

**EL-MU'CEMU'L-VASÎT'TE
AYNI KÖK HARFLİ SÜLÂSÎ FİİLLERİN
FARKLI BÂBLARDAKİ ANLAM DEĞİŞİMLERİ
(Üçüncü Bâb Özelinde)**

Muhammed İbrahim ERDEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

ARAP DİLİ VE BELAGATI ANABİLİM DALI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK

AĞRI-2020

Her hakkı saklıdır.

T.C.
İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

Muhammed İbrahim ERDEN

EL-MU'CEMU'L-VASÎT'TE AYNI KÖK HARFLİ SÜLÂSÎ FİİLLERİN
FARKLI BÂBLARDAKİ ANLAM DEĞİŞİMLERİ
(Üçüncü Bâb Özelinde)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK

Ağrı-2020

...../...../20....

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “*el-Mu'cemu'l-Vasî'te Aynı Kök Harfli Sülâsî Fiillerin Farklı Bâblardaki Anlam Değişimleri (Üçüncü Bâb Özelinde)*” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Muhammed İbrahim ERDEN

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan dil, insanın yaşadığı tarihi serüvenin günümüze kalmasındaki en büyük araçlardan biridir. İnsanoğlu tarihi boyunca birbirleriyle dil aracılığıyla diyaloga geçmiş, kimi zaman savaşlar dilden süzülen bazı kelimeler yüzünden patlak vermiş, ülkeler yıkılmış, nice canlar yanmıştır. Kimi zaman da dilden süzülen sözler nice felaketlerin önüne geçmiş, nice hayatların kurtulmasına vesile olarak tarihe geçmiştir. Nitekim “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” sözü de bu sebeple söylenmiş bir atasözüdür. Arap dili de şiir ve edebiyatta ön planda olduğu gibi, bundan daha da önemlisi Kur’an-ı Kerim’in dilidir.

Tezimizde ele alınan konu bu zengin dilin üç ana bölümünden fiillerin sülâsî mücerret kısmıyla ilgili olacaktır. *el-Mu’cemu’l-Vasî’t*e üçüncü bâb özelinde maddeleri aynı, heyetleri farklı olan sülâsî mücerret fiillerin anlam ve master farklılıkları ele alınmıştır. Bu tez giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu ve amacından bahsedilmektedir.

Birinci bölümde Arap dil ve sözlük tarihi ile sarf ilminin teşekkül sürecinden, Arap dilinde fiil ve mizan-ı sarfinin tanımları ile sülâsî mücerret bâblar, Mevzûnları ve masterları tahlil edilmektedir. Masterların vezinleri, sülâsî mücerret bâbların masterlarının belli özel manalara göre aynı vezinlerde gelişleri gibi meseleler incelenmektedir.

İkinci kısımda ise tezin konusunu teşkil eden *el-Mu’cemu’l-Vasî’t*e üçüncü bâb özelinde maddeleri aynı, heyetleri farklı olan sülâsî mücerret fiillerin anlam ve master farklılıkları ele alınmaktadır.

Sonuç kısmında ise elde edilen veriler değerlendirilmektedir.

Tez konumu belirleme noktasında yol göstericilik yapan Prof. Dr. Adem YERİNDE hocama, bu tezin hazırlanma sürecinde yardımlarına sürekli başvurarak tecrübelerinden oldukça faydalandığım tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK hocama, çeşitli noktalarda yardımlarına başvurduğum Dr. Öğr. Üyesi Mücahit ELHUT hocama, tezin hazırlık sürecinde yardımları olan Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK hocam ile Dr. Öğr. Üyesi Sedat YILDIRIM hocama ve teknik bazı konularda yardımları dokunan arkadaşım Ahmed AKIL hocama teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Son olarak ise beni büyütüp bu günlere getiren anne ve babama, tezin hazırlık sürecinde kendilerini ihmal ettiğim halde desteklerini esirgemeyen eşim ve çocuklarıma saygı ve şükranlarımı sunarım.

AĞRI-2020

Muhammed İbrahim ERDEN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAP DİLİ VE SARF İLMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.2. SÖZLÜK.....	7
1.2.1. Sözlükbilim	8
1.2.2. Arapça Sözlük Çalışmalarının Gelişim Süreci.....	10
1.2.3. Sözlük Çeşitleri	13
1.3. SARF İLMİ.....	18
1.3.1. Tanımı	18
1.3.2. Konusu	20
1.3.3. Önemi.....	21
1.3.4. Gayesi	23
1.3.5. Kaynakları.....	24
1.4. MİZAN-I SARFİ (SARF KALIBI)	24
1.5. ARAP DİLİNDE FİİLLER.....	25
1.5.1. Fiilin Tanımı	25
1.5.2. Sarf İlminde Sülâsî Mücerret Fiil Kalıpları	25
1.6. SÜLASİ MÜCERRET FİİLLERİN MASTARLARI.....	29
1.6.1. Sülâsî Mücerret Fiillerin Master Kalıpları	31

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. EL-MU'CEMU'L-VASÎT VE BU SÖZLÜKTEKİ ÜÇÜNCÜ BÂB ÖZELİNDE AYNI KÖK HARFLİ SÜLASİ FİİLLER.....	33
2.1.1. Elif (ا) Harfi.....	34
2.1.2. Bâ (ب) Harfi	36
2.1.3. Tâ (ت) Harfi	44
2.1.4. Sâ (ث) Harfi.....	45

2.1.5.	Cîm (ج) Harfi	46
2.1.6.	Hâ (ح) Harfi.....	58
2.1.7.	Hı (خ) Harfi	60
2.1.8.	Dâl (د) Harfi	63
2.1.9.	Zâl (ذ) Harfi.....	68
2.1.10.	Râ (ر) Harfi	72
2.1.11.	Zêy (ز) Harfi	82
2.1.12.	Sîn (س) Harfi.....	88
2.1.13.	Şîn (ش) Harfi.....	101
2.1.14.	Sâd (ص) Harfi	109
2.1.15.	Dâd (ض) Harfi	114
2.1.16.	Tâ (ط) Harfi.....	117
2.1.17.	Zâ (ظ) Harfi.....	120
2.1.18.	Fâ (ف) Harfi	121
2.1.19.	Kâf (ق) Harfi	131
2.1.20.	Kêf (ك) Harfi.....	145
2.1.21.	Lâm (ل) Harfi	150
2.1.22.	Mîm (م) Harfi	157
2.1.23.	Nûn (ن) Harfi.....	170
2.1.24.	He (ه) Harfi.....	179
2.1.25.	Vâv (و) Harfi	184
SONUÇ.....		185
KAYNAKÇA.....		188
ÖZGEÇMİŞ.....		198

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
EL-MU'CEMU'L-VASÎT'TE AYNI KÖK HARFLİ SÜLÂSÎ FİİLLERİN
FARKLI BÂBLARDAKİ ANLAM DEĞİŞİMLERİ
(Üçüncü Bâb Özelinde)
Muhammed İbrahim ERDEN
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK
2020, sayfa:(219)+(X)

Jüri: Prof. Dr. Adem YERİNDE

Jüri: Doç. Dr. Ömer İSHAKOĞLU

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Mesut IŞIK

Bu çalışmada üçüncü bâb özelinde *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te aynı kök harfli sülâsî fiillerin farklı bâblardaki anlam değişimleri incelenmektedir. Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu ve amacı açıklanmıştır. Birinci bölümde Arap dilinin tarihsel gelişimi ile sözlük, sözlükbilim ve arap sözlük tarihi başlıkları altında sözlüğün mahiyeti ve arap dilindeki yeri incelenmektedir. Bunlarla birlikte sarf ilminin tanımı, konusu, önemi ve gayesi başlıklar halinde ele alınarak açıklanmıştır. Ayrıca Arap dilinde fiiller, sülasi mücerret fiiller ve mastarları ile mizân-ı sarfî konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde araştırma konusunun kaynağı olan *el-Mu'cemu'l-Vasît* hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra elif harfinden başlanarak yâ harfine kadar bütün harflerde üçüncü bâb özelinde maddeleri aynı olup heyetleri farklı olan sülasi mücerret bâblardan anlam farklılığı bulunan fiiller tablolar halinde ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise araştırma neticesinde elde edilen veriler analiz edilerek hangi harften ne kadar sayıda fiil geldiği çeşitli yönleriyle gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Mucem, Vasit, Sülasi, Mücerret, Fiil, Bâb.

ABSTRACT

Master's Thesis

THE SEMANTIC CHANGES IN DIFFERENT BÂBS OF THE SAME ROOT-LETTERED THIRD VERBS IN AL-MU'CEMU'L-VASÎT

(Specific to the Third Bâb)

Muhammed İbrahim ERDEN

Advisor: Dr. Mesut IŞIK

2020, pages: (219)+(X)

Jury: Prof. Dr. Adem YERİNDE

Jury: Assoc. Prof. Dr. Ömer İSHAKOĞLU

Jury: Asisst. Prof. Dr. Mesut IŞIK

In this study, the semantic changes in different bâbs of the same root-lettered sulâsî verbs in al-Mu'cemu'l-Vasît specific to the third bâb will be examined. The study consists of introduction, two parts and conclusion. In the introduction, the subject and the purpose of the research are explained. In the first part, The nature of the dictionary and its place in the 'Arabic language examined under the titles of historical development of 'Arabic language and dictionary, lexicography and history of 'Arabic dictionary. Along with these, the definition, subject, importance and purpose of Sarf science are explained in titles. In addition, verbs in 'Arabic language, sülasi abstract (mücerret) verbs and their infinitives and mizân-ı sarfî (vezin ölçüsü = rhythm scheme or Rhythmmeter) concepts were discussed. In the second part, brief information is given about *al-Mu'cemu'l-Vasît*, which is the source of the research subject. Then, starting from the elif letter up to the letter “yâ” on all letters specific to the third bâb where verbs having same source but different bodies which have different meaning on Sülasi mucerret bâbs discussed in tables. In the conclusion part, the data obtained as a result of the research are analyzed and how many verbs come from which letter are exposed in various aspects.

Keywords: al-Mu'cemu'l-Vasît, Mucem, Vasit, Sülasi, Mücerret, Verb, Bâb.

KISALTMALAR

as: aleyhisselam

b. : bin

bkz. : bakınız

C. : cilt

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

Enst: Enstitü

Hz. : Hazreti

İFAV: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

ö. : ölümü

Sav: Sallallâhu aleyhi vesellem

TDK: Türk Dil Kurumu

ty : tarih yok

vb: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

YYÜ: Yüzüncü Yıl Üniversitesi

GİRİŞ

Dil olgusu insanlık tarihi kadar eski olup insanoğlunun en ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Bu sebeple insanı tarihinin herhangi bir kesitinde hiçbir şekilde dilden soyut düşünemeyiz. Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda ilk insan olan Hz. Âdem'in yaratıldığı andan itibaren konuşan bir varlık olduğunu görmekteyiz. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

﴿قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ الْغَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾

“Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir” diye buyurdu. Onlara bunların isimlerini bildirince de “Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim, demedim mi!” buyurdu.¹

﴿عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾ “Allah insana beyanı (konuşmayı) öğretti.”²

Ayet-i Kerimelerden de anlaşılacağı üzere, insanoğlu, ilk insan olan Hz. Âdem'den beri konuşan, dil sahibi bir varlıktır ve bunu kendisine Allah öğretmiştir. Bu da Allah'ın insanlara, kendisini tanıyıp bilmeleri ve onları kendine muhatap itti haz etmesi için büyük bir mucizesidir.

Sâmî dil grubu içerisindeki en yaygın dil kabul edilen Arap dili, aynı zamanda en eski dillerden sayılmaktadır.³ Bunun dışında Arapçanın Kur'an-ı Kerim'in indiği dil olması hasebiyle biz Müslümanlar açısından çok önemli bir yeri bulunmaktadır. İslam dininin kaynakları -Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler başta olmak üzere- tefsir, hadis, fıkıh, kelam, İslam ve mezhepler tarihi gibi alanlarda Arapçadır. Bütün bu sebeplerden ötürü Arapça son derece büyük önem arz eden bir dildir.

Dünyanın en çok konuşulan dilleri arasında beşinci sırada bulunan Arap dili aynı zamanda kelime bakımından da en zengin dillerdendir. Arap dili bu bakımdan

¹ Bakara 2/33.

² Rahman 55/4.

³ Ahmet Kazım Ürün, *Klasik Arap Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2017, s.15; Hakkı Dursun Yıldız, “Arap-Tarih”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, C. III, s. 272-276.

isim, fiil ve harf olmak üzere üç kısma ayrıldığı için tezde ele alınacak konu olan fiillerin en fazla olduğu sülâsî mücerret fiiller önem arz etmektedir.⁴

Dil mekteplerinden Kûfe ekolünün müştak olan kelimelerin tümünün kendisinden türediğini kabul ettiği asıl/kök fiil olup Arap dil ilimlerinde büyük önem arz etmektedir. Fiillerin de sayı bakımından en fazla olanı ve Arap dilini anlamada son derece önemli olan kısmı sülâsî mücerret fiillerdir.

Yapılan araştırmalar sonucunda bu çalışmanın ana kaynağını teşkil eden *el-Mu'cemu'l-Vasît* isimli sözlük özelinde sülâsî mücerret fiillerin maddeleri aynı olup heyetleri farklı olanlarıyla ilgili anlamsal açıdan herhangi bir çalışma olmadığı görülmüştür. Bu alandaki boşluğu doldurmaya yönelik çalışmamızda üçüncü bâb özelinde *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te aynı kök harfli sülâsî fiillerin farklı bâblardaki anlam değişimleri incelenmektedir.

Maddeleri aynı olan sülâsî mücerret fiiller birden fazla bâbta gelebilmektedir. Hatta ilk incelemelerin sonucunda bile bu şekilde gelen fiil sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu görülmüştür. Bu şekilde birden fazla bâbta gelen fiiller özellikle pratik hayatta ve klasik ya da modern metinlerde ilgili kişilerin karşısına bir hayli çıkmaktadır. Bu durumda özellikle Arap olmayan kişiler anlam karmaşası yaşayabilmektedir. Yapılan çalışmada ikili, üçlü, dördü fiil grupları tablolar şeklinde ele alındığından; “Bu tablolardan ikili fiil grupları arasında anlam farklılıkları ya da benzerlikleri var mıdır? Üçlü ve dördü fiil grupları arasında gerçekleşen anlam farkları veya benzerlikleri nasıl ve hangi yönlerden tezahür etmiştir? Birbirlerine anlam bakımından zıtlık teşkil edecek fiil grupları var mıdır? Bu fiiller arasında herhangi bir anlam farkı var mıdır? Master kalıpları aynı mıdır yoksa farklı mıdır?” Çalışmamız boyunca maddeleri aynı olup heyetleri farklı olan sülâsî mücerret fiillerin anlam ve master farklılıklarını ortaya koymak ve bu fiiller arasındaki olası anlam karmaşasını ortadan kaldırmaya çalışmak suretiyle bütün bu gibi sorulara cevap aranmıştır.

⁴ es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, *el-Kavâ'idu'l-Esâsiyye li'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 5. Baskı, 2015, s.16.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAP DİLİ VE SARF İLMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyada en çok konuşulan diller arasında bulunan Arapça Sâmi dil grubuna dâhil olan bir dildir. Sâmi ismi Tevrat'ta geçtiği şekliyle Ortadoğu halklarından, Hz. Nuh'un oğlu olan Sâmi'ye nispet edilen ve onun soyundan geldiği kabul edilen milletlere verilmiş bir isimdir. Bu milletlerin dillerinin birbirine yakınlığından dolayı konuştukları dillere de Sâmi diller denilmiştir.⁵

İslam öncesi Arap dil tarihi incelendiğinde cahiliye dönemi denilen dönemde bilinen hiçbir yazılı dilbilgisi kaynağı olmamasına rağmen bu Sâmi diller içerisinde şiir ve edebiyatta en fazla ön planda olan topluluk Arap toplumdur. Araplar bu dönemde hiçbir teorik dilbilgisine sahip olmaksızın selika olarak dillerini en fasih şekilde konuşuyorlardı.⁶ Bu ifadeden dönemin bütün Arap toplumunun dillerini en fasih şekilde konuştuğu anlaşılmamalıdır. Zira doğal olarak halk arasında mahalli yani fasih olmayan bir şekilde konuşma şekilleri de mevcuttu. Bu durumdan kasıt bedevi Arap kabilelerinin çoğunun dillerini bozulmadan muhafaza etmeleridir. O dönemden günümüze kadar ulaşan dil kurallarının yazılı olduğu bir kaynak olmamasına karşın el-*Muallakâtü's-Seb'* denilen o dönemin en meşhur şairlerinin edebiyat müsabakalarında birinciliği elde etmiş şiirleri başta olmak üzere, birçok şair ve edip bu alanda zirveye çıkmışlardır.

Arap dilinin hicaz topraklarında bu denli arı kalmasının sebeplerini araştırdığımızda karşımıza çıkan belki de en önemli sebeplerden biri, Hicaz Bölgesi Araplarının özellikle kuzeydeki topluluklarla kültürel etkileşim anlamında münasebetlerinin çok az olması, Roma ve Pers gibi dönemin büyük medeniyetlerinin toprak genişletme politikalarına maruz kalmayıp kendi içinde, dış dünyanın tehlikelerinden uzak kalmalarıdır. Bu nedenle Araplar cahiliye döneminde yazılı herhangi bir dilbilgisi kaynağına ihtiyaç duymuyorlardı.⁷ Bedevi Araplar İslam

⁵ Şevki Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-Câhilî*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ty., s.22; Kenan, Demiryak, *Arap Edebiyat Tarihi –I Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2012, s.31.

⁶ Muhammed Abdulhâlik 'Udayme, *el-Muğnî fî Tasrîfi'l-Ef'âl*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2. Baskı, 1999, s. 9; Mehmet Şirin Çıkar, *Nahivciler ve Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.27.

⁷ Soner Gündüzöz, "Nahiv ve Sarf İlimlerinin Doğuşu Üzerine", On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:9, Samsun, 1997, s. 286.

sonrası sarf-nahiv-belagat gibi dil kuralları belirlendikten sonra da dış dünyayla pek alakaları olmadığı için bu kurallara ihtiyaç duymuyorlardı.⁸

Bu dönemde Arap halkı, dil konusunda herhangi bir eğitim almayıp toplum içinde dili en iyi şekilde öğrenerek fikirlerini en fasih ve ortama uygun şekilde konuşma konusunda selika kazanıyorlardı. Çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen Kur'an'ın tabiriyle "ümme"⁹ olan bir topluluk şiir ve edebiyatta zirveye çıkmıştı. Zaten Araplarda belagat (sözü fasih ve ortama uygun konuşma) terimsel olarak biri meleke biri ilim cihetiyle olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Meleke olarak kişinin fasih olmakla birlikte yer ve zamana uygun konuşmasıdır.¹⁰ İlim olarak ise sözü, yer ve zamana uygun olmakla birlikte sarf ve nahiv kurallarına uygun konuşmaktır.¹¹

Araplar İslam dininden sonra fetih hareketleriyle ve yeni Müslüman olan farklı milletlerin İslam dinine girmeleriyle Arapçanın aslının bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını görmüşlerdir. Bu nedenle başta dinin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i, O'nun pratik yansımaları olan hadis-i şerifleri ve Arap dilini korumak maksadıyla dil çalışmalarına başlamışlardır.¹² Müslümanlar fetih hareketleriyle yeni topraklar fethedip buralardaki halkla ilişkiler kurdular. Bu ilişkiler neticesinde Arap olmayan halklar İslam dinine girdiler. İslam dinini yeni öğrenen bu milletler Kur'an-ı Kerim'i yanlış okumaları ya da Ebu'l-Esved ed-Düeli'nin kızının taaccüp terkiibini (şaşıрма cümlesini) istifham terkibi (soru cümlesi) şeklinde okuması sebebiyle Hz. Ali (ö. 40/661) Ebu'l-Esved ed-Düeli'ye (ö. 69/688) Arap dilinin temel kaidelerini yazılı bir kâğıtta vererek bu metot üzere ilerlemesini (أَنْحُ هَذَا النَّحْوُ) söylemiştir. Nahiv isminin 'bu metot üzere ilerlemek' anlamında olan bu cümledeki nahiv kelimesinden geldiği söylenmektedir.¹³ Bunun

⁸ Mehmet Şirin Çıkar, *Kıyas Bir Nahiv Usul İlmi Kaynağı*, Ahenk Yayınevi, 2007, s.3.

⁹ Âli İmran 3/75.

¹⁰ Ebu'l-Me'âlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân el-Kazvînî, *Telhîsu'l-Miftâh*, Fazilet Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 9-10.

¹¹ Hulusi Kılıç, "Belagat", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, C.V, s.380-383.

¹² Ahmed Abdulğafûr Attâr, *Mukaddimetu's-Sihâh*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1979, s. 42; Emîl Ya'kûb, *el-Meâcimu'l-Lügaviyyetu'l-'Arabiyye Bidâyetuhâ ve Tetavvuruhâ*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1985, s.26.

¹³ Saîd el-Afğânî, *mi'n-Târîhi'n-Nahv*, Dâru'l-Fikr, Suriye, ty, s. 27; İsmail Durmuş, "Nahiv", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, C. XXXII, s.300-306.

üzerine Ebu'l-Esved ed-Düelî çalışmaya başlamış ve böylece kendisi ile Arapça dil kuralları yazılı hale gelmiştir.¹⁴

Daha sonra Yahya b. Ya'mer (ö. 129/746), İsa b. Ömer es-Sekafî (ö. 149/766), Halil b. Ahmed (ö. 175/791), Ebu Cafer er-Rüâsî (ö. 184/800), el-Ahfeş el-Evsât (ö. 211/826) ve Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ' (ö. 207/823) gibi birçok âlim bu esasları alarak Arap dilini sistematik hale getirip ileriye taşımışlardır.¹⁵

Tarihi sürece bakıldığında cahiliye dönemi sonrası Arap dili dört aşamadan geçerek bugünkü olgunluğuna ulaşmıştır. Bu dönemler şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁶:

- 1- Kuruluş süreci (Basra ekolü dönemi)
- 2- Gelişim ve yayılım dönemi (Basra ve Kûfe ekolleri dönemi)
- 3- Olgunlaşma ve tamamlanma aşaması (Kûfe ekolü dönemi)
- 4- Tasnifin ve tercihin çoğalması dönemi (Bağdat, Endülüs, Mısır ve Şam ekolleri dönemi).

İlk dönemlerde Arap dilini tasnif edenler sarf ilmini nahiv ilminin bir cüz'ü sayarak müstakil bir ilim olarak görmemişlerdir. Yazılı olarak elimize ulaşan ilk nahiv kitabı, Sîbeveyhî lakabıyla şöhret bulmuş Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber'in (ö.180/796) yazdığı, Arap dilbilgisinin en derin noktalarına kadar değinen el-Kitab'ıdır.¹⁷ Bu kitaba baktığımızda sarf ilmi nahvin bir cüz'ü olarak kitabın ikinci bölümünün çoğunu teşkil etmektedir. Daha sonra Sîbeveyhî'nin el-Kitâb'ında olduğu gibi Müberred (ö. 286/900) *el-Müktadab*, İbnü's-Serrâc (ö. 316/929) *el-Usul*,

¹⁴ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu Fuhûli's-Şu'arâ'*, Dâru'l-Medenî, Cidde, ty, C. I, s. 12; Abdullah b. Yûsuf el-Cudey', *el-Minhâcu'l-Muhtasar fî 'İlmeyi's-Sarfî ve'n-Nahv*, Müessesetu'r-Reyyânî, 3. Baskı, Beyrut, 2007, s. 7.

¹⁵ Muhammed et-Tantâvî, *Neş'etü'n-Nahv ve Târihu Eşheri'n-Nuhât*, Daru'l-Meârif, Kahire, II. Baskı, s. 37-49; el-Afgânî, s. 31-32; Halis Dede, *Sarf İlminde el-Mâzîni ve et-Tasrif Adlı Eseri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), s.6.

¹⁶ et-Tantâvî, s. 36; Gündüzöz, s. 292.

¹⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Hasan ez-Zebîdî, *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*, (Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-Meârif, Kahire, 2. Baskı, 1984, s. 66-72; Mehmet Musa Şirin, "Nahiv İlmi ve Ekolleri", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Rize, cilt: 1, sayı: 1, s. 185-196.

Zemahşeri (ö. 538/1144) *el-Mufasssal*, Ukberî (ö. 616/1219) *el-Ubâb*, İbn Usfûr el-İşbîlî (ö. 669/1270) *el-Mukarrib*, İbn Malik (ö. 672/1274) *el-Elfiye* isimli eserinde sarf ilmini nahvin bir cüz'ü saymışlardır.

Daha sonra Ebu Osman el-Mâzinî (ö. 249/863) hocası Halîl bin Ahmed ve Sîbeveyhî ile diğer dil âlimlerinin görüşlerini fazla değiştirmeden sarf ilminin konularını bir araya getirerek tarihte elimize ulaşan ilk müstakil sarf kitabı olan *et-Tasrîf* isimli eserini te'lif etmiştir. Ali bin Hasan el-Ahmer'e (ö. 180/796), Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ'a ve el-Ahfeş el-Evsat'a da *et-Tasrîf* isimli sarf kitapları nispet edilmiş de bunlar günümüze ulaşmamıştır.¹⁸

Suyuti (ö. 911/1505) *el-İktirâh* kitabında sarf ilminin kurucusunun Muâz b. Müslim el-Herrâ' (ö. 187/803) olduğunu iddia etmiş,¹⁹ *Şaze'l-Arf fî Fenni's-Sarf*'ın müellifi olan Ahmed el-Hamelâvî de bunu desteklemekle birlikte Hz. Ali'nin sarf ilminin kurucusu olduğuna dair rivayetler olduğundan bahsetmiştir.²⁰

Daha sonraki dönemlerde sarf ilmiyle ilgili birçok eser kaleme alınmış, Arap ilimlerindeki yerini ve önemini kazanmıştır. Kısacası sarf ilminin tarihi üç aşama geçirmiştir. Bu aşamalar şöyle sınıflandırılabilir:

a- Birinci aşama: Ebu'l Esved ed-Düelî ile başlayıp Sîbeveyhî'ye kadar devam eden nahiv ilmiyle mezcolmuş sarf sürecidir.

b- İkinci aşama: Artık sarf alanında gerek bazı konularının gerekse tüm konularının ele alındığı el-Mâzinî'ye kadarki dönemdir.

c- Üçüncü aşama: Sarf ilmi ile ilgili te'lifâtın zirveye çıktığı özellikle hicri beşinci ve altıncı yüzyıllara tekabül eden ve sonrasını da günümüze kadar içine alan dönemdir. Bu dönemde İbnu'l-Katta' es-Sıkkîlî (ö. 515/1121), İbn Usfûr ve Ebû Hayyân (ö. 745/1344) gibi âlimlerin beğenisi kazanan meşhur *Ebniyetü'l-Esmâ Ve'l-Ef'âl Ve'l-Mesâdir* eserini te'lif etmiştir. Bundan sonra konumuz sözlük çalışması olduğu için Arap sözlük tarihinden kısaca bahsedeceğiz.

¹⁸ Udayme, s. 10; Hulusi Kılıç, "Sarf", DİA, C. XXXVI, s. 136-137.

¹⁹ Celaluddîn es-Suyûtî, *el-İktirâh fî Usûli'n-Nahv*, (Tahkik: Abdulhakim Atiyye), Daru'l-Beyrûtî, 2. Baskı, 2006, s. 159; Hulusi Kılıç, "Sarf", DİA, C. XXXVI, s. 136-137.

²⁰ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hamelâvî, *Şaze'l-Arf fî Fenni's-Sarf*, (Tahkik: Muhammed b. Abdulmu'tî), Dâru'l-Keyân, Riyad, ty, s.39; Hulusi Kılıç, "Sarf", DİA, C. XXXVI, s.137.

1.2. SÖZLÜK

Arap dilinde sözlük (lexion/dictionary) kelimesinin karşılığı olarak Mu'cem, kâmus ve lûgat kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.²¹ *Mu'cem* kelimesi عَجَم kökünden gelen mezîd bâblardan olan إِفْعَال (*if'âl*) vezninden türemiştir. عَجَم kelimesi kapalılık, müphemlik gibi anlamlara gelirken, İbn Manzûr (ö. 711/1311) *Lisânu'l-'Arab*'ta bu kelimenin عَرَب kelimesinin zıddı olduğunu belirtmektedir.²² İsmail b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009) ise *es-Sihâh*'ta عَجَم kelimesini, Arap olsun ya da olmasın sözleri açık olmayan kimselere verilen isim diye tarif etmektedir.²³ İbn Cinnî ise, Arapların عَجَم kelimesini kapalılık ve müphemlik anlamında kullandığını belirtmiştir.²⁴

Kökü kapalılık anlamına gelen *Mu'cem* kelimesi nasıl olur da Arap toplumunda kapalılığı ortadan kaldırmak için kullanılan sözlük için kullanılır? Bunun cevabı şu şekilde verilebilir: *Mu'cem* kelimesi if'al (إِفْعَال) kalıbına sokulduğunda, bu bâbın genel olarak müsbet ve olumlu anlamlar vermesinden dolayı kapalılığı ortadan kaldıran anlamına gelmektedir.²⁵ Mesela أَعْجَمْتُ الْحَرْفَ ibaresi “*harflere nokta vb işaretler koyarak kapalılığı giderdim.*” anlamına gelmektedir.²⁶

Mu'cem kelimesi ilk olarak hadis âlimleri tarafından kullanılmıştır. Büyük hadis âlimi Buhârî (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* kitabında Bedir Ashabının isimlerini yazdığı bâba بَابُ تَسْمِيَةِ مَنْ سَمِيَ مِنْ أَهْلِ بَدْرِ فِي الْجَامِعِ الَّذِي وَضَعَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَى حُرُوفِ الْمُعْجَم ismini verirken bu isimlerin alfabetik sıraya göre düzenlendiğini belirtmek için *Mu'cem* kelimesini kullanmıştır.²⁷ *Mu'cem* kelimesi ile isimlendirilen ilk kitap ise Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî (ö. 307/919) tarafından kaleme alınan *Mu'cemu's-Sahâbe* kitabıdır. el-Mevsîlî'yi *el-Mu'cemu'l-Kebîr* ve *el-Mu'cemu's-Sağîr* isimli iki kitap telif eden Ebû'l-Kâsım

²¹ Cüneyt Eren, “Arapça Sözlükleri Kullanma Usûlü”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX, sayı: 4, 2009, s. 149-163.

²² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2003, C. VI, s.153.

²³ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabîyye*, (Tahkik: Ahmed Abdulgâfur Attar), Dâru'l-İlm Lil-Melâyîn, Beyrut, 1990, s.1981.

²⁴ Ebu'l-Feth Osman İbn-Cinnî, *Sırru Sinâ'ati'l-İ'râb*, (Tahkik: Hasan Hendâvî), Dâru'l-Kalem, Suriye, 2. Baskı, 1993, C. I, s.36.

²⁵ İbn Cinnî, C. I, s.37.

²⁶ İbn Cinnî, C. I s.37.

²⁷ Bkz. *el-Câmi'u's-Sahîh*'te *Meğâzî* bölümüne bakılabilir.

Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzübân el-Begavî (ö. 317/929) takip etmiştir.²⁸

Terim olarak *Mu'cem* kelimesi “gerek alfabetik olarak gerekse konusuna göre veya herhangi başka bir yönteme göre te’lif edilsin manalarının açıklanması ile birlikte dilin kelimelerinin büyük çoğunluğunu ihtiva eden eserler” şeklinde tanımlanabilir.²⁹

Arap dilinde sözlük anlamında kullanılan bir diğer kelime olan *kâmûs*, kelime olarak “denizin dibi” anlamına gelmekle birlikte *Mu'cem* kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Büyük dil âlimlerinden olan Fîrûzâbâdî (ö.817/1415)’nin *el-Kâmûsu’l-Muhît* isimli sözlüğüne, Ahmed Fâris eş-Şidyâk (ö. 1324/1906) ise *el-Câsus ale’l-Kâmûs* isimli sözlüğüne isim olarak bu kelimeyi vermesinin bu kelimenin sözlük anlamında kullanılmasında önemli etkileri olmuştur.³⁰

Kâmûs kelimesi gibi *lûgat* kelimesi de *Mu'cem* kelimesi ile eş anlamlı olup kelime olarak “toplumların isteklerini anlatabildiği birtakım kelime ve lafızlar”³¹ anlamına gelmektedir. Özellikle Osmanlı döneminde ismi *lûgat* olan birçok sözlük te’lif edilmiş olup *Lugat-u Vankulu*, *Lugat-u Kânûn-i İlâhî*, *Lehçetü’l-Lugat* bunların bazılarıdır.

1.2.1. Sözlükbilim

Bir dili veya karşılaştırmalı olarak farklı dilleri ele alarak bu dillerin kelimelerini kendine has farklı usul ve yöntemlerle açıklayıp sözlük hazırlama ve yazma bilimine sözlükbilim (عِلْمُ الْمَعَايِم/lexicography) adı verilmektedir.³² Bu bilimin temel amacı sözlük yazımında göz önünde bulundurulması gereken ilke ve

²⁸ Attâr, s.39.

²⁹ Attâr, s. 38, Özcan Kaş, *Osmanlı Döneminde Arapça Sözlük Çalışmaları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.1.

³⁰ Özcan Kaş, s.2.

³¹ Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, (Tahkik: Mektebü Tahkîki’t-Turâs fî Müessesetu’r-Risâle) Müessesetu’r-Risâle, 5. Baskı, Beyrut, 2005, s.1331; Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Ankara, 2011, s. 1594; İbn Manzûr, C. VIII, s. 99.

³² Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları (TDK), Ankara, 1992, s. 140; Kâmile İmer, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy, *Dil Bilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2011, s.231; Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2002, s. 184.

prensipleri belirlemek, kelimeleri bir araya getirip tertip etmek ve anlamlarını vermektir.

Her bilim dalı teşekkül sürecinde ya başka bilim dallarının bir bölümü olarak ortaya çıkıp zamanla ayrı bir disiplin halini almış ya da zamanla bilimadamlarının yaptıkları katkılarla gelişmiştir. Dilbilim çatısı altında gelişimini sürdüren sözlükbilim sahasında yapılan ilk çalışmalar Asurlulara kadar varmaktadır. Millattan altı asır önce yazdıkları ilk sözlükle halklara öncülük eden bu milleti Çinliler, Japonlar ve daha sonra Yunanlılar izlemiştir.³³ Arap toplumu sözlük çalışmalarına Asurlulardan bin yıldan fazla bir zaman sonra, ancak Abbâsîler döneminde başlayabilmiştir. Ancak son yapılan bazı bilimsel ve tarihi keşiflere göre Asurluların kadîm Arap toplumlarından olduğu ve bu sebeple sözlükbilimi alanındaki ilk metodu Arapların ortaya koyduğu da iddia edilmektedir.³⁴

Arap dilinde sözlük çalışmaları ilk önceleri Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerdeki anlamı bilinmeyen (garip) kelimeleri anlama gayesiyle kısa zaman içinde Garîbu'l-Kur'ân ve Garîbu'l-Hadis kitaplarının yazılmasıyla ortaya çıkmış ve ilerleyen asırlarda gelişimini tamamlayıp bilim dalı olarak günümüze kadar devam etmiştir.³⁵

Hicrî II., milâdî VIII. asırdan itibaren Arap dil çalışmaları gibi sözlükbilim çalışmaları da yeni bir döneme girmiş, sistematik ve kapsamlı sözlük oluşturma çalışmalarına başlanmıştır. Bu döneme kadar yapılanlar Arap sözlükbiliminin teşekkülü için ortaya konan çabalardır. Bundan sonra Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791) tarafından kaleme alınan Kitâbu'l-Ayn ilk Arapça sistematik sözlük olarak kabul edilmiştir.³⁶ Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî (ö. 213/828) *Kitâbu'l-Cîm (el-Hurûf)* isimli sözlüğüyle, Ebû Ali İsmâil b. el-Kâsım el-Kâlî (Ö. 356/967) *el-Bâri' fi'l-Luğa* isimli sözlüğüyle, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî (ö. 370/980) *Tezhîbu'l-Luğa* isimli sözlüğüyle el-Ferâhîdî'nin açtığı bu yolda devam

³³ Emîl Ya'kûb, s.25.

³⁴ Attâr, s.40.

³⁵ Ahmed b. 'Abdullah el-Bâtûlî, *el-Me'âcimu'l-Luğa ve Turûku Tertîbihâ*, Dâru'r-Râyeti, Riyâd, 1992, s.14; Attâr, s.43.

³⁶ el-Bâtûlî, s.15; 'Attâr, s.53; Emîl Ya'kûb, s.29.

ederek yeni metodların geliştirilmesine zemin hazırlamışlardır.³⁷ Bu çalışmalar olan farklı metodlar geliştirilerek günümüze kadar devam etmiştir.

1.2.2. Arapça Sözlük Çalışmalarının Gelişim Süreci

Arap toplumu yukarıda da zikredilen bazı sebepler dolayısıyla dil çalışmalarına geç başlamış olmakla birlikte sözlük çalışmalarında da aynı şekilde geç kalmıştır. Bunun sebepleri Arap toplumunun içine kapalı bir toplum olup dış baskı ve münasebetlerden uzak kalmasıdır.

Ancak daha önce değildiği gibi İslam ile müşerref olduktan sonra Arap toplumunun fetih atılımları sebebiyle diğer dünya milletleri ile münasebet dilde bozulmalara sebep olmuş, İslam dininin aslî kaynaklarını ve Arap dilini korumak için dil çalışmaları ile birlikte sözlükbilim çalışmaları da başlamıştır. Bu sebeplerden dolayı sözlükte *nağme*, *ezgi* gibi anlamlarda olup terimsel olarak dilin hatalı kullanılması anlamına gelen *lahn*³⁸ kelimesi literatüre girmiş, Ebü'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfî (ö. 189/805), Yahyâ b. Ziyâd el Ferrâ' (ö. 207/822), Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna (ö. 210/824), Ebû Osman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Mâzinî (ö. 248/862), Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/868), Ebû Hanîfe ed-Dîneverî (ö. 284/897), Ebû Hilâl el- Askerî (ö. 395/1004) dil hataları ile ilgili eserler te'lif etmişlerdir.³⁹

Başta Kur'an-ı Kerîm'i ve Hadis-i Şerifleri doğru anlama gayreti olarak ortaya çıkan sözlük çalışmalarının tarihi sürecini üç dönemde incelemek mümkündür.⁴⁰ Şimdi bu dönemler kısaca açıklanacaktır.

1.2.2.1. Birinci Dönem

İlk dönem Müslümanları kapsayan bu dönemde Müslümanlar İslam'ın kaynaklarını anlamada bilmedikleri kelimeleri Peygamberimiz (sav) başta olmak üzere ilmüne güvenilen kişilere ve onların eserlerine müracaat etme ihtiyacı hissetmişlerdir.⁴¹

³⁷ Emîl Ya'kûb, s. 30.

³⁸ Abdurrahman Çetin, "*Lahn*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXVII, s. 55-56.

³⁹ Attâr, s.33-34.

⁴⁰ Emîl Ya'kûb, s. 26; Kaş, s.8.

⁴¹ Emîl Ya'kûb, s. 26.

İnsanlara Ku'ran'dan ayet okuyarak hitapta bulunurken ⁴²فَاكِهَةٌ وَأَبَّاءُ ayetindeki الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ⁴³ kelimesini açıklamakta zorlanan Hz. Ömer ve ayetinde geçen الْفَاطِر kelimesinin anlamını öğrenmek isteyen İbn Abbas (ö. 68/687) bu kelimeleri Rasulullah'a sormuşlardır. ⁴⁴

Kendisine garip kelimeler sorulan İbn Abbas, bu kişilere anlamını öğrenmek istedikleri kelimeler için eski Arap şiirlerine müracaat etmelerini öğütlemiş, eski arap şiirinin Arapların dîvânı olduğunu dile getirmiştir. ⁴⁵

1.2.2.2. İkinci Dönem

Bu dönem, başta kelimelerin rastgele işitildiği gibi karmaşık bir şekilde tedvin edildiği, kısa bir süre sonra ise bir konu esas alınarak tedvin faaliyetlerine devam edildiği dönemdir. Bu dönemde meydana getirilen sözlüklere Ebû Zeyd el-Ensârî (ö. 215/830)'nin *Kitâbu'l-Matar* ve *Kitâbu'l-Leben* isimli sözlükleri örnek olarak verilebilir. ⁴⁶

1.2.2.3. Üçüncü Dönem

II./VIII. asrın ortasında Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin metodlarını belirlediği *Kitâbu'l-Ayn*'yle açtığı yolda sistemli ve kapsamlı sözlük çalışmaları başlamıştır. ⁴⁷ Bu gruba giren sözlükler seçtikleri metod sebebiyle beş ekol halinde incelenebilir. ⁴⁸

a- Mahreç ve Taklîb Ekolü

Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin kurucusu olduğu bu ekolün ilk kitabı *Kitâbu'l-Ayn*'dir. Bu ekolde harflerin mahreçleri esas alınarak kelimeler dizilmiş, daha sonra bu kelimelerde taklîb (harflerin yerlerinin değiştirilmesi) metodunun uygulanması ile tamamlanmıştır. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin *Kitâbu'l-Ayn*'i dışında, Ebû Ali İsmâil b. el-Kâsım el-Kâlî'nin *el-Bâri' fi'l-Luğa*'sı, Ebû Mansûr

⁴² Abese 80/31.

⁴³ Fâtır 35/1.

⁴⁴ Emîl Ya'kûb, s. 25.

⁴⁵ Emîl Ya'kûb, s. 26.

⁴⁶ Emîl Ya'kûb, s. 28.

⁴⁷ Emîl Ya'kûb, s. 29.

⁴⁸ Emîl Ya'kûb, s. 31; Kaş, s. 9.

Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'nin Tezhîbu'l-Luġa'sı bu ekolde te'lif edilmiş başlıca sözlüklerdir.⁴⁹

b- Özel Alfabetik Nizâm Ekolü

Halil b. Ahmed'in mahreç ve taklîb metodunu okuyucular için ağır ve karmaşık bulup Cemheretu'l-Luġa aslı sözlüğüyle bu ekole önderlik yapan İbn Dureyd (ö. 321/933)'in geliştirdiği, kelimelerin aslî harflerine göre sıralanışı ve bu harflerin yer değiştirmesi (taklîb) esasıyla meydana getirilen sözlüklerin yer aldığı ekoldür. Bu ekolde İbn Dureyd'in Cemheru'l-Luġa'sı dışında Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris el-Hemedânî (ö. 395/1004)'nin Mücmelu'l-Luġa ve Mu'cemu Mekâyisi'l-Luġa isimli iki eseri bu ekolün başlıca sözlükleridir.⁵⁰

c- Normal (İlk Aslî Harf Esas Alınan) Alfabetik Düzen Ekolü

Bu ekolde sözcükler aslî harflerine göre alfabetik sıralamaya göre ele alınmakta, ancak özel alfabetik nizâm ekolünde uygulanan taklîb uygulanmamaktadır. Bu metoda göre ilk sözlüğü yazan *Kitâbu'l-Cîm (el-Hurûf)* isimli sözlüğüyle Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî (ö. 213/828)'dir.⁵¹ Ancak bu ekolün en meşhur sözlüğü bu ekole asıl sistemini yerleştiren Zemahşerî (ö. 538/1144)'nin kaleme aldığı *Esâsu'l-Belâġa* isimli sözlüğüdür. Bunlar dışında Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî (ö. 666/1267)'nin Muhtârû's-Sihâh isimli sözlüğü de bu ekolün tanınmış sözlüklerindendir.

d- Kâfiye Sistemi Ekolü

es-Sihâh kısaltmasıyla meşhur olmuş *Tâcu'l-Luġa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*'nin sahibi Ebû İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin dilbilimciler tarafından kurucusu kabul edilen⁵² bu ekole göre kelimeler son harfine göre düzenlenmektedir. Bu sebeple bu ekoldeki sözlüklerde yapılacak araştırmada aranacak kelimenin son harfine göre

⁴⁹ el-Batîlî, s. 19-22.

⁵⁰ Emîl Ya'kûb, s. 77.

⁵¹ Ahmed Şerkâvî İkbâl, *Mu'cemu'l-Me'âcim*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1987, s. 242; Kenan Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 246; Emîl Ya'kûb, s. 100.

⁵² Emîl Ya'kûb, s. 103.

arama yapılması gerekir. Zemahşerî'nin metodu daha kolay olmasına rağmen sonra gelen birçok sözlük müellifi el-Cevherî'nin ekolünü takip etmişlerdir.⁵³

es-Sihâh dışında İbn Manzûr (ö. 711/1311)'un *Lisân'ul-'Arab*'ı, Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-Muhît*'i ve ez-Zebîdî'nin (ö. 1205/1790) *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*'u bu ekolde te'lif edilen başlıca sözlüklerdir.⁵⁴

e- Kelimenin Okunuşuna Göre Tanzim Edilen Sözlükler

Bu ekolün savunucuları daha önceki ekollerin metotlarını karmaşık buldukları için harfler özelinde değil de, kelimelerin teleffuzu özelinde yeni bir sistem geliştirerek sözlük oluşturmuşlardır. Çünkü özellikle Arap dil eğitiminin başlarında olan kişilerin önceki metotlara göre hazırlanan sözlüklerde arama yapabilmeleri için aradıkları kelimedede hangi harflerin kök harflere ziyade edildiği gibi hususları bilmeleri gerekir. Bu ekolün müntesipleri her ne kadar bu metodun öncekilerden daha kolay ve tutarlı olduğunu savunsalar da, birçok dilci tarafından aslî harfleri dikkate almadıkları noktasında kelimenin köküyle irtibatının kesilmesi sebebiyle eleştirilmişlerdir.⁵⁵

Bu metoda göre kelimeler köküne/aslına itibar edilmeden teleffuz edildiği şekliyle, alfabetik düzene göre ele alınmak suretiyle tanzim edilmiştir. Muslihuddin Mustafa (ö. 968/1560-61)'nın *Ahterî* isimli sözlüğüyle kurucusu sayıldığı bu ekolde Abdullah el-Alaylî'ya ait *el-Merca*, Cübrân Mes'ud'a ait *er-Râid*, Fuâd Efrâm el-Bustânî'ye ait *Muncidu'l-Ebcdî* eserleri yazılmış başlıca sözlüklerdir.⁵⁶

1.2.3. Sözlük Çeşitleri

Arap dilinde sözlük çalışmalarını konularına göre (mevzûî) lugatlar ve farklı metotlar takip eden alfabetik lügatler olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür⁵⁷:

⁵³ Abdullah Dervîş, *el-Me'âcimu'l-'Arabiyye me'a I'tinâin Hâssin bi-Mu'cemi'l-'Ayn li'l-Halîl b. Ahmed*, Mektebetu's-Şebâb, Umman, ty, s. 126.

⁵⁴ Emîl Ya'kûb, s. 103; Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 244-245.

⁵⁵ Emîl Ya'kûb, s. 163.

⁵⁶ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 252.

⁵⁷ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 226.

1.2.3.1. Konusuna (Mevzûuna) Göre Lügatler

Kapalılığı giderilmek istenen belli bir konu için kaleme alınan sözlükler konusuna (mevzûuna) göre oluşturulan sözlüklerdir. Bu konularda araştırma yapan kişilerin sürekli olarak başvuru kaynağı olarak kullanması gereken bu sözlükler beş başlık altında incelenebilir:

a- Kur'an Sözlükleri

Kur'an-ı Kerîm nazil olduğu dönemde Rasulullah (sav) hayatta olduğu için sahabe ayetlerde anlamadıkları kelimeleri kendisine sorup öğreniyorlardı. O'nun ahirete irtihâli neticesinde yeni İslam'a girenlerin öğrenme isteğiyle anlamı kapalı bazı kelimeleri öğrenme ihtiyakıyla âlimlere müracaat çoğalınca bu kelimeleri tefsir ederek bu ihtiyacı ortadan kaldıracak kitaplar telif edilmeye başlandı. Kur'an-ı Kerîm'deki anlaşılması zor, hatta birçok 'Arabın dahi anlamını bilmediği kelimeleri anlamaya yönelik *Garîbu'l-Kur'an*, *Mecâzu'l-Kur'an* ve *Me'âni'l-Kur'an* isimlerinde çok fazla sözlük te'lif edilmiştir.⁵⁸

Abdullah b. Abbas (ö. 68/687)'in, Kasım b. Selâm (ö. 224/839)'ın, İbn Sikkât (ö. 244/858)'in ve İbn Kuteybe (ö.276/889)'nin *Garîbu'l-Kur'an* isimli eserleri, Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ'nın *Me'âni'l-Kur'an*'ı, Ma'mer b. el-Musenna'nın *Mecâzu'l-Kur'an*'ı bu alanda yazılmış başlıca eserlerdir.⁵⁹

b- Hadis Sözlükleri

Rasulullah vefat ettikten sonra Kur'an'ı anlama çabalarıyla birlikte O'nun sözleri olan hadisleri anlama çabası da başlamıştır. Bu sebeple hadislerdeki anlaşılması zor kelimeler için müstakil sözlükler olan *Garîbu'l-Hadis* kitapları yazılmıştır.

İbnu'n-Nedîm (ö. 385/995), Ebû Adnan Abdurrahman b. Abdula'lâ es-Sülemî (ö. 250/864)'yi bu alanda ilk eser veren müellif olarak kabul ederken⁶⁰, bu konudaki

⁵⁸ İsmail Cerrahoğlu, "*Garîbu'l-Kur'an*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, C. XIII, s. 279-280.

⁵⁹ Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1985, s. 52-53; Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 404-406.

⁶⁰ en-Nedîm, s. 68.

genel görüş ise Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın bu alanda ilk eser veren kişi olmasıdır.⁶¹

c- Fıkıh Sözlükleri

Terim olarak İslam'ın bireysel ve toplumsal hayata dair ameli hükümleri konu edinen ilim dalı olan fıkıh⁶² için birçok ıstılâhî kelimeler mevcuttur. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi fıkıh ilmi birey ve toplumla doğrudan ilgili olan bir ilim dalıdır. Bu sebeple fikhî terim ifade eden kelimeler Müslümanlar için büyük önem arz etmekle birlikte, onların ilgisini çekmiştir. Müslümanların ilgileri nedeniyle zamanla bu kelimelerin açıklandığı *Garîbu'l-Fıkıh* eserleri te'lif edilmiştir.

Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî (ö. 370/980)'nin te'lif ettiği *ez-Zâhir fî Garîb Elfâz-ı Şâfiî* eseri ile Ebû Hafs Muhammed b. Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Nesefî (ö. 536/1142)'nin *Tilbetü't-Talebe fî'l-Istılâhâtî'l-Fıkhiyye* isimli eseri bu alanda yazılmış başlıca kaynaklardır.⁶³

d- Birden Fazla Konuyu Ele Alan Eserler

Garîbü'l-Musannef veya *Kitâbü's-Sıfât*, belli konuları ele alıp açıklayan eserler yerine birçok konuyu bir arada ele alarak açıklayan eserlere verilen isimdir. Bu tür eserler, kelimeler konularına göre tertip edilip konular da bâblara ayrılarak oluşturulmuştur.

İbnu's-Sikkît (ö. 244/858)'in *Tehzîbü'l-Elfâz*'ı, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî (ö. 242/838)'nin *Garîbü'l-Musannef*'i ve İbnu's-Sîde (ö. 458/1066)'nin *el-Muhassas*'ı bu alanda yazılmış başlıca eserlerdir.⁶⁴

e- İstılâh Sözlükleri

Kur'an, Hadis ve fıkıh ilimlerindeki garip ve ıstılâhî kelimeleri açıklayan eserlerin dışında diğer çeşitli ilimlerdeki ıstılâhları açıklayan eserler de te'lif

⁶¹ Ebû's-Se'âdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, (Tahkik: 'Alî b. Hasan b. 'Alî el-Hablî), Dâru İbni'l-Cevzî, Cidde, 2000, s.11; M. Yaşar Kandemir, "*Garîbü'l-Hadis*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, C. XIII, s. 376-378.

⁶² Hayreddin Karaman, "*Fıkıh*", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, C. XIII, s. 1-14.

⁶³ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 228-229.

⁶⁴ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s.233.

edilmiştir. el-Harizmî (Ö. 387/997)'nin *Mefâtihi'l-Ulûm*'u, Seyyid Şerîf el-Curcanî (ö. 816/1413)'nin *et-Ta'rîfât*'ı, Ebu'l-Bekâ el-Kefevî (ö. 1157/1745)'nin *el-Külliyât*'ı bu alanda te'lif edilmiş başlıca eserlerdendir.

1.2.3.2. Alfabetik Sözlükler

Arapça sözlük çalışmalarının tarihi süreci bölümünde daha önce bahsedilen beş ekolde yazılan sözlüklerin bazıları alfabetik düzen üzere yazılan sözlüklerdir. Bahsi geçtiği için bu sözlüklerin metodlarını kısaca açıklamakla yetinilecektir.

a- Mahreç Sistemine Dayalı Sözlükler

Öncülüğünü Halil b. Ahmed el-Ferâhidî'nin *Kitâbü'l-Ayn* ile yaptığı bu yönteme göre yazılan sözlüklerde harfler mahreçlerine göre düzenlenmiş olup aynı zamanda taklîb (harflerin yerlerini değiştirme) metodu uygulanmıştır. Ebû Ali İsmail b. el-Kasım el-Kâlî, *el-Bârî* sözlüğüyle ve Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbü'l-Luğa* sözlüğüyle bu sistemin temsilcilerindendir.

b- Son Harf Sistemine Dayalı Sözlükler

İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin *Tâcü'l-Luğa Sıhâhu'l-'Arabiyye* sözlüğünde kelimeler kök harflerinin son harfine göre vâv (و) alfabetik olarak tertip edilmiştir. Bu sözlükte vâv (و) harfi, nûn(ن) ile hâ (ه) harfleri arasına alınmıştır.⁶⁵

İbn Manzûr'un *Lisânu'l-'Arab*'ı, Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-Muhît*'i Zebîdî'nin *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*'u bu metot üzere te'lif edilmiş başlıca sözlüklerdir.⁶⁶

c- İlk Harf Sistemine Göre Hazırlanıp Aynı Zamanda Taklîb Metodu Uygulanan Sözlükler

Bu metot üzere te'lif edilmiş ilk sözlük sahibi olup İbn Dureyd künyesiyle tanınan Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî'nin Ahfaz Valisi Abdullah el-Mîkâlî'nin oğlu İsmail el-Mîkâlî'yi eğitmek için kaleme aldığı

⁶⁵ Emîl Ya'kûb, 106.

⁶⁶ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s.244-245.

Cemheretu'l-Luğa eserinde günlük hayatta kullanılan güncel kelimeler seçilmiş, garip kelimeler dahil edilmemiştir.⁶⁷

İbn Dureyd'in Cemheru'l-Luğa'sı dışında Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Faris el-Hemedânî'nin *Mücmelu'l-Luğa* ve *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa* isimli iki sözlüğü de bu ekolün diğer önemli sözlükleridir.⁶⁸

d- İlk Harf Sistemine Dayalı Sözlükler

Özelinde çalışma yapılan *el-Mu'cemu'l-Vasît*'in de te'lif edildiği bu metotta ilk yazılan sözlük Ebû Amr İshak b. Mirâr eş-Şeybânî'nin *Kitâbu'l-Cîm*'idir. Bu eserde kelimeler elîf (إ) harfinden başlayarak yâ (ي) harfine kadar ilk aslî harfine göre yirmi sekiz bâb halinde düzenlenmiştir. Ancak bu sözlük ilk harfi dışındaki harfler noktasında alfabetik düzene sahip değildir. Sonraki aşamalarda bu alanda yazılan sözlükler bu açığı kapatmışlardır.

Zemahşerî'nin *Esâsu'l-Belâğâ*'sı, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî (ö. 666/1267)'nin *Muhtârû's-Sihâh*'ı Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî (ö. 770/1368)'nin *el-Misbâhu'l-Munîr*'i bu metot üzere yazılmış başlıca sözlüklerdir.⁶⁹

e- Okunuşuna (Telaffuza) Göre Hazırlanan Sözlükler

Alfabetik düzen üzerine yazılan sözlüklerde arama yapılması için aranacak kelimenin kök/aslî harflerini bilmek gerekmektedir. Arap dili alanında eğitim alan öğrencilerin bu sözlüklerde arama yaparak kelimelerin anlamlarını bulmalarının zor olduğunu düşünen bazı dil alimleri yeni bir metot geliştirdiler. Bu metoda göre bir kelime aslî harflerine göre değil de teleffuz ediliş şekline göre tanzim edilmiştir. Mesela الجَاهِلِيَّةُ kelimesini aramak için ج-ه-ل maddesine bakılmaksızın الجَاهِلِيَّةُ kelimesine bakmak gerekir.⁷⁰

Afyonkarahisar'lı âlim Muslihuddin Mustafa (ö. 968/1560-61), yaklaşık 40 bin kelime içeren *Ahterî* isimli Arapça-Türkçe sözlüğünde sülâsî ve rubâî kelimelerin

⁶⁷ Nasuhi Ünal Karaarslan, “İbn Dureyd”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, C. XIX, s. 416-419.

⁶⁸ Emîl Ya'kûb, s. 77.

⁶⁹ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s.246-247.

⁷⁰ Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 251.

aslî harflerini dikkate almadan teleffuzlarına göre alfabetik olarak ele almasıyla bu metodun kurucusu sayılmıştır.⁷¹

Ondan sonra yirminci yüzyılda Abdullah el-Alaylî *el-Merce'* ile, Cubrân Mes'ûd *er-Raîd* ile ve Fu'âd Efrâm el-Bustânî *el-Muncidu'l-Ebcedî* ile bu metodu Arap dünyasıyla tanıştırmıştır.⁷²

1.2.3.3. Tek Konulu Sözlük Çeşitleri

Belli konuları ele alıp, dilden bunlarla ilgili kelimeleri seçilerek oluşturulduğu sözlüklerdir. Ülke ve yer isimlerinin ele alındığı Zemahşerî'nin *Kitâbu'l -Cibâl ve'l-Emkine'si*⁷³, hatalı kullanılan kelimelerin doğru anlamlarının verildiği Ebü'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfî'nin *Mâ Telhanü fîhi'l-Âvâm*'ı, nadir kullanılan kelimelerin derlendiği el-Kisâî'nin *en-Nevâdiru'l-Kebîr*, *en-Nevâdiru'l-Evsât*, *en-Nevâdiru'l-Asğâr* isimli sözlükleri⁷⁴, Arap deyim ve atasözlerini ele alan ilk eser olan Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî (ö. 170/786)'nin *Kitâbu'l-Emsâl'i*⁷⁵ bu tarzda yazılmış sözlüklerdir.

1.3. SARF İLMİ

1.3.1. Tanımı

Sarf ilminin tanımına baktığımızda genelde iki kelime karşımıza çıkmaktadır. Biri الصَّرْفُ (sarf) diğeri de التَّصْرِيفُ (tasrîf) kelimeleridir. Sarf ve tasrîf kelimeleri dışında ilk dönem nahivciler bu ilmin ihtiva ettiği konularla alakalı fa'l (فَعْلٌ) kelimesini de bu kelimelerle benzer anlamda kullanmışlardır.⁷⁶ Sarf kelimesi sülâsî mücerret olan صَرَفَ fiilinin mastarı olup “çevirmek, döndürmek, dönüştürmek” gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁷ Tasrîf التَّصْرِيفُ kelimesi ise صَرَفَ fiilinin tef'il النَّفْعِيلُ

⁷¹ Hulusi Kılıç, “Ahterî”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, C. II, s. 184-185.

⁷² Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 252.

⁷³ Ahmed Şerkâvî İkbâl, s. 160-131.

⁷⁴ Tayyar Altıkulaç, “*el-Kisâî*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, C. XXVI, s. 69-70.

⁷⁵ Hüseyin Elmalı, “*Mufaddal ed-Dabbî*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, C. XXX, s. 364.

⁷⁶ Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sîbeveyhî, *el-Kitâb*, (Tahkik: Abdusselâm Muhammed Hârun), Dâru'r-Rıfâî, Riyad, 2. Baskı, 1982, C. IV, s. 242.

⁷⁷ Ebü'l-Hüseyyn Ahmed b. Fâris er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa*, (Tahkik: 'Abdul'allâm Muhammed Hârun), Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, 1979, C.III, s.342-343; Hulusi Kılıç, “*Sarf*”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, C. XXXVI, s.136-137.

kalıbında olan mezîd bâbının mastarıdır. صَرَف fiilini التَّفْعِيل tef'il veznine soktuğumuzda mastarın fiilinin bütün harflerini kapsaması kuralı gereği asıl itibarıyla تَصَرَّف olması gerekir. Ancak ikinci “ra” harfi, ilk “ra” harfinin harekesi kesra olduğu için “ya” harfine dönüştürülür(ibdal).⁷⁸ Böylece التَّصْرِيف olmaktadır. Sözlükte bu kelime de “çevirmek, döndürmek, bir halden bir hale sokmak” anlamlara gelmektedir. Sarf kelimesinden farklı olarak bu kelime, mübalağa ve kesret manalarını içermektedir.⁷⁹

Arap dil kitapları incelendiğinde sarf ve tasrîf kelimelerinin lügat manaları genelde tağyir (dönüştürme), tebyin (bir durumu açıklama), tahvil (bir durumdan başka bir duruma çevirme) ve intikal (bir yerden başka bir yere taşınma) kelimeleriyle açıklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ﴿...وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ...﴾⁸⁰ ve ﴿...كَيْفَ يُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ﴾⁸¹ ayetlerinde tağyir ve tebyin anlamlarında kullanılmıştır.⁸²

İlk dönem dil âlimleri et-tasrîf kelimesini kullanırken es-Sekkaki (ö. 626/1229)'nin bunun yerine sarf kelimesini kullanmasından sonra et-tasrîf kelimesi yerine sarf kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Arap dilinde kelimenin kök harflerine eklenen ziyade harfler genelde manada değişikliğe sebep olmaktadır.⁸³ Ancak her ne kadar tasrîf kelimesi sarf kelimesine harf eklenmesiyle oluşan mezîd bir bâbın mastarı olsa da terim anlamlarında müteahhir dil âlimleri ayırım gözetmemişlerdir. Sîbeveyhî ve Radiyüddin el-Esterâbâdî (688/1290?) gibi kadim dil uleması ise tasrîfi sarf ilminin bir cüzü saymakla beraber sarf ilmini de nahiv ilminin bir cüzü kabul eder.⁸⁴

⁷⁸ Sadettin Mes'ûd bin Amr et-Taftazânî, *Şerhu't -Taftazânî 'alâ Tasrîfi'z-Zencânî me'a Hâşiyetihi'l-Ma'rûfeti bi Tedrîci'l-Edânî ilâ Kırâ'ati Şerhi't-Taftazânî*, Haşemi Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s.13.

⁷⁹ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, (Tahkik: Safvân Adnân Dâvûdî), Dâru'l-Kalem, 4. Baskı, Suriye, 2009, s. 482; Et Taftazânî, s.13.

⁸⁰ “Rüzgârları ve gökle yer arasında bulutları evirip çevirmesinde...” Bakara 2/164.

⁸¹ “Bizim ayetlerimizi nasıl açıkladığımıza bak! Sonra onlar yüz çeviriyorlar.” En'am 6/46.

⁸² 'Abdullatif Muhammed el-Hatîb, *el-Mustaksâ fî 'İlmi's-Sarf*, Dâru'l-'Urûbeti li'n-Neşri ve't-Tevzi', Kuveyt, 1. Baskı, 2003, C. I, s. 32.

⁸³ Muhammed Fâzıl es-Sâmirî, *es-Sarf'u'l-'Arabî 'Ahkâmun ve Me'ânin*, Dâru İbni-Kesîr, Beyrut, 2013, s.31.

⁸⁴ Udayme, s.33; Hulusi Kılıç, “Sarf”, DİA, 2009, C.XXXVI, s.136-137.

Sarf terim olarak ise biri ameli biri de nazarî (ilmî) olmak üzere iki ayrı şekilde kullanılmaktadır. Ameli anlamı, asıl olan kelimeyi⁸⁵ belli bir gaye için değişik isim ve fiil vezinlerine dönüştürmektir.⁸⁶ Abdulkahir el-Cürçânî (ö. H.471-M.1078), sarf ilmini şöyle tarif eder: “et-Tasrîf, kelimeleri dönüştürmen, onlardan yeni lafızlar ve manalar üretmendir.”⁸⁷

Nazarî (ilmî) anlamı ise kelimelerin i'râb ve Binâ' dışındaki durumlarının incelenmesidir.⁸⁸ Yani sarf ilmi nahiv ilminin ilgilendiği, kelimelerin sonlarının cümledeki konumlarını ve bu konumlardaki durumlarını değil de isticak, i'lal, idğam, ibdal gibi kelimelerin kuruluşlarıyla alakalı olan konuları ele almaktadır.

Fa'l kelimesi ise fâu'l-fiil, aynu'l-fiil ve lâmu'l-fiil (ف-ع-ل) harfleri kullanılarak istenen kelimenin kalıbının oluşurulması demek olup sarf veya tasrif fa'l işlemi gerçekleştikten sonraki kalıba göre kelime türetme olarak ilerleyen aşamada gelmektedir.⁸⁹

1.3.2. Konusu

Sarf ilmi kelimelerin -cümle içindeki durumlarına ve konumlarına bakmaksızın- harflerinin sahih veya illetli olup olmadığını, *idğam*, *i'lal*, *hazf* gibi durumların bu kelimelere uygulanıp uygulanmadığını inceler. Ayrıca kelimelerin kök harfleri itibarıyla *mücerret* ya da *mezîd* olup olmadıklarını, *mezîd* iseler hangi harflerin eklenip hangilerinin kök harfi olduğunu anlamak için çeşitli yöntemler ve kalıplar aracılığıyla inceler. Asıl kabul edilen kelimedenden murad edilen kelimelerin türetilmesi için gerekli vezinleri ve bununla ilgili kural ve kaideleri belirler. Sarf ilminin konu edindiği kelimenin isimlerde *mu'reb* ve fiillerde *mutasarrıf* olması

⁸⁵ “Kûfe Ekolüne göre asıl mücerret mazi fiil iken, Basra ekolüne göre mücerret olan mastardır”. Bkz. Ebû'l-Kâsım 'Abdurrahmân b. 'Abdullâh es-Süheylî, *Netâicu'l-Fiker fi'n-Nahv*, (Tahkik: Âdil Ahmed Abdulmevcud ve 'Alî Muhammed Muavvad), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, s. 53; 'Abduh Râcihi, *Et-Tatbîku's-Sarfî*, Dâru'n-Nehdati'l-'Arabiyye, Beyrut, 2014, s.66.

⁸⁶ Udayme, s. 33; Hulusi Kılıç, “Sarf”, DİA, 2009, C.XXXVI, s.136-137.

⁸⁷ 'Abdulkahir el-Cürçânî, *el-Miftâh fi's-Sarf*, (Tahkik: 'Alî Tefvîk Hamad), Daru'l-Emel, Umman, 1987, 1. Baskı, s.26.

⁸⁸ Ebû 'Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi 'İlmi'n-Nahv ve's-Şâfiye fi 'İlmeyi't-Tasrîfi ve'l-Hat*, (Tahkik: 'Abdul'azîm eş-Şâir), Mektebetu'l-Âdâb, Kahire, ty., s.59; Hulusi Kılıç, “Sarf”, DİA, 2009, C.XXXVI, s.136-137.

⁸⁹ Ebû Saîd el-Hasen b. 'Abdullâh b. Merzûbân es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâb-ı Sibeveyh*, (Tahkik: Ahmed Hasan Mahd'Alî, 'Alî Seyyid 'Alî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, 2008, C. V, s. 134-135.

gerekmektedir. Şu durumda aşağıda maddeler halinde sıralanan kelime toplulukları sarf ilminin konusunun dışındadır⁹⁰:

- a- Harfler: Bütün harfler mebni olduğu için sarf ilminin konusu dışında kalırlar.
- b- Mebni isimler: Harflere benzemektedirler. Çünkü çekimleri yoktur. Tek halde gelmektedirler.
- c- Yabancı (*ucme*) olan kelimeler: Bu kelimeler diğer dillerden Arapçaya girmiş kelimelerdir. Köken itibarıyla yabancı oldukları için çekimleri yapılamamaktadır. *Tenvin* ve *kesra* da kabul etmezler.
- d- Ses isimleri: غاق Gibi hayvanların çağrıldığı kelimeler gibi anlamsız kelimelerdir.

1.3.3. Önemi

Arap dili gramer açısından diğer birçok dilden farklı olarak iki müstakil disiplin olan sarf (kelime bilgisi-morfoloji) ve nahiv⁹¹ (cümle bilgisi-sentaks) ilimlerinin ayrılmaz bir bağlantı ile birbirleriyle alakasından oluşmaktadır. Bunlar dışında Arap dil ilimlerinden olan belagat ve edebiyat çatısı altındaki ilimler de Arap dilinin gramerden sonraki aşamada öğrenilen ilimleridir. Bütün bu ilimleri öğrenebilmek için ilk öğrenilmesi gereken ilim sarf ilmidir. Zira sarf ilmi Arap dilinin mizanıdır.⁹² Adeta sarf ilmi ilimlerin anası, nahiv ilmi de babasıdır.⁹³ İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ile O'nun en büyük tefsiri olan hadis-i şerifler de Arapça olduğu için dil ilimleri her ne kadar âlet ilimlerinden de olsa son derece önemlidir.⁹⁴ Bu öneminden dolayı ulema sarf ilmini öğrenmenin farz-ı kifâye olduğuna hükmetmiştir.⁹⁵

⁹⁰ el-Hamelâvî, s. 43.

⁹¹ Nahiv ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2011, 10. Baskı, s. 13.

⁹² Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Munsif*, (Tahkik: İbrahim Mustafa, 'Abdullah Emîn), İdâretü İhyâ'u't-Turâsi'l-Kadîm, Kahire, 1954, 1. Baskı, C. I, s. 2.

⁹³ Ahmed b. 'Alî b. Mes'ûd, *Merâhu'l-Ervâh me'a Hâşiyetihî el-Hakîmu'l-Fâdîl*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1. Baskı, 2009, s. 12-13.

⁹⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*, Dâru İbn-Hazm, Beyrut, 1. Baskı, 2005, s. 25.

⁹⁵ Râcî el-Esmer, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, s. 5; Bilal Temiz, Vecihi Uzunoğlu, Cüneyt Eren, *Adım Adım Arapça 2 Sarf*, Cantaş Yayınevi, İstanbul, 2010, s.14.

Anlamalı cümleler oluşturabilmek için cümlenin en küçük yapı taşı olan kelimeye ihtiyaç duyulmaktadır. Her dilde bu durum böyledir. Sağlıklı bir kelime bilgisine sahip olunmadan anlamalı ve kurallı cümlelerin kurulması mümkün değildir. Kelime hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olunmadan kurulan cümlelerden oluşan diyaloglar her ne kadar cümle kurallarına uyularak oluşturulsa da kuralsız olacak ve mahalli düzeyde kalacaktır.

Arap dilinde diğer birçok dilden farklı olarak kök olan kelimedenden (master ya da mâzî fiil) ism-i fail, ism-i mef'ul, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdil gibi çok fazla kelime türeyebilmektedir. Kök olan kelimedenden türeyen bir kelimenin aslını bilmenin ve ayırt edebilmenin tek yolu sarf ilmini bilmekten geçmektedir. Aynı şekilde türemiş olan bu kelimelerden kök harfleriyle zâid olarak gelmiş harfleri ayırt edebilmenin de tek yolu sarf ilminden geçmektedir.

Anlamalı cümle demek olan kelamın⁹⁶ oluşabilmesi için kelimeye ihtiyaç duyulmaktadır. Zira kelamı oluşturan unsur, kelime topluluklarının bir anlam ifade edecek şekilde bir araya gelmesidir.⁹⁷ Şu halde kelime kelamın oluşması için temel unsurdur.⁹⁸ Nahiv ilmi terkiyle ilgilenirken kelimelerin kuruluşlarıyla ilgilenmez. İşte tam bu anda sarf ilmi devreye girmektedir. Kelam hakkında fikir beyan edip sağlıklı bir bilgi elde edebilmemiz için kelime hakkında bilgi sahibi olmamız gerekir. Bu sebeple sarf ilminin kendisinden ayrılmış olsa da nahiv ilminden daha önemli olduğu iddia edilmiştir.⁹⁹

Küllî bir kaide olarak bilinmektedir ki, bütün hakkında bilgi sahibi olabilmek için parça hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Sarf ilmi kelimelerin kuruluşlarını,

⁹⁶ Cemâluddîn el-Ensârî İbn Hişâm, *el-İ'râb a'n-Kavâ'idî'l-İ'râb*, Dâru's-Şifâ', İstanbul, 2. Baskı, 2018, s.17; Fuâd Ni'met, *Mulahhasu Kavâ'idî'l-Luğati'l-'Arabîyye*, Dâru'l-'Âlemiyye li'n-Neşri ve't-Tevzi', İskenderiye, 2015, s.20.

⁹⁷ Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn b. Yûsuf el-Ensârî, *Evzâhu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn-Mâlik*, Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrut, ty, C. I, s. 11; Muhammed b. Abdurrahim el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî fi'n-Nahv*, Seyda Yayıncılık, Diyarbakır, 2. Baskı, s.15.

⁹⁸ El-Meylânî, s.15; Adem Özçelik, *Beş Soruda Sarf İlmi*, İlim Dergisi, Aralık-Mayıs, Sayı:7, 2014, s.24.

⁹⁹ Bedruddîn ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, (Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru't-Turâs, Medîne, 2008, C. I, s. 296.

kök ve ek harflerini, illet harfı alıp almadıklarını, i'lal, ibdal, hazf, idğam gibi kelimelerde meydana gelen değişiklikleri inceler.¹⁰⁰

1.3.4. Gayesi

Bütün dillerde cümlenin en küçük yapı taşı kelime olduğu için anlamlı cümleler oluşturulması, kelimenin doğru bir şekilde telaffuz edilip kuruluş ölçülerine (bina) uygun olması gerekir. Hiç şüphesiz Arap dili için de bu durum geçerlidir.

Arap dilinde anlamlı cümle demek olan kelamın sağlıklı bir şekilde meydana getirilebilmesi için kelime bilgisine sahip olmak gerekir ki, bu bilgiyi sağlayacak yegâne ilim Sarf ilmidir. Sarf ilminin en önemli gayesi Arap dilini hatalardan koruyarak ifade edilmek istenen düşüncelerin sağlıklı bir şekilde meydana getirilmesine katkı sağlamak ve Kur'an-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin dili olan Arap dilini tahrif olmaktan korumaktır.

Cümlenin en küçük yapı taşı olan kelime Arap dilinde üç kısımda incelenir. Bunlar; isim, fiil ve harftir.¹⁰¹ İsim hiçbir zamana bağlı olmaksızın gelen, yalnız başına bir anlam ifade edip fiil veya harf olmadan da kendisiyle anlamlı cümlelerin oluşturulabildiği kelime çeşididir.¹⁰² Harf ise kendi başına bir anlam ifade edemeyip bir isim veya fiil ile birlikte gelerek cümle içinde çeşitli anlam değişiklikleri yapan kelime türüdür.¹⁰³ Bu üç kelimede isim asıl olup fiil ve harf ise fer'dir. Zira iki isim bir araya gelerek anlamlı cümle oluşturabilmekteyken iki fiil ya da iki harf bunu gerçekleştirememektedir. Bir fiil cümlesinin oluşabilmesi için isim gereklidir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ el-Hamelâvî, s. 43; Mustafa Alp, *Şematik Sarf İlmi*, İlim Dergisi, Aralık-Mayıs, Sayı:7, 2014, s. 15.

¹⁰¹ 'Abdul'azîz Kâsım Muhammed et-Tâî, *Mebâdi'u'l-Luğati'l-'Arabiyye Kavâ'id ve 'Ahkâmun 'İlmî en-Nahv ve's-Sarf*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2013, s. 23; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-Tekmil fi Şerhi Kitâbi't-Teshîl*, (Tahkik: Hasan Hindâvî), Dâru'l-Kalem, Suriye, ty., C. I, s.13; Mustafa el-Ğalayînî, *Cami'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, (tahkik: 'Alî Süleyman Şiyare), Müessesetü'r-Risaleti Nâşirûn, Suriye, 1. Baskı, 2012, s.23; el-Meylânî, s.20; Hüseyin Günday ve Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 2016, s. 1.

¹⁰² el-Ğalayînî, s.23; el-Meylânî, s. 20.

¹⁰³ el-Ğalayînî, s.25; el-Meylânî, s. 20.

¹⁰⁴ Nüreddîn b. 'Abdurrahmân b. Ahmed el-Câmî, *el-Fevâ'idu'd-Diyâ'iyye el-Meşhûr bi Molla Câmî*, Müessesetu Muhammed Nuri Nas, Midyat, 1948, s. 8.

Burada araştırılan konu fiille ilgili olan *sülâsî mücerret* fiiller ekseninde olduğu için isim ve harf hakkında bu kadar bilgi ile yetinilerek fiil hakkında daha detaylı bilgi verilecektir.

1.3.5. Kaynakları

İlk dönem dil alimleri kendilerinden faydalananarak sarf ilmini oluşturdıkları kaynakları şu şekilde sıralamıştır¹⁰⁵:

- 1- Kur'an-ı Kerim.
- 2- Hadis-i şerifler.
- 3- Kadim Arap şiirleri ve sözleri.

1.4. MİZAN-I SARFİ (SARF KALIBI)

İsimlerde dört ve beş harfli, fiillerde ise dört harfli mücerret kelimeler olmakla birlikte Arapçada kelimeler kök harfi bakımından çoğunlukla üç harflidir. Kelimeler bu kök harfleri esas alınarak belirli vezinler aracılığıyla türetilir. Kök harfleri bakımından beş harfli fiil olmadığı gibi altı harfli isim de bulunmamaktadır. İsimlerin bu şekilde altı harfli gelmemesinin sebebi ise okuyucunun sülâsî mücerret iki isimin yanyana geldiği yanlışlığına kapılma riskinin bulunmasıdır.¹⁰⁶

Üç harfli mücerret fiiller için vezin, ilk harfi için ف harfi, ikinci harfi için ع harfi, üçüncü harfi için ise ل harfi olmak üzere فَعَلَ 'dir. Bu veznin ilk harfine denk gelen harfe فَاءُ الْفَعْلِ , ikinci harfine denk gelen harfine عَيْنُ الْفَعْلِ ve üçüncü harfine denk gelen harfine ise لَامُ الْفَعْلِ denir.¹⁰⁷

Rübâî ve humâsî (isimler için geçerlidir, beş harfli mücerret/kök fiil bulunmamaktadır.) mücerret kelimelerde فَعَلَ vezninin sonuna lâmu'l fiilden ziyade yapılarak vezinleri oluşturulur.¹⁰⁸

¹⁰⁵ el-Hamelâvî, s. 44.

¹⁰⁶ Radiyüddin Muhammed b. Hasan el-Esterâbâdî, *Şerhu Şâfiyeti İbn-Hâcib*, (Tahkik: Muhammed Nur el-Hasan, Muhammed er-Rafrâf, Muhammed Muhyiddîn 'Abdilhamîd), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, C. I, s.9.

¹⁰⁷ el-Hamelâvî, s. 53.

¹⁰⁸ el-Hatîb, s. 55.

1.5. ARAP DİLİNDE FİİLLER

1.5.1. Fiilin Tanımı

Fiil, فَعَلَ fiilin mastarı olup lügat açısından bir oluşa delalet eden şey demektir.¹⁰⁹ İstılahta ise üç zamandan¹¹⁰ birine bağlı olarak gelen, bir işe, oluşa delalet edip kendi başına bir mana ifade edebilen kelimedir.¹¹¹

Sarf ilminin, kelimelerin harflerinin sahih, illetli, asıl veya ziyade oluşları ve ibdal, hazf, idğam gibi kelimelerin kuruluş ve sigalarını ilgilendiren meseleleri konu edindiğini öğrenmiştik. Bunun için câmid (çekimsiz) fiiller, mebni isimler, harflere benzedikleri için sarf ilminin araştırma alanına girmezler.¹¹²

Buradan da anlaşılacağı üzere Arap dilinde fiiller câmid ve mutasarrıf olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.¹¹³ Yukarıda da belirtildiği gibi sarf ilmi câmid fiillerle ilgilenmezken mutasarrıf fiiller söz konusu ilmin önemli bir kısmını teşkil etmektedir.

1.5.2. Sarf İlminde Sülâsî Mücerret Fiil Kalıpları

Arap dilinde fiiller mücerret (kök harfli) fiiller ve mezîd (ek harf almış) fiiller olmak üzere iki ana başlıkta incelenir. Mücerret fiiller ise iki kısımda incelenmektedir. Arap dilinde fiiller harf sayısı noktasında en az üç harfli olmak durumundadır. Bu sayının altında yani iki veya bir harfli fiil bulunmamaktadır. Bu durumda üç harfli fiillerin tümü mücerret olan fiiller kısmında değerlendirilmektedir. Sülâsî mücerret fiiller ileride detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere mâzî-muzâî hareke durumlarına göre 6 kısımda incelenir.¹¹⁴ Mücerret fiillerin diğer kısmı ise dört harfli olan rubâî mücerret fiildir.¹¹⁵

İsimler kök harfleri bakımından en az üç (sülâsî), en fazla beş (humâsî) harfli olabilmekte iken, fiillerde humâsî (beş harfli) mücerret fiil bulunmamaktadır. Ancak

¹⁰⁹ el-Hâşimî, s.24.

¹¹⁰ Sözü edilen üç zaman; mazi(geçmiş zaman), hal(şimdiki zaman) ve istikbal(gelecek zaman)dir.

¹¹¹ el-Ğalayînî, s.25; el-Meylânî, s.261.

¹¹² es-Sâmîrî, *es-Sarfu'l-'Arabî 'Ahkâmun ve Me'ânin*, s.9.

¹¹³ el-Hamelâvî, s. 43.

¹¹⁴ Nusrettin Bolelli, *Arapça Sarf İlmi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2. Baskı, 2014, s. 92; Shaban Charif, *Sekkâkî'nin Sarftaki Metodu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), s.124.

¹¹⁵ Racihî, s. 29.

fiiller kök harflerine gelen ek harflerle humâsî mezîd olarak gelebilmektedir.¹¹⁶ Bunun sebebi ise isimlerin asıl olup fiillerin fer' olmasıyla, ismin hafif, fiilin ağır (sakîl) olmasıyla ve ismin fiile ihtiyaç duymaması, buna karşın fiilin isme ihtiyaç duymasıyla açıklanmıştır.¹¹⁷

Burada işlenecek konu sülâsî mücerret fiiller olduğu için rubâî mücerret fiiller ile mezîd fiillerden bahsedilmeyecektir.

A) Birinci bâb

Sülâsî mücerret fiillerin ilk ve en önemli bâbı birinci bâbtır. Çünkü Arap dilinde kullanılan sülâsî mücerret fiillerin önemli bir kısmı bu bâbtan gelmektedir. Bu bâbın ayırt edici özelliği ise aynu'l-fiilinin mâzîde fethalı, muzârîde ötreli gelmesidir. Mevzûnu *فَعَلَ-يَفْعُلُ* dur. Bu bâbta gelen fiiller çoğunlukla müteaddî olarak gelirken bazen de lâzımî olarak gelir.¹¹⁸

Genelde bu bâbta gelen fiiller şunlardır¹¹⁹:

a- Sâlim fiiller	حَكَمَ-يَحْكُمُ
b- Mehmûzu'l-fâ olarak gelen fiiller	أَخَذَ-يَأْخُذُ
c- Muteaddî olan muzâaf fiiller	مَدَّ-يُمَدُّ
d- Ecvefû'l-vâvî olarak gelen fiiller	قَالَ-يَقُولُ
e- Nâkîsu'l-vâvî olarak gelen fiiller	عَزَا-يَعْزُو

B) İkinci bâb

Bu bâb sülâsî fiillerin birinci bâbtan sonra en yoğun geldiği ikinci bâbtır. Bu bâbtaki fiillerin aynu'l-fiilleri mâzîde üstünlü, muzârîde esreli gelmektedir. Mevzûnu *فَعَلَ-يَفْعُلُ* dur.

¹¹⁶ Ebu'l-Me'âlî 'İzzuddîn 'Abdulvehhâb b. İbrahim b. 'Abdulvehhâb ez-Zencânî, *el- 'İzzî fi't-Tasrîf (el-Mecmû' fi's-Sarf* kitabının dördüncü bölümü), Şîfa Yayınevi, 6. Baskı, Diyarbakır, 2015, s. 127; Et-Taftazânî, s.39.

¹¹⁷ İbn-İyyâz, *Şerhu't-Ta'rif bi Zaruriyi't-Tasrîf*, (Tahkik: Hadi Nahr ve Hilâl Nâci el-Mehâmî), Daru'l-Fıkr lit-Tibâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Umman, 2002, s.35.

¹¹⁸ (Yazarı bilinmiyor), *Kitabu'l-Binâ fis-Sarf*, Şîfa Yayınevi, Diyarbakır, 2. Baskı, 2016, s.52.

¹¹⁹ Es Sâmirî, *es-Sarf'u'l- 'Arabî 'Ahkâmun ve Me'ânin*, s.21-22.

Genelde bu bâbtan gelen fiiller şunlardır¹²⁰:

a- Misâlû'l vâvî olup lâmu'l fiili
boğaz harflerinden olmayan fiiller	وَعَدَّيْعُ
b- Ecvefû'l yâî olan fiiller	بَاعَّيْبُ
c- Nâkîsu'l yâî olan fiiller	رَمَى يَرْمِي
d- Lefîf fiiller	وَعَى يَعِي
e- Lâzîmî olan muzâaf fiiller	فَرَّيْفُ

Bu bâbta gelen fiillerin çoğu müteaddî olup bazen lâzîmî de gelebilir.¹²¹

C) Üçüncü bâb

Bu bâbın ayırt edici özelliği aynu'l-fiilinin mâzîde de muzâîrde de üstünlü gelmesidir. Ancak bir fiilin bu bâbta gelebilmesi için aynu'l-fiili ya da lâmu'l-fiilinin boğaz harfleri olan ا-خ-ع-غ-ه harflerinden biri olması gerekir.¹²² Bunun tek istisnası bulunmaktadır. O da şaz olan, aynu'l-fiili veya lâmu'l-fiili boğaz harfi olmadığı halde bu bâbtan gelen اَبَى-يَأْبَى fiilidir.¹²³ Mevzûnu فَعَلَ-يَفْعَلُ dur.

Buradan aynu'l-fiili veya lâmu'l-fiili boğaz harfi olan bütün fiillerin bu bâbtan geldiği anlaşılmamalıdır. Zira zikredilen harfleri دَخَلَ-يَدْخُلُ gibi- boğaz harfi olup da üçüncü bâbtan gelmeyen birçok fiil vardır.¹²⁴

Bu bâbta gelen fiillerin çoğu müteaddî olup bazen lâzîmî de gelebilir.¹²⁵

D) Dördüncü bâb

Bu bâbta gelen fiillerin ayırt edici özelliği aynu'l-fiillerinin mâzîde esreli, muzâîrde üstünlü gelmesidir. Mevzûnu فَعَلَ-يَفْعَلُ dur.

Genelde bu bâbta gelen fiiller şunlardır¹²⁶:

¹²⁰ es-Sâmirî, *es-Sarfu'l-'Arabî 'Ahkâmun ve Me'ânin*, s. 22.

¹²¹ *Kitabu'l-Binâ fi's-Sarf*, s.52.

¹²² ez-Zencânî, s. 125; et-Taftazânî, s.27.

¹²³ ez-Zencânî, s. 125; et-Taftazânî, s.27.

¹²⁴ es-Sâmirî, *es-Sarfu'l-'Arabî 'Ahkâmun ve Me'ânin*, s.23.

¹²⁵ *Kitabu'l-Binâ fi's-Sarf*, s.54.

a- Görünen kusurları ifade eden fiiller	عَرَجَ-يَعْرِجُ
b- Bakıldığında görünen güzel durumları ifade eden fiiller	حَوَّرَ-يَحْوَرُ
c- Sevinçli durumları ifade eden fiiller	فَرَحَ-يَفْرَحُ
d- Hüznü ve kızgınlığı ifade eden fiiller	حَزَنَ-يَحْزَنُ
e- Renklerin ifade edildiği fiiller	حَمَرَ-يَحْمَرُ
f- Doygunluğu ifade eden fiiller	شَبَعَ-يَشْبَعُ
g- Boşluğu ve açlığı ifade eden fiiller	عَطَشَ-يَعْطَشُ

Bu bâbtan gelen fiiller de genel olarak müteaddî olarak gelirken bazen lâzımî olmaktadır.

E) Beşinci bâb

Bu bâbta gelen fiillerin ayırt edici özelliği aynu'l-fiilinin mâzîde de muzârîde de ötreli gelmesidir. Bu bâbtan gelen fiillerin tümü lâzımî olan fiillerdir. Zira bu bâb sıfatlar için vaz'edilmiştir.¹²⁷ Bu fiiller lâzımî olduğu için ancak harfî cer aracılığıyla mef'ul alıp, Harfî cer aracılığıyla müteaddî olurlar. Mevzûnu فَعَلَ-يَفْعَلُ dur.

حَسَنَ زَيْدٌ-يَحْسُنُ

F) Altıncı bâb

Bu bâbta gelen fiillerin ayırt edici özelliği ise aynu'l-fiilinin hem mâzîde hem de muzârîde esreli gelmesidir. Mevzûnu فَعَلَ-يَفْعَلُ dur.

Bu bâbtan gelen fiiller çoğu zaman müteaddî olarak gelirken bazen lâzımî olarak gelmektedir.¹²⁸

a- Müteaddî olana örnek: حَسِبَ زَيْدٌ عَمْرًا فَاضِلًا-يَحْسِبُ

b- Lâzımî olana örnek: نَعِمَ زَيْدٌ-يَنْعِمُ

¹²⁶ es-Sâmirî, *es-Sarfu'l-'Arabî 'Ahkâmun ve Me'ânin*, s.23-24.

¹²⁷ et-Taftazânî, s.30.

¹²⁸ *Kitabu'l-Binâ fi's-Sarf*, s. 56.

1.6. SÜLÂSÎ MÜCERRET FİİLLERİN MASTARLARI

Sülâsî mücerret fiillerin mastarları sema'a dayanmakta olup kıyasî değildir. Yani Araplardan işitildiği şekliyle sözlüklerde bulunmaktadır. Herhangi bir kıyasa tabi tutulamamaktadır. Sülâsî mücerret fiillerin mastarlarına genel bir kaide hükmedilememektedir.¹²⁹

Ancak her ne kadar sülâsî mücerret fiillerin mastarları kuralsız olup işitmeye dayalı olsa da dil âlimleri bazı tasnifat yaparak bu mastarların geliş şekillerini anlamayı kolaylaştırmaya çalışmışlardır.¹³⁰ Burada bu tasnifâta değinilecektir.

Mana açısından yapılan tasnifât;

- 1- Bir mesleğe delalet eden *sülâsî mücerret* fiillerin mastarlarının büyük çoğunluğu *فَعَالَةٌ* vezni üzere gelir.¹³¹

Marangozculuk yapmak نَجَرَ-نَجَارَةٌ Çiftçilik yapmak زَرَعَ-زِرَاعَةٌ

- 2- Değişim, ızdırap veya davranış ifade eden *sülâsî mücerret* fiillerin mastarlarının büyük çoğunluğu *فَعَلَانٌ* vezni üzere gelir.¹³²

Feryat etmek فَارَقَ-فَوْرَانٌ Kaynamak غَلَى-غَلْيَانٌ

- 3- Herhangi bir hastalığa delalet eden *sülâsî mücerret* fiillerin mastarlarının büyük çoğunluğu *فُعَالٌ* vezni üzere gelir.¹³³

Başı ağrımak صَدَعَ-صُدَاعٌ Öksürmek سَعَلَ-سُعَالٌ

- 4- Bağırma, çığlık gibi seslere delalet eden *sülâsî mücerret* fiillerin mastarlarının büyük çoğunluğu *فُعَالٌ* veya *فَعِيلٌ* vezinleri üzere gelir.¹³⁴

¹²⁹ 'Abduh Râcihi, *et-Tatbîku's-Sarf, Dâru'n-Nehdati'l-'Arabîyye*, Beyrut, 2014, s.66.

¹³⁰ 'Abduh Râcihi, s. 66.

¹³¹ 'Abduh Râcihi, s. 67; es-Seyyid Ahmet el-Haşimi, s.280; Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 14. Baskı, 2009, s. 70.

¹³² 'Abduh Râcihi, s. 67; Maksudoğlu, s.71.

¹³³ 'Abduh Râcihi, s. 67; es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281.

Kişnemek

صَهْلَ-صَهْلٌ

Bağırmak

صَرَخَ-صُرَاخٌ

- 5- Renklere delalet eden *sülâsî mücerret* fiillerin masterları genelde *فُعْلَةٌ* vezni üzere gelir.¹³⁵

Mavi olmak

زَرَقَ-زُرْقَةٌ

Kırmızı olmak

حَمَرَ-حُمْرَةٌ

- 6- Bir kusur veya ayıba delalet eden *sülâsî mücerret* fiillerin masterları genelde *فَعْلٌ* üzere gelir.¹³⁶

Topal olmak

عَرَجَ-عَرَجًا

Âmâ olmak

عَمِيَ-عَمًى

- 7- Dış organlarla yapılan *sülâsî mücerret* olan lâzım fiillerin masterları genellikle *فُعُولٌ* vezni üzere gelir.¹³⁷

Tırmanmak

صَعِدَ-صُعُودٌ

Varmak

قَدِمَ-قُدُومٌ

- 8- Durağanlığı/ sabit bir manayı gösteren fiillerin çoğunun mastarı *فُعُولَةٌ* vezni üzere gelir.¹³⁸

Tuzlu olmak

مَلَحَ-مُلُوحَةٌ

Kurumak

يَبِسَ-يُبُوسَةٌ

Bina açısından yapılan tasnifat;

- 1- *Mâzî* fiili *فَعْلٌ* vezni üzere gelen *sülâsî mücerret* fiillerin masterları genel olarak *فُعُولَةٌ*, *فَعَالَةٌ* veya *فَعْلٌ* vezninde gelir.¹³⁹

كُرِمَ-كِرَامَةٌ

نُبِّهَ-نُبَاهَةٌ

سَهِّلَ-سُهُولَةٌ

¹³⁴ ‘Abduh Râcihi, s. 67; es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281; Maksudoğlu, s.71.

¹³⁵ ‘Abduh Râcihi, s. 67; es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281.

¹³⁶ ‘Abduh Râcihi, s. 67.

¹³⁷ ‘Abduh Râcihi, s. 67.

¹³⁸ ‘Abduh Râcihi, s. 67.

¹³⁹ es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281; ‘Abduh Râcihi, s.68.

- 2- *Lâzımî* olup *mâzîsi* فَعَلَ vezni üzere gelen *sülâsî mücerret* fiillerin mastarları genel olarak فَعْلٌ vezninde gelir.¹⁴⁰

فَرَحَ-فَرَحٌ

- 3- *Lâzımî* olup *mâzîsi* فَعَلَ vezni üzere gelen *sülâsî mücerret* fiillerin mastarları genel olarak فُعُولٌ vezninde gelir.¹⁴¹

جَلَسَ-جُلُوسٌ خَرَجَ-خُرُوجٌ

Eğer *lâzımî* olarak vezinde gelen fiilde *aynu'l-fiile* karşılık gelen harf mu'tel olursa o zaman mastarı genel olarak فَعْلٌ (نَوْمٌ) veya فِعَالٌ (قِيَامٌ) vezinlerinde gelir.¹⁴²

- 4- *Mâzîsi* فَعَلَ ve فَعْلٌ vezinlerinde gelen fiiller eğer *müteaddî* ise o zaman mastarları genel olarak فَعْلٌ vezninde gelir.¹⁴³

ضَرَبَ-ضَرْبٌ فَهَمَ-فَهْمٌ

Başta da belirtildiği gibi her ne olursa olsun *sülâsî mücerret* fiillerin mastarları sema'a dayalı olup kıyasi olmadıkları için bu mastarları bulmak için sözlüklere ve dil kitaplarına müracaat etmek en sağlıklı yol olacaktır.¹⁴⁴

1.6.1. Sülasi Mücerret Fiillerin Mastar Kalıpları

Sülasi mücerret bâbların mastarlarının geldiği kalıplar genellikle aşağıdaki tabloda verilen kalıplardır. Bu kalıpların tümü Ebü'l-Kâsım Alî b. Ca'fer b. Alî b. Muhammed es-Sıkkîlî'nin *Ebniyetu'l-Esmâ' ve'l-Ef'âl ve'l-Mesâdir* isimli kitabında verilirken diğer kaynaklarda bir kısmı verilmiştir. Bu kalıplar şunlardır:¹⁴⁵

¹⁴⁰ Maksudoğlu, s.73-74.

¹⁴¹ es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281; 'Abduh Râcihi, s.68; Maksudoğlu, s.74.

¹⁴² es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281; 'Abduh Râcihi, s.68.

¹⁴³ es-Seyyid Ahmet el-Hâşimî, s.281; 'Abduh Râcihi, s.68; Maksudoğlu, s.74-75.

¹⁴⁴ 'Abduh Râcihi, s.68.

¹⁴⁵ Ebu'l-Kâsım 'Alî b. Ca'fer b. 'Alî b. Muhammed es-Sıkkîlî, *Ebniyetü'l-Esmâ' ve'l-Ef'âl ve'l-Mesâdir*, (Tahkik: Ahmed Muhammed 'Abduddâim), Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye bi'l-Kâhire, Kahire, 1999, s. 370-377; Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Abdilazîz b. İbrâhîm el-Endelûsî el-İşbilî el-Kurtubî, *Kitâbu'l-Ef'âl*, (Tahkik: 'Alî Fevde), Mektebetu Hâneci, Kahire, ty.,

1-فَعْلٌ	2-فَعْلٌ	3-فَعْلٌ	4-فَعْلٌ	5-فَعْلٌ
6-فَعْلٌ	7-فَعْلٌ	8-فَعْلٌ	9-فَعْلَةٌ	10-فَعْلَةٌ
11-فَعْلَةٌ	12-فَعْلَةٌ	13-فَعْلَةٌ	14-فَعْلَةٌ	15-فَعْلَةٌ
16-فَعْلَةٌ	17-فَعْلَةٌ	18-فَعْلَى	19-فَعُولٌ	20-فَعْلَى
21-فَعُولٌ	22-فَعُولٌ	23-فَعِيلٌ	24-فَعِيلٌ	25-فَعَالٌ
26-فَعَالٌ	27-فَعِيلَى	28-فَعَالٌ	29-فَعَالٌ	30-فَعِيلُونَ
31-فَعِيلَةٌ	32-فَعَالَةٌ	33-فَعَالَةٌ	34-فَعَالَةٌ	35-فَعُولَةٌ
36-فَعْلَانٌ	37-فَعْلَانٌ	38-فَعْلَانٌ	39-فَعْلَانٌ	40-فَعْلَى
41-فَعْلَى	42-فَعْلَى	43-فَعْلَاءٌ	44-مَفْعَلٌ	45-مَفْعِلٌ
46-مَفْعَلٌ	47-مَفْعَلَةٌ	48-مَفْعَلَةٌ	49-مَفْعَلَةٌ	50-فَاعِلَةٌ
51-فَاعُولَةٌ	52-فَعْلَالٌ	53-فَعْلَالٌ	54-مَفْعُولٌ	55-مَفْعُولَةٌ
56-تَفْعِلَةٌ	57-تَفْعِلَةٌ	58-تَفْعَالٌ	59-تَفْعَالٌ	60-تَفْعُولٌ
61-تَفْعُولٌ	62-فَعِيلَى	63-فَعِيلَاءٌ	64-فَعِيلَاءٌ	65-فَعِيلَةٌ
66-فَعِيلِيَّةٌ	67-فَعَالِيَّةٌ	68-فَعْلَةٌ	69-فَعْلَوَةٌ	70-فَعْلَوَتَى
71-فَعِيلِيَّا	72-فَعْلِيٌّ	73-فَعْلِيَّةٌ	74-فَعْلِيَّةٌ	75-فَعْلِيَّةٌ
76-فَعْلَوَةٌ	77-فَعْلُولَةٌ	78-فَعْلُولَةٌ	79-فَعُولِيَّةٌ	80-فَعْفَعِيلٌ
81-فَعَالَى	82-فَعُولِيَّةٌ	83-فَعُولِيَّةٌ	84-فَعْلَانَةٌ	85-فَعِيلِيَّةٌ
86-فَعْلُولِيَّةٌ	87-فَعَالِيَّةٌ	88-فَعْلَعْلَةٌ	89-فَعْلَعْلِيَّةٌ	90-فَعَالِيَّةٌ
91-فَعَالِيَّةٌ	92-فَعَالِيْنٌ	93-فَعْلَانِيَّةٌ	94-فَعَالِيَّةٌ	95-فَعْلَانِيَّةٌ

s. 3; Ebû 'Alî Hasan b. Ahmed el-Fârisî, *et-Tekmile el-Cüz'ü's-Sânî mine'l-Îdâhi'l-'Aduî*, Câmi'atü'r-Riyâd, Riyad, 1981, s. 212-214.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. EL-MU'CEMU'L-VASÎT VE BU SÖZLÜKTEKİ ÜÇÜNCÜ BÂB ÖZELİNDE AYNI KÖK HARFLİ SÜLASİ FİİLLER

1932'de kurulan Mısır Arap Dil Kurumu'nun kuruluş amaçlarından biri Arap dilini tarihi gelişimiyle birlikte ortaya koyarak, hem klasik hem de modern Arapça kelimeleri ihtiva edecek bir sözlük hazırlamaktı. Mısır Milli Eğitim Bakanlığı 1936 yılında kurumdan yeni tarzda, içinde resimler ihtiva edecek olan, geniş hacimli, açık ifadeli ve kullanışlı bir sözlük hazırlamasını istedi. Kurum bu tarihten dört yıl kadar sonra 1940 yılında çalışmalarına başlayabildi. Kurum üyelerinden olan İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Hâmid 'Abdulkâdir ve Muhammed 'Alî en-Neccâr'ı görevlendirmiştir. Bu ekibin üç yıllık yoğun çalışması sonucu *el-Mu'cemu'l-Vasît* sözlüğü ortaya çıkmıştır.

İlk harf esasına göre alfabetik düzen metodu üzerine vücuda getirilen bu sözlük, 30.000 madde, 1 milyon kelime ve 600 resim içermektedir. İlk defa 1960 yılında birinci cildi, bir yıl sonra da ikinci cildi basılmıştır. Daha sonra 1972 yılında

ikinci baskısı, 1985 yılında üçüncü baskısı ve 2008 yılında ise dördüncü baskısı çıkmıştır. Kahire’de Mısır Arap Dil Kurumu tarafından çıkarılan bu baskıların tümünde farklı komisyonlar kurularak gözden geçirilmişlerdir.¹⁴⁶

2.1.1. Elif (إ) Harfi

(أب-ي) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Asla razı olmamak	إِبَاءٌ - إِبَاءَةٌ			
Büsbütün yüz çevirmek		يَأْبَى	أَبَى	3. bâb
Uzaklaşmak	الشَّيْءَ			
Bir şeyden tiksirmek				
Yemekten hoşlanmayıp uzaklaşmak	أَبَى - الْغِذَاءَ	يَأْبَى	أَبَى	4. bâb

(أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ)

(İblis secde etmekten) yüz çevirip büyüklendi. O kâfirlerden oldu.¹⁴⁷

(يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ)

Kâfirler, ağızlarıyla Allah’ın nurunu söndürmek istiyorlar. Allah, kâfirler hoşlanmasa da nurunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmaz.¹⁴⁸

(رَضِيَ الْخَصْمَانِ وَأَبَى الْقَاضِي)

İki düşman (haklarından vazgeçerek) razı oldu ama Kadı razı olmadı.

Bu Araplarda darb-ı mesel olan bir cümledir. Hak sahibi hakkından vazgeçtiği halde onun hakkından vazgeçmeyen kimse için kullanılır.¹⁴⁹

يَرَاهُ النَّاسُ أَخْضَرَ مِنْ بَعِيدٍ

¹⁵⁰وَتَمْنَعُهُ الْمَرَارَةُ وَالْإِبَاءُ

¹⁴⁶ Kenan Demirayak, “el-Mu’cemü’l-Vasît”, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, C. XXX, s. 349-350; Emîl Ya’kûb, s. 149; Kenan Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, s. 251.

¹⁴⁷ Bakara 2/34.

¹⁴⁸ Tevbe 9/32.

¹⁴⁹ Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, Mektebetü’ş-Şurûki’-d-Düveliyye (Mecma’u’l-Lügati’l-‘Arabiyye-Mısır Dil Kurumu), Kahire, 4. Baskı, 2008, s. 4.

İnsanlar onu uzaktan yeşil olarak görüyorlar.

Yaklaşınca Onun, acı ve tiksindirici oluşu engeller.

Örnek olarak verilen beyit, Bişr Bin Ebî Hâzım el-Esedî'nin, düşmanları tarafından verilen develer karşılığında Evs Bin Hârise'ye tahkir edici ifadelerle hakaret ettiği şiirine aittir. İnsanlar Evs Bin Hârise'yi güzel görünümlü bir ağaca benzetmektedir. Bişr ise bu beyitle Evs'in uzaktan yeşil bir ağaç gibi görünmesinin aldatıcı olduğunu, kendisine yaklaşınca meyvesinin acı ve görüntüsünün tiksinti verici olduğunu iddia etmiştir.¹⁵¹

Maddeleri ا ب ي harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَالٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *asla razı olmamak, büsbütün yüz çevirmek ve bir şeyden tiksirmek* anlamlarına gelirken dördüncü bâbtan gelen fiil, *yemekten hoşlanmayıp uzaklaşmak* anlamına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden dördüncü bâbın anlamı üçüncü bâbta mündemiçtir.¹⁵²

(أ-ر-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yerini özlemek	أَرْخَا - إِلَى مَكَانِهِ	يَأْرُخُ	أَرَخَ	1. bâb
Mektup vb. için tarih belirlemek	أَرْوَحَا	يَأْرُخُ	أَرَخَ	3. bâb

Maddeleri أ-ر-خ harfleri olup birinci ve üçüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden birinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ vezninde gelmektedir. Birinci bâbtan gelen fiil, *yerini özlemek* anlamına gelirken üçüncü bâbtan gelen fiil, *mektup vb. bir şey için tarih belirlemek* anlamına gelmektedir.¹⁵³

¹⁵⁰ Burada 3. bâbtan gelen fiilin mastarı isim olarak geçmektedir.

¹⁵¹ Bişr b. Ebî Hâzım el-Esedî, *Dîvânü Bişr b. Ebî Hâzım el-Esedî*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 1994 (h.1410), s. 20; İbn Manzûr, C. I s.60.

¹⁵² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 4.

¹⁵³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 13.

(أ-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kulluk etmek (Birini) himaye etmek	إِلَٰهَةً-أَلُوهُةً-أَلُوهُيَّةً-فَلَانٌ أَلَّهَا-فَلَانًا	يَأْلُهُ	أَلَّهَ	3. bâb
Kulluk etmek Şaşırmak Sığınmak Kederi artmak Bir yerde ikamet etmek	إِلَٰهَةً-أَلُوهُةً-أَلُوهُيَّةً أَلَّهَا	يَأْلُهُ	أَلَّهَ	4. bâb

Maddeleri أ-ل-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَالَةٌ-فُعُولَةٌ** şeklinde üç vezinde geldiğinde fiilin anlamı, *kulluk etmek* anlamına gelirken **فَعَلٌ** vezninde geldiğinde ise *birini himaye etmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَالَةٌ-فُعُولَةٌ-فُعُولِيَّةٌ** şeklinde üç vezinde geldiğinde fiil, *kulluk etmek* anlamına gelirken, mastarı **فَعَلٌ** vezninde geldiğinde fiil, *şaşırmak sığınmak, kederi artmak, bir yerde ikamet etmek* anlamlarına gelmektedir. Üçüncü ve dördüncü bâblar ilk anlamları itibarıyla aynı anlama gelmekte olup alt anlamlarda farklı anlamlara gelmektedir.¹⁵⁴

2.1.2. Bâ (ب) Harfi

(ب-ت-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Bir yerden) uzaklaşmak Baldan şerbet yapmak	بُتُوْعًا-فِي الْأَرْضِ بَتَّعًا-الْعَسَلُ	يَبْتَعُ	بَتَّعَ	3. bâb
(İnsan) uzun olmak	بَتَّعًا-الْإِنْسَانُ	يَبْتَعُ	بَتَّعَ	4. bâb

¹⁵⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 25.

(Hayvan) mafsalları kuvvetli olmak	-الْحَيَوَانُ			
(Boyun) uzun olmak	-الْعُنُقُ			
Bir şeyi danışmadan yapmak	فُلَانٌ عَلَيْهِ بِأَمْرٍ			

بَانَ الْخَلِيطُ وَكَانَ التَّيْنُ بَاجَةً وَلَمْ نَخَفْهُمْ عَلَى الْأَمْرِ الَّذِي يَتَّبِعُوا

Karmaşık olan durum açık bir şekilde belirdi. Fakat

danışmadan yaptıkları (bizzat yaptıkları) iş dolayısıyla onlardan

*korkmadık.*¹⁵⁵

Maddeleri ع-ب-ت harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki farklı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde *uzaklaşmak* anlamına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *baldan şerbet yapmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil *uzun olmak*, *(boyun) uzun olmak*, *hayvan mafsalları kuvvetli olmak*, *bir şeyi danışmadan yapmak* anlamlarına gelmektedir.¹⁵⁶

(ب-ح-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yeri yarmak Çukuru genişletmek (Koyun veya devenin) kulağını yarmak	بَحْرًا -الأَرْضَ -الْحُفْرَةَ -النَّاقَةَ أَوْ الشَّاةَ	يَبْحُرُ	بَحَرَ	3. bâb
Denizi görünce korkmak Hastalıktan dolayı suya kanmamak	بَحْرًا	يَبْحُرُ	بَحَرَ	4. bâb

Maddeleri ح-ب-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde

¹⁵⁵ İbn-Manzûr, C. I, s. 320.

¹⁵⁶ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 38.

gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلٌ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yeri yarmak, çukuru genişletmek, (koyun veya devenin) kulağını yarmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *denizi görünce korkmak, hastalıktan dolayı suya kanmamak* anlamlarına gelmektedir.¹⁵⁷

(ب-خ-ر) Maddesi

Anlam	Masta	Muzari	Mazi	Bâb
(Su) buharlaşmak	بَخَّرَ ابْخَارًا - الماء	يَبْخُرُ	بَخَرَ	3. bâb
(Ağız) kötü kokmak	بَخَّرَا - الفم	يَبْخُرُ	بَخَرَ	4. bâb

Maddeleri ب-خ-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعْلٌ-فُعَالٌ** vezinlerinde iki mastarı bulunurken, dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعْلٌ** vezninde tek mastarı bulunmaktadır. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *(su) buharlaşmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *(ağız) kötü kokmak* anlamına gelmektedir.¹⁵⁸

(ب-خ-ص) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Gözünü oymak	بَخَّصَا	يَبْخِصُ	بَخَّصَ	3. bâb
Gözün alt veya üstünde et çıkmak	بَخَّصَا	يَبْخِصُ	بَخَّصَ	4. bâb

Maddeleri ب-خ-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعْلٌ** vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعْلٌ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *gözünü oymak* anlamına gelmekteyken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *gözün alt veya üst kısmında et çıkmak* anlamına gelmektedir.¹⁵⁹

(ب-د-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

¹⁵⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 40.

¹⁵⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 41.

¹⁵⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 42.

Numunesiz yapmak	بَدَعًا	يَبْدَعُ	بَدَعٌ	3. bâb
(İyi-kötü) vasfı haline gelmek	بَدَاعَةً يَبْدُو عَا	يَبْدُو ع	بَدُعٌ	5. bâb
Kuyu açmak	الْبِنْرَ			

﴿يَبْدِيعُ 160 السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

“O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmettiği zaman ona ‘Ol’ der o da hemen oluverir.”¹⁶¹

Maddeleri ع-د-ع harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarları فَعَالَةً ve فُعُولٌ vezinlerinde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, örneksiz yapmak anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, iyi ya da kötü vasfı olmak, kuyu açmak anlamlarına gelmektedir.¹⁶²

(ب-ر-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Allah) Yaratmak	بَرَأَ الْجُرُوءَ - الله	يَبْرَأُ	بَرَأَ	3. bâb
(Hasta) iyileşmek Uzaklaşmak Borç ve ayıptan kurtulmak	بَرَأَ الْجُرُوءَ - المریضُ بَرَاءَةً - مِنْ فُلَانٍ	يَبْرَأُ	بَرِءَ	4. bâb
(Hasta) iyileşmek Uzaklaşmak Borç ve ayıptan kurtulmak	بُرِئَ الْجُرُوءَ - المریضُ	يَبْرُؤُ	بَرُوَ	5. bâb

﴿قَتُّوْا إِلَىٰ يَارِئِكُمْ﴾¹⁶³

Sizi yaratana hakkıyla tövbe edin!¹⁶⁴

Maddeleri أ-ر-ب harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve

¹⁶⁰ Burada بَدُعٌ fiilinin sıfat-ı müşebbehesi geçmektedir.

¹⁶¹ Bakara 2/117.

¹⁶² Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 44.

¹⁶³ Burada 3. bâbtan gelen fiilin ism-i fâili geçmektedir.

¹⁶⁴ Bakara 2/54.

فَعْلُ vezinlerinde iki mastarı, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فَعَالٌ vezinlerinde, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فَعْلٌ-فَعْلٌ vezinlerinde üçer mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yaratmak* anlamına gelirken, dördüncü ve beşinci bâbtan gelen fiiller, *iyileşmek*, *uzaklaşmak*, *borç* ve *ayıptan kurtulmak* olarak aynı anlamlara gelmektedir. Ancak dördüncü bâbla beşinci bâbın mastarları farklılık göstermektedir.¹⁶⁵

(ب-ع-ض) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sivrisinek sokmak Kısımlara ayırmak	بَعْضًا -البَعْضُ	يَبْعُضُ	بَعَضَ	3. bâb
(Bir yerde) sivrisinek çok olmak	بَعْضًا -المَّكَانُ	يَبْعُضُ	بَعَضَ	4. bâb

Maddeleri ب-ع-ض harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sivrisinek sokmak*, *kısımlara ayırmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *(bir yerde) sivrisinek çok olmak* anlamına gelmektedir.¹⁶⁶

(ب-ع-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Evlenmek Bir şeye direnmek	بَعْلًا-بُعُولَةٌ	يُبْعِلُ	بَعَلَ	3. bâb
Şaşırmak	بَعْلًا	يُبْعِلُ	بَعَلَ	4. bâb

Maddeleri ب-ع-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret fiiller olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فُعُولَةٌ vezinlerinde iki mastarı bulunurken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ vezninde tek

¹⁶⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 46.

¹⁶⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 64.

mastarı bulunmaktadır. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *evlenmek, bir şeye direnmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *şaşırmak* anlamına gelmektedir.¹⁶⁷

(ب-ك-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(kuyu suyu) azalmak Hayvanın sütü az olmak, süttten kesilmek	بَكَأَ -البَيْرُ -الْحَيَوَانُ	يَبْكُ	بَكَ	3. bâb
Az konuşmak	بَكَاءٌ -بُكَئَا	يَبْكُو	بَكَوْ	5. bâb

(عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَنَا نَائِمٌ عَلَى الْمَنَامَةِ فَاسْتَسْقَى الْحَسَنُ أَوْ الْحُسَيْنُ. قَالَ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَاةً لَنَا بَكِيَةً فَحَلَبَهَا فَدَرَّتْ فَجَاءَهُ الْحَسَنُ فَتَحَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ فَاطِمَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّهُ أَحَبُّهُمَا إِلَيْكَ؟ قَالَ: لَا وَلَكِنَّهُ اسْتَسْقَى قَبْلَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنِّي وَإِيَّاكَ وَهَذَيْنِ وَهَذَا الرَّاقِدِ فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.)

Hiz. Ali şöyle buyurdu: “Rasulullah (sav) ben yatakta uyurken bize gelmişti. Hasan veya Hüseyin su istemişti.” Daha sonra Hiz. Ali şöyle devam etti: “Rasulullah kalkıp bizim süttten kesik olan bir koyunumuzun yanına gitti. Hemen onu sağdı ve bol sütt verdi. Bunun üzerine Hasan O’na, O da Hasan’a doğru yöneldi. Fatıma bunu görünce şöyle dedi: ‘Ya Rasulallah, sanki sana Hasan Hüseyin’den daha şirin gelmektedir.’ Rasulullah şöyle buyurdu: ‘Hayır öyle değil, Hasan daha önce su istedi.’ Daha sonra: ‘Ben, sen, bu ikisi ve bu yatan (Hiz. Ali) kıyamet gününde aynı yerde olacağız.’ diye devam etti.”¹⁶⁸

Maddeleri أ-ب-ك harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَّ** vezninde tek mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin **فَعَالٌ** ve **فُعَلَّ** vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *(kuyu suyu) azalmak, hayvanın sütü az olmak, sütü kesilmek* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *az konuşmak* anlamına gelmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, s. 65.

¹⁶⁸ Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, (Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru’l-Hadîs, Kahire, 1995, Hadis no: 792, C. I, s. 510.

¹⁶⁹ Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, s. 67.

(ب-هـ-ت) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Dehşete düşürmek İftira atmak	بَهَتْ بَهَتْ-بَهَتْ-بَهَتْ	يَبْهَتْ	بَهَتْ	3. bâb
Zayıflayıp renk atmak	بَهَتْ	يَبْهَتْ	بَهَتْ	4. bâb

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak İbrahim ile rabbi hakkında tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrâhim "Rabbim hayat veren ve öldüren" deyince o, "Hayat veren ve öldüren benim" dedi. İbrâhim "Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir" dedi. Bunun üzerine inkârcı dehşete kapıldı. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez.¹⁷⁰

Maddeleri ب-هـ-ت harfleri olup üçüncü ve dördüncü bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde geldiğinde *dehşete düşürmek* anlamına gelmekteyken, فَعَلَ-فَعْلَهُ-فَعْلَانُ vezinlerinde geldiğinde *iftira etmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *zayıflayıp renk atmak* anlamına gelmektedir.¹⁷¹

(ب-هـ-ج) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sevindirmek	بَهَجًا	يَبْهَجُ	بَهَجَ	3. bâb
Güzel olmak Sevinmek	بَهَجًا-بَهَجَةً فُلَانٌ	يَبْهَجُ	بَهَجَ	4. bâb

﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ يَبْرِجُ﴾

¹⁷⁰ Bakara 2/258.

¹⁷¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 74.

*Yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.*¹⁷²

Maddeleri ج-ه-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فَعْلَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sevindirmek* anlamına gelmekteyken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *güzel olmak, sevinmek* anlamına gelmektedir.¹⁷³

(ب-ه-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İhmal etmek Serbest bırakmak Lanet etmek	بَهَّلَا	يَبْهَلُ	بَهَلَ	3. bâb
İşsiz vakit geçirmek Silahsız olmak Kocasız ve çocuksuz olmak	بَهَّلَا	يَبْهَلُ	بَهَلَ	4. bâb

﴿عَنْ نَافِعِ بْنِ عَمْرٍو الطَّائِي: شَهِدْتُ أَبَا بَكْرٍ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ : مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّةٍ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا فَلَمْ يَقُمْ فِيهِمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَعَلَّاهُ بِهِلَةً¹⁷⁴ اللَّهُ﴾

*Nâfi' Bin Amr et-Tâî şöyle dedi: Minberde Hz. Ebubekir'in 'Kim ümmet-i Muhammed'in (s.a.v.) bir işine idareci olup da Allah'ın kitabına göre icraatte bulunmazsa Allah'ın laneti onun üzerinedir.' Dediğine şahit oldum.*¹⁷⁵

Maddeleri ب-ه-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü

¹⁷² Hac 22/5.

¹⁷³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 74.

¹⁷⁴ Burada geçen kelime üçüncü bâbtan türemiş bir isimdir.

¹⁷⁵ 'Alî b. Hüsâmeddîn el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1989, Hadis No: 14287, C. V, s.752; Komisyon, *Nedratü'n-Na'im fî Mekârimi Ahlâki'r-Rasûli'l-Kerîm*, Dâru'l-Vesîle li'n-Neşri ve't-Tevzî', 4. Baskı, Cidde, C. II, s.1.

bâbtan gelen fiil, *ihmal etmek, serbest bırakmak, lanet etmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *işsiz vakit geçirmek, silahsız olmak, kocasız ve çocuksuz olmak* anlamlarına gelmektedir.¹⁷⁶

2.1.3. Tâ (ت) Harfi

(ت-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Vazgeçirmek	تَرَعَا	يَتَرَعُ	تَرَعَ	3. bâb
Dolmak	تَرَعَا			
Sefahate dalmak	تَرَعَا	يَتَرَعُ	تَرَعَ	4. bâb
Acele etmek				

Maddeleri ت-ر-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *vazgeçirmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *dolmak, sefahate dalmak, acele etmek* anlamlarına gelmektedir.¹⁷⁷

(ت-ل-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Başını gizlendiği yerden çıkarmak	تَلَعَا تُلَعَا	يَتَلَعُ	تَلَعَ	3. bâb
Boynu uzun olmak	تَلَعَا	يَتَلَعُ	تَلَعَ	4. bâb
Boyu uzun olmak	تَلَعَا	يَتَلَعُ	تَلَعَ	5. bâb

Maddeleri ت-ل-ع harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve

¹⁷⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 76.

¹⁷⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 86.

فُعُولُ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Bu bâbtan gelen fiil, *başını gizlendiği yerden çıkarmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü ve beşinci bâblardan gelen fiillerin mastarları فَعَلَ vezninde gelirken, iki fiil de, *boyu uzun olmak, boyu uzun olmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü ve beşinci bâblar anlam ve mastar yönünden aynı olup farklı bâblarda gelmekte ve üçüncü bâb ile bu yönlerden farklılık arz etmektedir.¹⁷⁸

(ت-ن-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İkamet etmek	تَوَخَّأَ	يَتَخَخَّ	تَخَخَّ	3. bâb
Hazımsızlık çekmek	تَخَّأَ	يَتَخَخَّ	تَخَخَّ	4. bâb

Maddeleri ت-ن-خ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ikamet etmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *hazımsızlık çekmek* anlamına gelmektedir.¹⁷⁹

2.1.4. Sâ (ث) Harfi

(ث-أ-ي) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Dikişi sökmek	تَأَيَّا -الخرز	يَتَأَيَّ	تَأَيَّ	3. bâb
(Dikiş) sökölme	تَأَيَّ -الخرز	يَتَأَيَّ	تَأَيَّ	4. bâb

Maddeleri ث-أ-ي harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *dikişi sökmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *(dikiş) sökölme* anlamına gelmektedir.¹⁸⁰

(ث-ل-م) Maddesi

¹⁷⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 89.

¹⁷⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 92.

¹⁸⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 96.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yarmak, gedik açmak (Kabın vb.) kenarını kırmak (Kılıcın) sivriliğini bozmak	تَلَمَّ -الْإِنَاءُ -السَّيْفُ	يَتَلَمَّ	تَلَمَّ	3. bâb
Gedik açılmak, çentikli olmak (Bıçak vb.) körelmek Aptal mizaçlı olmak	تَلَمَّ -السَّيْكِينُ وَنَحْوُهُ -الرَّجُلُ	يَتَلَمَّ	تَلَمَّ	4. bâb

Maddeleri ث-ل-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *gedik açmak, yarmak, kabın vb. kenarını kırmak, kılıcın sivriliğini bozmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *gedik açılmak, çentikli olmak, (bıçak vb.) körelmek, aptal mizaçlı olmak* anlamlarına gelmektedir.¹⁸¹

2.1.5. Cîm (ج) Harfi

(ج-أث) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ağır yükten dolayı yavaş geçmek Haber nakletmek	جَأَا	يَجَأُ	جَأَ	3. bâb
Yük kaldırmada veya kalkmada ağır davranmak	جَأَا	يَجَأُ	جَبَتْ	4. bâb

Maddeleri ج-أث harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ağır yükten dolayı yavaş geçmek, haber*

¹⁸¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 103.

nakletmek anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yük kaldırmada veya kalkmada ağır davranmak* anlamına gelmektedir.¹⁸²

Ayrıca bu fiil, meçhul (جُنْتُ) sigasıyla geldiğinde *bir şeyden korkmak* anlamına gelmektedir.¹⁸³

(عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ثُمَّ فَنَزَّ الْوَحْيُ عَنِّي فَتَرَةً ، فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِي قِبَلَ السَّمَاءِ ، فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِجَرَاءٍ قَاعِدٌ عَلَى كُرْسِيِّ فَجِئْتُ مِنْهُ فَرَقًا)

“Câbir Bin Abdullah Rasulullah’ın (s.a.v.) şöyle dediğini işitti: “Daha sonra vahiy bir süreliğine kesildi. Bir gün yürürken semadan bir ses duydum. Hemen başımı semaya kaldırdım. Aniden Hirâ mağarasında bana gelen meleği bir taht üzerinde gördüm ve O’ndan çok korktum.”¹⁸⁴

(ج-أر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sesini yükseltmek Feryatla yalvarmak (Ot) uzamak	جَارَ الْجَوَارِ إِلَى اللَّهِ	يَجَارُ	جَارَ	3. bâb
Gögsü daralmak	جَارَا	يَجَارُ	جَارَ	4. bâb

حَتَّى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْرُونَ

“Nihayet, refah ve bolluk içinde olanlarını sıkıntıya, cezaya maruz bıraktığımızda, bakarsın ki, onlar feryad-ü figan ederek yalvarırlar.”¹⁸⁵

Maddeleri ج-أر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّلَ vezinlerinde iki mastarı bulunurken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı bulunmaktadır. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sesini yükseltmek, yalvarmak, (ot) uzamak*

¹⁸² Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, s. 107.

¹⁸³ Komisyon, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, s.107.

¹⁸⁴ Ebubekir Ahmet b. Hüseyin el-Beyhakî, *Delâ’ilü’n-Nübüvvet ve Ma’rifeti Ahvâli Sâhibi’s-Şerî’at*, (Tahkik: ‘Abdullâh el-Mu’ti Kal’acî) Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, C. II, s.155.

¹⁸⁵ Mü’minûn 23/64.

anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göğsü daralmak* anlamına gelmektedir.¹⁸⁶

(ج-ب-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yüzüne vurmak İstemediği şekilde karşılamak Reddetmek Gafil avlamak	جَبَّهَا	يَجِبُهُ	جَبَّه	3. bâb
Geniş ve güzel alınlı olmak	جَبَّهَا	يَجِبُهُ	جَبَّه	4. bâb

Maddeleri ج-ب-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yüzüne vurmak, istemediği şekilde karşılamak, reddetmek, gafil avlamak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *geniş ve güzel alınlı olmak* anlamına gelmektedir.¹⁸⁷

(ج-ح-د) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İnkâr etmek	جَحَدًا-جُحُودًا	يَجْحَدُ	جَحَدَ	3. bâb
Hayrı az olmak (Yıl) az yağmurlu olmak (Yer) kurak olmak (Ot) kısa kalmak (Hayat) sıkıntılı olmak	جَحَدًا -الْعَامُ -الْأَرْضُ -النَّبَاتُ -الْعُشْبُ	يَجْحَدُ	جَحَدَ	4. bâb

¹⁸⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 107.

¹⁸⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 110.

﴿وَجَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾

Mucizeleri yakînen gördükleri halde, zalimliklerinden ve kibirlerinden dolayı inkâr ettiler.¹⁸⁸

Maddeleri ج-ح-د harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلٌ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı bulunurken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلٌ vezninde tek mastarı bulunmaktadır. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *inkâr etmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *hayrı az olmak, (yıl) az yağmurlu olmak, (yer) kurak olmak, (ot) kısa kalmak, (hayat) sıkıntılı olmak* anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁹

(ج-ح-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ateş yakmak	جَحَّمَ -النَّارَ	يَجْحَمُ	جَحَّمَ	3. bâb
Gözünü dört açmak	الرَّجُلُ عَيْنَيْهِ			
Ateş şiddetlenmek	جَحَّمَ-جَحَّمَ-جُحُومًا -النَّارَ	يَجْحَمُ	جَحَّمَ	4. bâb

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ﴾

Doğrusu (ey peygamber), biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdik. Yakıcı ateşe mahkûm olanlardan sen sorumlu değilsin.¹⁹⁰

Maddeleri ج-ح-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلٌ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلٌ-فَعْلٌ-فُعُولٌ vezinlerinde üç mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, (ateş) *yakmak, gözünü dört açmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil (ateş) *şiddetlenmek* anlamına gelmektedir.¹⁹¹

(ج-ح-ن) Maddesi

¹⁸⁸ Neml 27/14.

¹⁸⁹ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 111.

¹⁹⁰ Bakara 2/119.

¹⁹¹ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 112.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Fakirlik veya cimrilikten ailesini kötü beslemek	جَحَنَّا	يَجْحَنُ	جَحَنَ	3. bâb
Gıdası kötü, gelişimi zayıf olmak	جَحَنَّا جَحَانَةً	يَجْحَنُ	جَحَنَ	4. bâb

في المثل: عَجَبٌ مِنْ أَنْ يَجِيءَ مِنْ جَحْنٍ خَيْرٌ

Atasözünde geçtiği gibi: “(Kötü beslenmiş) sıksa kişiden hayır gelmesi şaşılacak bir şeydir.”¹⁹²

Maddeleri ج-ح-ن harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı bulunurken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَالَةً vezinlerinde iki mastarı bulunmaktadır. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *fakirlik veya cimrilikten ailesini kötü beslemek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *gıdası kötü, gelişimi zayıf olmak* anlamına gelmektedir.¹⁹³

(ج-د-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Burnun tamamını veya bir kısmını kesmek Hapsetmek Darlıkla geçim sağlamak Çocuğu kötü beslemek	جَدَعَا	يَجْدَعُ	جَدَعَ	3. bâb
Burnun bir kısmı kesilmek Yetersiz beslenmek	جَدَعَا	يَجْدَعُ	جَدَعَ	4. bâb

في المثل: أَنْفُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعُ¹⁹⁴

Atasözünde geçtiği gibi: “Her ne kadar kesilmiş olsa da burnun senindir.”¹⁹⁵

¹⁹² İbn-Manzûr, C. II, s.40; Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 112.

¹⁹³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 112.

¹⁹⁴ Burada 4. bâbtan gelen fiilin ism-i tafdili geçmektedir.

¹⁹⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 114.

Türkçedeki “*Et tırnaktan ayrılmaz.*” atasözü ile benzer bir mana ifade etmektedir.¹⁹⁶

Maddeleri ج-د-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *burnun tamamını veya bir kısmını kesmek, hapsetmek, darlıkla geçim sağlamak, çocuğu kötü beslemek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *burnun bir kısmı kesilmek, yetersiz beslenmek* anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁷

(ج-ر-ح) Maddesi

Anlam	Mastarlar	Muzari	Mazi	Bâb
Yaralamak Kazanmak	جَرَحًا	يَجْرَحُ	جَرَحَ	3. bâb
Yaralanmak Şahitliği ve sözü kabul edilmemek	جَرَحًا	يَجْرَحُ	جَرَحَ	4. bâb

(وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ)

O (Allah), sizi geceleyin öldüren (ölür gibi uyutan) ve gündüz kazandıklarınızı bilendir.¹⁹⁸

Maddeleri ج-ر-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret fiiller olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden her ikisinin de mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yaralamak, kazanmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yaralanmak, Şahitliği ve sözü kabul edilmemek* anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁹

(ج-ر-ع) Maddesi

¹⁹⁶ Anlamı için bkz: Nurettin Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009, s.439; Metin Yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, Excellence Publishing, İstanbul, 2013, s.26.

¹⁹⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 114.

¹⁹⁸ En'am 6/60.

¹⁹⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 119.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Su vb.) yutmak	جَزَعًا -الماء ونحوه	يَجْزَعُ	جَزَعَ	3. bâb
(İp) bükülmek (Su vb.) yutmak	جَزَعًا -الحبل -الماء ونحوه	يَجْزَعُ	جَزَعَ	4. bâb

Maddeleri ج-ر-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, (su vb.) yutmak anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, (ip) bükülmek, (su vb.) yutmak anlamlarına gelmektedir. İki bâb ilk anlamları itibarıyla birbirinden farklı iken dördüncü bâbın ikinci anlamı üçüncü bâbla aynı anlama gelmektedir.²⁰⁰

(ج-ز-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kesmek, bölümlere ayırmak Malının bir kısmını vermek	جَزَعًا	يَجْزَعُ	جَزَعَ	3. bâb
Başa gelen musibete sabretmemek	جَزَعًا-جَزُوعًا	يَجْزَعُ	جَزَعَ	4. bâb

فِي الْمَثَلِ: مَنْ جَزَعَ الْيَوْمَ مِنَ الشَّرِّ ظَلَمَ

Atasözünde geçtiği gibi: “Kim bugün başına gelen musibete sabretmezse zulmetmiş olur.”²⁰¹

Türkçedeki “Başa gelen çekilir.” atasözü ile benzer mana ifade etmektedir.²⁰²

﴿قَالُوا لَوْ هَدَيْنَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ سِوَاءَ عَلَيْنَا أَجْزَعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ﴾

Ötekiler şöyle cevap verecekler: "Allah bizi doğru yolailetmiş olsaydı biz de siziiletirdik. Şimdi sızlansak da katlansak da farketmez. Bizim için artık sığınacak bir yer yok!"²⁰³

²⁰⁰ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 122.

²⁰¹ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 125.

²⁰² Anlamı için bkz: Albayrak, 229; Subaşı 132.

Maddeleri ج-ز-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret fiiller olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعُولُ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kesmek, bölümlere ayırmak, malının bir kısmını vermek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *başta gelen musibete sabretmemek* anlamına gelmektedir.²⁰⁴

(ج-ع-ظ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İtiraz edip emirlerini değiştirmek Defetmek	جَعَّظًا	يَجْعُظُّ	جَعَّظَ	3. bâb
Huyu kötü olmak ve kızmak	جَعَّظًا	يَجْعُظُّ	جَعَّظَ	4. bâb

Maddeleri ج-ع-ظ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *(birine) itiraz edip emirlerini değiştirmek, defetmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *huyu kötü olmak ve kızmak* anlamına gelmektedir.²⁰⁵

(ج-ع-ل) Maddesi

Anlam	Mastarlar	Muzari	Mazi	Bâb
Yaratmak Yapmak Koymak Dönüştürmek Tencereyi bezle indirmek	جَعَّلًا - الله - القدر	يَجْعَلُ	جَعَلَ	3. bâb

²⁰³ İbrahim 14/21.

²⁰⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 125.

²⁰⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 129.

Bir hususta şartlaşmak	جَعَلَ-جَعَلًا-جَعَالَةً			
Ücretini belirlemek				
(Su) Bok böceğiyle dolmak	جَعَلَ-الماء			
Çocuk şişman ve kısa olmak	جَعَلَ-الغلام	يَجْعَلُ	جَعَلَ	4. bâb

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ²⁰⁶ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

Hani Rabbin meleklere: “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu.²⁰⁷

﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً﴾

(Allah) yeri sizin için döşek, göğü de bina (çatı) yapmıştır.²⁰⁸

Maddeleri ج-ع-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde geldiğinde, bu fiil, yaratmak, yapmak, koymak, dönüştürmek, tencereyi bezle indirmek, bir hususta şartlaşmak anlamlarına gelirken, فَعَّلَ-فَعْلًا-فَعَالَةً vezinlerinde üç mastar aldığı için ücretini belirlemek anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, (su) bok böceğiyle dolmak, çocuğu şişman ve kısa olmak anlamlarına gelmektedir.²⁰⁹

(ج-ل-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Hayvan ot vb.) yemek	جَلَا-الحيوان	يَجْلُجُ	جَلَحَ	3. bâb
Başının iki yanında saç	جَلَا	يَجْلُجُ	جَلَحَ	4. bâb

²⁰⁶ Burada üçüncü bâbtan gelen fiilin ism-i faili geçmektedir.

²⁰⁷ Bakara 2/30.

²⁰⁸ Bakara 2/22.

²⁰⁹ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 130.

olmamak				
---------	--	--	--	--

Maddeleri ج-ل-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, (hayvan ot vb.) yemek anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, başının iki yanında saç olmamak anlamına gelmektedir.²¹⁰

(ج-ل-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kişiyi zor bir işten menetmek Bir şeyi ortaya çıkarmak Evi kapısız ve perdesiz yapmak	جَلَّهَا -الرجل جَلَّهَا -الشئ جَلَّهَا -البيت	يَجْلُهُ	جَلَّه	3. bâb
Alnı büyük olup saçları önden dökülmek	جَلَّهَا	يَجْلُهُ	جَلَّه	4. bâb

Maddeleri ج-ل-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, kişiyi zor bir işten menetmek, bir şeyi ortaya çıkarmak, evi kapısız ve perdesiz yapmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, alnı büyük olup saçları önden dökülmek anlamına gelmektedir.²¹¹

(ج-ن-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Eğilmek, meyletmek Yüzüstü yere kapanmak	جَنَّوْءًا	يَجْنَأُ	جَنَأَ	3. bâb
Kambur olmak (Koç vb.) boynuzları arkasına meyletmek	جَنَأَ -الكبَّاءُ وَنَحْوُهُ	يَجْنَأُ	جَنَأَ	4. bâb

²¹⁰ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 133.

²¹¹ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 136.

Maddeleri ج-ن-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *eğilmek, meyletmek, yüzüstü yere kapanmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kambur olmak, (koç vb.) boynuzları arkasına doğru meyletmek* anlamlarına gelmektedir.²¹²

(ج-ه-د) Maddesi

Anlam	Mastarlar	Muzari	Mazi	Bâb
Gayretli ve ciddi olmak İsteğinde ısrarcı olmak İmtihan etmek Hayvana fazla yük yüklemek (Hastalık vb.) zayıflatmak Sütü su ile karıştırmak Sütün tüm yağını almak İştahı açılmak Çok yemek Malı şuraya buraya dağıtmak	جَهَدًا	يَجْهَدُ	جَهَدَ	3. bâb
Yaşam sıkıntılı olmak	جَهْدًا -العيش	يَجْهَدُ	جَهَدَ	4. bâb

(وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ 213 أَيْمَانِهِمْ)

*Ciddiyetle Allah'a yemin ettiler.*²¹⁴

Maddeleri ج-ه-د harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *gayretli ve ciddi olmak, isteğinde ısrarcı olmak, imtihan etmek, hayvana fazla yük yüklemek, (hastalık vb.) zayıflatmak, sütü su ile karıştırmak, sütün*

²¹² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 142.

²¹³ Burada üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı isim olarak gelmiştir.

²¹⁴ En'am 6/109.

bütün yağını almak, iştahı açılmak, çok yemek, malı şuraya buraya dağıtmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yaşam sıkıntılı olmak* anlamına gelmektedir.²¹⁵

(ج-ه-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Görünmek İlan etmek Perdesiz görmek Takdir ve tahmin etmek Güneş kişinin gözünü kamaştırmak Bilmeden bir yere girmek Ordu veya topluluğu gözünde büyütmek Gözünde büyük olup şekliyle hayran bırakmak Kuyunun suyunu arıtmak	جَهَرًا - الشَّيْءُ جَهَرًا - جَهَارًا - بِالْقَوْلِ -الشمسُ فلانًا -فلانُ الأرضِ	يَجْهَرُ	جَهَرَ	3. bâb
Güneşten gözleri kamaşmak Gözü pırtlak olmak Yakışıklı olmak Atın alnının beyazlığı yüzünü örtmek Vücudu tam, görünüşü güzel olmak	جَهَرًا - الإنسانُ جُهورَةً - جَهَارَةً - الإنسانُ	يَجْهَرُ	جَهَرَ	4. bâb
Ses yüksek olmak Vücudu tam, görünüşü güzel	جُهورَةً - جَهَارَةً - الصَّوْتُ	يَجْهَرُ	جَهَرَ	5. bâb

²¹⁵ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 146.

olmak				
-------	--	--	--	--

﴿وَإِنْ نَجْهَرُ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى﴾

Sen sözü açığa vursan da (gizlesen de), O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.²¹⁶

Maddeleri ج-ه-ر harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *görünmek* anlamına gelirken, فَعَّلٌ ve فَعَّالٌ vezinlerinde geldiğinde tabloda görüldüğü gibi *ilan etmek, perdesiz görmek, takdir ve tahmin etmek, güneş kişinin gözünü kamaştırmak, bilmeden bir yere girmek, ordu veya topluluğu gözünde büyütmek, gözünde büyük olup şekliyle hayran bırakmak, kuyunun suyunu arıtmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *güneşten gözleri kamaşmak, gözü pırlak olmak, yakışıklı olmak, atın alının beyazlığı yüzünü örtmek* anlamlarına gelirken, فَعَّلٌ ve فَعَّالٌ vezinlerinde geldiğinde *vücudu tam görünüşü güzel olmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ ve فَعَّالٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *ses yüksek olmak, vücudu tam, görünüşü güzel olmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü ve beşinci bâbların ilk anlamları farklı iken alt anlamları aynıdır.²¹⁷

2.1.6. Hâ (ح) Harfi

(ح-د-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Vazgeçirmek	حَدَّ	يَحْدُ	حَدَّ	3. bâb
İkamet etmek Sığınmak Sevmeye ve yardım etmeye devam etmek	حَدَّ	يَحْدُ	حَدَّى	4. bâb

Maddeleri ح-د-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir.

²¹⁶ Tâhâ 20/7.

²¹⁷ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 147.

Üçüncü bâbtan gelen fiil, *vazgeçirmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan fiil, *ikamet etmek, sığınmak, sevmeye ve yardım etmeye devam etmek* anlamlarına gelmektedir.²¹⁸

(ح-ل-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Deriyi soyamak Dövmek Yere sermek	حَلَّأَ -الْجِلْدَ فَلَّأَ بِهِ الْأَرْضَ	يَحْلَأُ	حَلَّأَ	3. bâb
(Deri) kılı, kirli ve siyah noktalı olmak (Dudak) hastalıktan sonra sivilceli olmak	حَلَّأَ -الْأَدِيمَ -الشَّفَّةَ	يَحْلَأُ	حَلَّى	4. bâb

Maddeleri ح-ل-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *deriyi soyamak, dövmek, yere sermek* anlamlarına gelirken, dördüncü baptan gelen fiil, *(deri) kılı, kirli ve siyah noktalı olmak, dudak hastalıktan sonra sivilceli olmak* anlamlarına gelmektedir.²¹⁹

(ح-م-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kuyunun kokuşmuş çamurunu çıkarmak	حَمَّأَ -الْبُيْرَ	يَحْمَأُ	حَمَّأَ	3. bâb
Su çamurlu, bulanık, kokuşmuş ve balçık olmak Sinirlenmek	حَمَّأَ -الْمَاءَ فُلَّانٌ عَلَى فُلَانٍ	يَحْمَأُ	حَمَّى	4. bâb

﴿حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾²²⁰

²¹⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 164.

²¹⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 197.

²²⁰ Burada geçen kelime dördüncü bâbtan gelen fiilin sıfat-ı müşebbehesidir.

Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar (gibi) buldu.²²¹

(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ²²² مَسْنُونٍ)

Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık.²²³

Maddeleri ا-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kuyunun çamurunu çıkarmak* anlamına gelirken, dördüncü baptan gelen fiil, *su çamurlu, bulanık, kokuşmuş ve balçık olmak, sinirlenmek* anlamlarına gelmektedir.²²⁴

2.1.7. Hı (خ) Harfi

(أ-ج-خ) Maddesi

Anlam	Mastarlar	Muzari	Mazi	Bâb
Zillet içinde olmak Gece geçmek Vurmak	خُجُوءٌ -الَّيْلُ فُلَانًا	يَخْجَأُ	خَجَأَ	3. bâb
Çirkin konuşmak Hayâ etmek	خَجَأٌ	يَخْجَأُ	خَجِئَ	4. bâb

Maddeleri ا-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *zillet içinde olmak, gece geçmek, vurmak* anlamlarına

²²¹ Bakara 2/86.

²²² Burada dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı isim olarak gelmiştir.

²²³ Hicr 15/26.

²²⁴ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 202.

gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, çirkin konuşmak, utanmak anlamlarına gelmektedir.²²⁵

(خ-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yarmak	خَرَعًا - الشَّيْءُ	يَخْرَعُ	خَرَعَ	3. bâb
Gevşek olmak Dehşete kapılmak	خَرَعًا - خَرَاعَةً - الشَّيْءُ فُلَانٌ	يَخْرَعُ	خَرَعَ	4. bâb
Gevşek olmak Dehşete kapılmak	خَرَاعَةً - خُرُوعَةً	يَخْرَعُ	خَرَعَ	5. bâb

﴿قَالَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُضَرِيُّ: مَا مِنْ جَنَازَةٍ إِلَّا تُشَايِدُ حَمَلَتَهَا إِنْ كَانَتْ مُؤْمِنَةً وَاللَّهُ رَاضٍ عَنْهَا قَالَتْ: أُنْشِدُكُمْ بِاللَّهِ إِلَّا أَسْرَعْتُكُمْ وَإِنْ كَانَتْ كَافِرَةً بِاللَّهِ وَاللَّهُ عَلَيْهَا سَاخِطٌ قَالَتْ: أُنْشِدُكُمْ بِاللَّهِ إِلَّا رَجَعْتُكُمْ بِي فَمَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَهُوَ يَسْمَعُهُ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ فَلَوْ أَنَّ الْإِنْسَانَ سَمِعَهُ خَرَعَ وَجَزَع﴾

Ebu Said el-Hudrî şöyle dedi: “İnsanların omuzlarda taşıdığı hiçbir cenaze yoktur ki, eğer mü’min olup Allah’ın razı olduğu bir kimse ise ‘Allah aşkına, beni hızlı götürün!’ demesin. Eğer kâfir olup Allah’ın azabına uğramışsa ‘Allah aşkına, beni geri çevirin!’ demesin. Onun bu sesini insanlar ve cinler dışında bütün mahlûkat işitir. Şayet insan onu duyarsa dehşete kapılır ve korkar.”²²⁶

Maddeleri خ-ر-ع harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü baptan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil yarmak anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَالٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde olmak üzere, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَالٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde olmak üzere ikişer mastarı bulunmakta olup bu iki fiil de gevşek olmak, dehşete kapılmak anlamlarına gelmektedir. Dördüncü ve beşinci bâblar anlam yönünden aynı iken mastar yönünden farklılık arz etmektedir.²²⁷

(خ-ف-ع) Maddesi

²²⁵ Komisyon, el-Mu’cemu’l-Vasîl, s. 227.

²²⁶ Ebubekir ‘Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ el-Himyârî el-Yemânî es-San’ânî, el-Musannef, (Tahkik: Habiburrahman el-A’zamî), el-Mektebetu’l-İslâmî, Beyrut, 2. Baskı, h.1403(m.1982-1983), Hadis No:6250, C. III, s.441.

²²⁷ Komisyon, el-Mu’cemu’l-Vasîl, s. 236.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hastalık veya açlıktan zayıf olmak Eklem yerleri (mafsal) gevşemek	حَفَعًا-خَفُوعًا-فَلَانٌ مَفَاصِلُهُ	يَحْفَعُ	خَفَعَ	3. bâb
Hastalık veya açlıktan karnı sırtına yapışmak Zayıf olmak	حَفَعًا	يَحْفَعُ	خَفَعَ	4. bâb

Maddeleri خ-ف-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *hastalık veya açlıktan zayıf olmak, eklem yerleri (mafsal) gevşemek* anlamlarına gelirken, dördüncü baptan gelen fiil, *hastalık veya açlıktan karnı sırtına yapışmak, zayıf olmak* anlamlarına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden dördüncü bâbın anlamı (özellikle ilk anlamı) üçüncü bâbta mündemiçtir. Ne var ki dördüncü bâbta anlam açısından mübalağa bulunmaktadır.²²⁸

(خ-ل-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ekin yapraklanmak Yaprakları dökülmek Sökmek Elbisesini vermek (yönetici) çalışanı iten çıkarmak (Halk) sivil darbe yapmak (Kişi) asi oğlundan uzaklaşmak	خَالَعَةً-الزَّرْعُ خَلَعًا-الشَّيْءَ -الْوَالِي الْعَامِلَ -الشَّعْبُ الْمَلِكَ فُلَانٌ ابْنُهُ -دَابَّتَهُ	يَخْلَعُ	خَلَعَ	3. bâb

²²⁸ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 255.

hayvanı salıvermek	خَلَعًا - أَمْرًا			
Hayâyı bırakıp zevke dalmak				
Karısını fidyeyle boşamak				
Hayâyı bırakıp zevke dalmak	خَلَاعَةً	يَخْلَعُ	خَلَع	5. bâb

Maddeleri ع-خ-ل harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةً vezninde geldiğinde *ekin yapraklanmak, yaprakları dökülmek, فَعْلٌ* vezninde geldiğinde *sökmek, elbisesini vermek, (halk) sivil darbe yapmak, (kişi) asi oğlundan uzaklaşmak, hayvanı salıvermek, hayâyı bırakıp zevke dalmak, فَعْلٌ* vezninde geldiğinde ise *karısını fidyeyle boşamak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةً vezninde gelmekte olup bu fiil, üçüncü bâbtan gelen fiilin de anlamlarından biri olan *hayâyı bırakıp zevke dalmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbın anlamı üçüncü bâbın alt anlamlarından biri ile aynı iken diğer anlamlar ve mastar açısından iki bâb farklılık arz etmektedir.²²⁹

2.1.8. Dâl (د) Harfi

(د-ح-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çukura girmek	دَخَلَ-دَخَلْنَا			
Çadırın köşesinde olmak				
Korkup gizlenmek		يَدْخُلُ	دَخَلَ	3. bâb
Kaçmak	دَخَلَ-عَنْهُ			
Uzaklaşmak	دَخَلًا			
Girişi dar, dibi geniş çukur kazmak				
Kısa, şişman ve karnı sarkık olmak	دَخَلَ	يَدْخُلُ	دَخَلَ	4. bâb
Kötü ve yanar-döner				

²²⁹ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 259.

olmak Pazarlık edip almak Çok olmak	-الشَّيْءُ			
---	------------	--	--	--

Maddeleri د-ح-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَّ** ve **فَعَلَّانٌ** vezinlerinde iki mastarı birlikte geldiğinde bu fiil, *çukura girmek, çadırın köşesinde olmak, korkup gizlenmek, kaçmak, uzaklaşmak* anlamlarına gelirken, sadece **فَعَلَّ** vezninde geldiğinde *girişi dar, dibi geniş çukur kazmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَّ** vezninde gelmekte olup bu fiil, *kısa, şişman ve karnı sarkık olmak, kötü ve yanar-döner olmak, pazarlık edip almak, çok olmak* anlamlarına gelmektedir.²³⁰

(د-ر-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Defetmek	دَرَحًا	يَدْرَحُ	دَرَحَ	3. bâb
Çok yaşlanmak	دَرَحًا	يَدْرَحُ	دَرَحَ	4. bâb

Maddeleri د-ر-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَّ** vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَّ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *defetmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çok yaşlanmak* anlamına gelmektedir.²³¹

(د-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kurbanın boyun tarafını yüzmek Boyun kemiğini kırmadan mafsaldan ayırmak Boğazına ip bağlayıp	دَرَعًا -الدَّبِيهَة -الرَّقَبَة	يَدْرَعُ	دَرَعَ	3. bâb

²³⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 283.

²³¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 288.

boğmak				
(Hayvan) baş beyaz, beden siyah veya tersi olmak	دَرَّعَاذُرْعَةً	يَذْرَعُ	دَرَعَ	4. bâb

Maddeleri در-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلْ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلْ ve فَعَّلَهُ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kurbanın boyun tarafını yüzmek, boyun kemiğini kırmadan mafsaldan ayırmak, boğazına ip bağlayıp boğmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *(hayvan) baş beyaz, beden siyah veya tersi olmak* anlamına gelmektedir.²³²

(د-ع-ث) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Toprağı ezmek Yere vurmak	دَعْنًا -النَّزَاب	يَدْعُنُ	دَعَنَ	3. bâb
Hastalığın başında ağrı, halsizlik ve titremeye tutulmak	دَعْنًا	يَدْعُنُ	دَعَنَ	4. bâb

Maddeleri د-ع-ث harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلْ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلْ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *toprağı ezmek, yere vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *hastalığın başında ağrı, halsizlik ve titremeye tutulmak* anlamına gelmektedir.²³³

(د-ع-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Fâsık olmak	دَعَارَةً	يَدْعُرُ	دَعَرَ	3. bâb
Odun yanmayıp tutmek	دَعْرًا -الْعُودُ	يَدْعُرُ	دَعَرَ	4. bâb

²³² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 290.

²³³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 294.

Çakmak çakmamak	-الرَّئِدُ			
Fâsık olmak	-الرَّجُلُ			

Maddeleri د-ع-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *fâsık olmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *odun yanmayıp tütmek, çakmak çakmamak, fâsık olmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbın alt anlamlarından biri üçüncü bâbın anlamı ile aynı iken alt anlamlar ve mastar yönünden iki bâb farklılık arz etmektedir.²³⁴

(د-ع-ك) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Deriyi ovup yumuşatmak	-الْجَدَّ دَعَا			
Elbisenin sertliğini gidermek	-التَّوْبَ بِالْبُئْسِ			
Toprağa bulamak	-فَلَانًا فِي التُّرَابِ	يَدْعَاكَ	دَعَاكَ	3. bâb
Sözle incitmek	-بِالْقَوْلِ			
Ahmak olmak	دَعَا	يَدْعَاكَ	دَعَاكَ	4. bâb

Maddeleri د-ع-ك harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *deriyi ovup yumuşatmak, elbisenin sertliğini gidermek, toprağa bulamak, sözle incitmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *ahmak olmak* anlamına gelmektedir.²³⁵

(د-ل-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

²³⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 295.

²³⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 295.

Ayrıldığı kişiyi unutmak Kanı boşa akmak	دَلَّهَا	يَدْلُهُ	دَلَّهَ	3. bâb
Gönlü aşk, keder vb. bir şeyden bulanmak Dişi deve eşini veya yavrusunu istememek	دَلَّهَا دَلَّوْهَا -النَّاقَةُ	يَدْلُهُ	دَلَّهَ	4. bâb

Maddeleri د-ل-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلْ-فَعْلُ-فُعُولُ vezinlerinde üç mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ayrıldığı kişiyi unutmak, kanı boşa akmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *gönlü aşk, keder vb. bir şeyden bulanmak, dişi deve eşini veya yavrusunu istememek* anlamlarına gelmektedir.²³⁶

(د-ه-ش) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Şaşkına çevirmek Aklını almak	دَهَشًا	يَدْهَشُ	دَهَشَ	3. bâb
Şaşırmak Korku, sevinç veya utançtan aklını kaçırmak	دَهَشًا	يَدْهَشُ	دَهَشَ	4. bâb

Maddeleri د-ه-ش harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلْ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *şaşkına çevirmek, aklını almak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *şaşırmak, korku, sevinç veya utançtan aklını kaçırmak* anlamlarına gelmektedir.²³⁷

(د-ه-م) Maddesi

²³⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 305.

²³⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 310.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İş ansızın gelmek Durumu örtmek Kavim bir anda birine gelmek	دَهَمًا - أَمَرٌ - الْقَوْمُ فَلَانًا	يَدْهَمُ	دَهَمَ	3. bâb
Kararmak Devenin esmerliği artmak	دُهْمَةً - الْأَيْلُ	يَدْهَمُ	دَهَمَ	4. bâb

Maddeleri د-ه-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعِلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *iş ansızın gelmek, durumu örtmek, kavim bir anda birine gelmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kararmak, devenin esmerliği artmak* anlamlarına gelmektedir.²³⁸

2.1.9. Zâl (ذ) Harfi

(ذ-ر-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yan saçlar beyazlamak Yaratmak Çoğaltmak Yere tohum serpmek	ذَرَأًا - الشَّعْرُ - الله - فُلَانٌ - الْأَرْضَ	يَذْرَأُ	ذَرَأَ	3. bâb
Yan saçlar beyazlamak	ذَرَأَ	يَذْرَأُ	ذَرَى	4. bâb

{وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ}

O, sizi yeryüzünde yaratandır. Yine O'na döndürüleceksiniz.²³⁹

²³⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 311.

²³⁹ Mü'minûn 23/79.

﴿فَاطَرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُكُمْ فِيهِ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

*Gökleri ve yeri yaratan O'dur. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yarattı. Bu şekilde çoğalmanızı sağlamaktadır. O'na benzer hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, her şeyi görür.*²⁴⁰

Maddeleri ذ-ر-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yan saçlar beyazlamak, yaratmak, çoğaltmak, yere tohum serpmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yan saçlar beyazlamak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbın anlamı üçüncü bâbın ilk anlamıyla aynı iken masterlar ve alt anlamlar yönünden iki bâb farklılık arz etmektedir.²⁴¹

(ذ-أ-ب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İki yüzlü olmak	ذَابًا - فُلَانٌ	يَذَابُ	ذَابَ	3. bâb
Hızlı yürümek	فِي السَّيْرِ			
Rüzgar bir şeyi getirmek	الرَّيْحِ الشَّيْءَ			
Bir şeyi toplamak	الشَّيْءَ			
Düzenlemek	الدَّابَّةَ			
Hayvanı sürmek	فُلَانًا			
Birini kovmak	الْغُلَامَ			
Korkutmak				
Çocuğa kâkül ²⁴² yapmak				
Kurt gibi hileci ve zeki	ذَابًا	يَذَابُ	ذَابَ	4. bâb

²⁴⁰ Şûrâ 42/11.

²⁴¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 321.

²⁴² Anlamı için bkz: Mehmet Doğan, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yayınları, Ankara, 25. Baskı, 2014, s. 923.

olmak				
Kurttan korkmak				
Korkmak				
Kurt gibi hileci ve zeki olmak	ذَابَّة	يَذُوبُ	ذُوبٌ	5. bâb

Maddeleri ذ-أب harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülasi mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *iki yüzlü olmak, hızlı yürümek, rüzgar bir şeyi getirmek, bir şeyi toplamak, düzenlemek, hayvanı sürmek, birini kovmak, korkutmak, çocuğa kâkül yapmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *kurt gibi hileci ve zeki olmak, kurttan korkmak, korkmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil de *kurt gibi hileci ve zeki olmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbın anlamı dördüncü bâbın alt anlamlarından biri ile aynı iken diğer anlamlar ve mastar açısından üç bâb farklılık arz etmektedir.²⁴³

(ذ-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hayvan hayvanı geçmek	ذَرَعًا - الدَّابَّةُ الدَّابَّةُ	يَذْرَعُ	ذَرَعَ	1. bâb
Kolları uzun olmak	ذَرَعًا - فُلَانٌ			
Şefaet etmek	ذَرَعًا - البَعِيرُ			
Devenin ayağına vurmak	ذَرَعًا - فُلَانًا	يَذْرَعُ	ذَرَعَ	3. bâb
Birini arkasından boğmak	ذَرَعًا - النَّوْبَ وَنَحْوَهُ			
Kol ile ölçmek	ذَرَعًا - الطَّرِيقَ			
Yolu süratli geçmek	ذَرَعًا - الْقَيْءُ فُلَانًا			

²⁴³ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 319.

İstemsiz kusmak				
Gece gündüz yürümek Dili şerde uzun olmak Tamahkâr olmak Ayaklar yorulup mecalsiz kalmak Şefaât etmek	ذَرَعًا	يَذْرُعُ	ذَرِعَ	4. bâb
Geniş adımlı olmak Ölüm çok olmak Kadın işte pratik olmak	ذَرَاعَةً	يَذْرُعُ	ذَرِعَ	5. bâb

{مَنْ ذَرَعَهُ قِيٌّ وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ وَإِنْ اسْتَقَاءَ فَلْيَقْضِ}

“Kim, oruçlu olduğu halde istemsiz bir şekilde kusarsa ona kaza gerekmez. Kendi isteği ile kusan kimse ise orucunu kaza etsin.”²⁴⁴

Maddeleri ذ-ر-ع harfleri olup birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere dört ayrı heyette gelen fiillerden birinci ve üçüncü bâbtan gelen fiillerin mastarı فَعَّلَ vezninde, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde ve beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةً vezninde gelmektedir. Birinci bâbtan gelen fiil, *hayvan hayvanı geçmek* anlamına gelirken, üçüncü bâbtan gelen fiil, *kolları uzun olmak, şefaât etmek, devenin ayağına vurmak, birini arkasından boğmak, kol ile ölçmek, yolu süratli geçmek, istemsiz kusmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiil, *gece gündüz yürümek, dili şerde uzun olmak, tamahkâr olmak, ayaklar yorulup mecalsiz kalmak, şefaât etmek* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil ise, *geniş adımlı olmak, ölüm çok olmak, kadın işte pratik olmak* anlamlarına gelmektedir.²⁴⁵

(ذ-ع-ر) Maddesi

²⁴⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, Hadis no:2382, C. II, s.283.

²⁴⁵ Komisyon, *el-Mu ‘cemu ‘l-Vasît*, s. 322.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Korkutmak	دَعَّرَا	يَدْعُرُ	دَعَرَ	3. bâb
Dehşete kapılmak	دَعَّرَا	يَدْعُرُ	دَعَرَ	4. bâb

Maddeleri د-ع-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *korkutmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *dehşete kapılmak* anlamına gelmektedir.²⁴⁶

2.1.10. Râ (ر) Harfi

(ر-أد) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Güneş açılıp gündüz olmak	رَأَدَا -الضُّحَى	يَرَأُدُ	رَأَدَ	3. bâb
Dal yumuşak ve yatkın olmak Sağa sola meyletmek	رُؤْدَةٌ -الْعَصْنُ	يَرُؤُدُ	رُؤِدَ	5. bâb

Maddeleri ر-أد harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *güneş açılıp gündüz olmak* anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *dal yumuşak ve yatkın olmak, sağa sola meyletmek* anlamlarına gelmektedir.²⁴⁷

(ر-أس) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Şerefli olmak Başkanlığı istemek	رَأَسَ -رِياسَة-رَأَسَة-فَلَانٌ -الْقَوْمَ	يَرَأُسُ	رَأَسَ	3. bâb

²⁴⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 323.

²⁴⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 331.

Topluluğun reisi olmak	رَأَسَا -فَلَانًا			
Başı ağrımak				
Başı büyük olmak	رَأَسَا	يَرَأُسُ	رَئِيسَ	4. bâb

Maddeleri ر-أس harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin *فَعَالَةٌ* vezinlerinde iki mastarı geldiğinde *şerefli olmak, başkanlığı istemek, topluluğun reisi olmak* anlamlarına gelirken, *فَعَلَ* vezninde tek mastarı geldiğinde *başı ağrımak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَلَ* vezninde gelmekte olup bu fiil, *başı büyük olmak* anlamına gelmektedir.²⁴⁸

(ر-أم) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kabı vb. tamir etmek	رَأَمًا -الْإِنَاءَ	يَرَأُمُ	رَأَمَ	3. bâb
İpi sıkı düğümlemek	رَأَمًا -الْحَبْلَ			
Yara iyileşmek	رَأَمًا -الْجُرْحَ	يَرَأُمُ	رَأَمَ	4. bâb
Kadın çocuğuna şefkatli olmak	رَأَمًا -رَأَمَانًا -رَأَمَانًا -الْأُنْثَى وَلَدَهَا			
Sevmek				

فِي الْمَثَلِ: ظَنَرُ رُؤُومٍ²⁴⁹ خَيْرٌ مِنْ أُمِّ سَوُومٍ

*Şefkatli sütanne, evladından bıkmış anneden daha hayırlıdır.*²⁵⁰

Maddeleri ر-أم harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَلَ* vezninde gelmekte olup bu fiil, *kabı vb. tamir etmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَلَ* vezninde geldiğinde bu fiil, *yara iyileşmek*

²⁴⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 331.

²⁴⁹ Burada dördüncü bâbtan gelen fiilin ism-i mef'ûlü geçmektedir.

²⁵⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 332.

anlamına gelirken, *فَعَلٌ-فَعَلَانٌ-فَعَلَانٌ* vezinlerinde geldiğinde *kadın çocuğuna şefkatli olmak, sevmek* anlamlarına gelmektedir.²⁵¹

(ر-ث-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Devenin omuzunda bir çeşit hastalık çıkmak Öfke dinmek Birbirine karıştırmak Vurmak	رَتَّنَا -البَعِيرُ العَصَبُ الشَّيْءُ بِالشَّيْءِ فُلَانًا	يَرْتَأُ	رَتَأَ	3. bâb
Koyun benekli olmak	رَتَّاءُ -الكَبْشُ	يَرْتَأُ	رَتَّى	4. bâb

Maddeleri ر-ث-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin *فَعَلٌ* vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin *فَعَلٌ* ve *فُعَالٌ* vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *devenin omuzunda bir çeşit hastalık çıkmak, öfke dinmek, birbirine karıştırmak, vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *koyun benekli olmak* anlamına gelmektedir.²⁵²

(ر-د-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Destek yapmak Duvarı desteklemek Hayvanlara iyi bakmak Taş atmak	رَدَّاءُ الْحَائِطُ الْمَاشِيَّةُ يَجْبَرُ	يَرْدَأُ	رَدَأَ	3. bâb
Zayıf ve aciz olmak Bozmak	رَدَّاءَةٌ	يَرْدُوُ	رَدُوُ	5. bâb

²⁵¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 332.

²⁵² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 340.

Maddeleri ر-د-أ harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *destek yapmak, duvarı desteklemek, hayvanlara iyi bakmak, taş atmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *zayıf ve aciz olmak, bozmak* anlamlarına gelmektedir.²⁵³

(ر-د-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sabit ve kalıcı olmak Aradığını bulmak Bir şeyi yaymak Yere yıkmak Evi çamurla sıvamak	رَدَحًا -الرَّجُلُ -الشَّيْءَ -الرَّجُلُ -الْبَيْتَ بِالطِّينِ	يَرْدُحُ	رَدَحَ	3. bâb
(Kadın) kalçası iri ve etli olmak	رَدَاحَةً -الْمَرْأَةُ	يَرْدُحُ	رَدَحَ	5. bâb

Maddeleri ر-د-ح harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sabit ve kalıcı olmak, aradığını bulmak, bir şeyi yaymak, yere yıkmak, evi çamurla sıvamak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *(kadın) kalçası iri ve etli olmak* anlamına gelmektedir.²⁵⁴

(ر-ص-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İkamet etmek	رَصَعًا -بِالْمَكَانِ -فُلَانًا	يَرِصَعُ	رَصَعَ	3. bâb

²⁵³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 349.

²⁵⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 350.

Elle vurmak Şiddetle yermek Tohumu iki taş arasında dövmek	-الْحَبَّ			
Baldır eti az olmak Yapışmak Kokuyla güzel kokmak	رَصَعًا رَصُوعًا فَلَانُ -الشَّيْءِ بِالطَّيِّبِ	يَرْصَعُ	رَصِعَ	4. bâb

Maddeleri ر-ص-د harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فُعُولُ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ikamet etmek, elle vurmak, şiddetle yermek, tohumu iki taş arasında dövmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *baldır eti az olmak, yapışmak, kokuyla güzel kokmak* anlamlarına gelmektedir.²⁵⁵

(ر-ط-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Pislik atmak	رَطَّنًا	يَرْطَأُ	رَطَأَ	3. bâb
Ahmak olmak	رَطَأَ	يَرْطَأُ	رَطِئَ	4. bâb

Maddeleri ر-ط-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *pislik atmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *ahmak olmak* anlamına gelmektedir.²⁵⁶

(ر-ع-ج) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

²⁵⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 361.

²⁵⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 364.

Şimşek çakıp durmak Birini zengin yapmak	رَعَجًا -الْبَرْقُ وَنَحْوُهُ فُلَانًا	يَرْعَجُ	رَعَجَ	3. bâb
Çok olmak	رَعَجًا	يَرْعَجُ	رَعَجَ	4. bâb

Maddeleri ر-ع-ج harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *şimşek çakıp durmak*, *birini zengin yapmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çok olmak* anlamına gelmektedir.²⁵⁷

(ر-ع-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yarmak Yarığı genişletmek Şiddetle yermek Kılıçla vurmak	رَعَلَ بِالسَّيْفِ	يَرْعَلُ	رَعَلَ	3. bâb
Uzun ve gevşek olmak Ahmak olmak	رَعَلَ رَعَالَةً	يَرْعَلُ	رَعَلَ	4. bâb

فِي الْمَثَلِ يُقَالُ لِلْأَحْمَقِ: كُلَّمَا ارْتَدَّتْ مَثَالُهُ زَادَكَ اللَّهُ رَعَالَةً²⁵⁸

Ahmak kimseye söylenen atasözünde şöyle denmektedir: “Ne kadar mal-mülk sahibi olursan, Allah o kadar ahmaklığını artırır.”²⁵⁹

Maddeleri ر-ع-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فَعَالَةً vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yarmak*, *yarığı genişletmek*, *şiddetle yermek*,

²⁵⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 366.

²⁵⁸ Burada dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı geçmektedir.

²⁵⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 368.

kılıçla vurmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *uzun ve gevşek olmak, ahmak olmak* anlamlarına gelmektedir.²⁶⁰

(ر-غ-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bebek annesini emmek	رَغَلَ-رَغْلَةٌ	يَرْغُلُ	رَغَلَ	3. bâb
Sünnetsiz olmak	رَغَلًا	يَرْغُلُ	رَغَلَ	4. bâb

Maddeleri ر-غ-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّلَهُ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bebek annesini emmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *sünnetsiz olmak* anlamına gelmektedir.²⁶¹

(ر-غ-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Boyun eğmek Toprağa sürtmek Zorla yaptırmak	رَغَمًا-رَغَمًا-رَغَمَةً -الشَّيْءَ -فُلَانًا	يَرْغَمُ	رَغَمَ	3. bâb
Toprağa yapışmak Boyun eğmek Tiksinmek	رَغَمًا	يَرْغَمُ	رَغَمَ	4. bâb

Maddeleri ر-غ-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ-مَفْعَلٌ-مَفْعَلَةٌ vezinlerinde üç mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *boyun eğmek, toprağa sürtmek, zorla*

²⁶⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 327.

²⁶¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 370.

yaptırmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *toprağa yapışmak, boyun eğmek, tiksirmek* anlamlarına gelmektedir.²⁶²

(ر-ف-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Kavim) ülkede yükselmek	رَفَعًا - الْقَوْمُ			
Aşırı hızlı yürümek	الْبَعِيرُ وَنَحْوُهُ			
Yükseltmek	رَفَعًا - رَفَاعًا - الشَّيْءَ			
Bina kaldırmak	الْبِنَاءَ			
Bir şeyi nakletmek	الشَّيْءَ			
Sakınmak	يَدَهُ عَنِ الشَّيْءِ			
Şanını yüceltmek	فُلَانًا			
Sesini yükseltmek	صَوْتَهُ			
(Allah) amelini kabul etmek	اللَّهُ عَمَلَهُ			
Gizlemek	الشَّيْءَ فِي خِرَائِنِهِ			
Birini hâkimin karşısına çıkarmak	رَفَعًا - رَفْعًا - فُلَانًا إِلَى الْحَاكِمِ	يَرْفَعُ	رَفَعَ	3. bâb
Yaklaştırmak	رُفْعَانًا - الشَّيْءَ			
Bakmak	إِلَيْهِ عِيُونُهُمْ			
Aslına döndürmek	فُلَانًا إِلَى أَصْلِهِ			
Sözü senediyle sahibine ulaştırmak	الْحَدِيثَ إِلَى قَائِلِهِ			
Haberi yaymak	الْخَبَرَ			
	الْكَلِمَةَ			
	الْعُقُوبَةَ			

²⁶² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 370.

(Nahiv ilmi) ref' etmek Cezayı kaldırmak				
Yüksek sesli olmak (Elbise veya ip) ince olmak Kadri yüce ve şerefli olmak	رَفَاعَةٌ -النَّوْبُ أَوْ الْخَيْطُ رَفْعَةٌ رَفَاعَةٌ -فُلَانٌ	يَرْفَعُ	رَفْعٌ	4. bâb

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ﴾

*Hatırlayın ki, sizden sağlam bir söz almış, üzerinize de dağı yükseltmiştik.*²⁶³

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

*İbrâhim İsmâil'le birlikte beytin temellerini yükseltiyordu: “Ey rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.”*²⁶⁴

﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾

*Ve senin şanını yüceltmedik mi?*²⁶⁵

﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا﴾

*Eğer biz isteseydik o kişiyi delillerimizle yüceltirdik.*²⁶⁶

Maddeleri ر-ف-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarları tabloda görüldüğü gibi, فَعْلٌ-فِعَالٌ-فُعْلَانٌ vezinlerinde olmak üzere dört vezinde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarları فَعَالَةٌ-فِعْلَةٌ-فِعَالَةٌ vezinlerinde olmak üzere üç ayrı vezinde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kavim ülkede yükselmek, aşırı hızlı yürümek, yükseltmek, bina kaldırmak, bir şeyi nakletmek, sakınmak, şanını yüceltmek, sesini yükseltmek, kabul etmek, gizlemek, birini hâkimin karşısına çıkarmak, yaklaştırmak, bakmak, aslına döndürmek, sözü senediyle sahibine ulaştırmak, haberi yaymak, (nahiv ilmi) ref' etmek, cezayı kaldırmak* anlamlarına

²⁶³ Bakara 2/63.

²⁶⁴ Bakara 2/127.

²⁶⁵ İnşirâh 94/4.

²⁶⁶ A'râf 7/176.

gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yüksek sesli olmak*, (*elbise veya ip*) *ince olmak*, *kadri yüce ve şerefli olmak* anlamlarına gelmektedir.²⁶⁷

(ر-ق-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ellerini yere dayayarak kalkmak Hızlı yürümek Elbiseyi vb. yamamak Binayı vb. desteklemek İşleri ve durumunu düzeltmek Vurmak	رَقَعًا -السَّيِّخُ وَنَحْوُهُ -فِي سَيْرِهِ رَقَعًا-رَقْعَةً -الثَّوْبُ وَنَحْوُهُ -الْبِنَاءُ وَنَحْوُهُ -أُمُورُهُ وَحَالُهُ -فُلَانًا	يَرْقَعُ	رَقَعَ	3. bâb
Ahmak olmak	رَقَاعَةً	يَرْقَعُ	رَقَعَ	5. bâb

Maddeleri ر-ق-ع harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı sadece *فَعَلَ* vezninde geldiğinde *ellerini yere dayayarak kalkmak*, *hızlı yürümek* anlamlarına gelirken, *فَعَلَ* ve *فَعَلَةً* vezinlerinde geldiğinde *elbiseyi vb. yamamak*, *binayı vb. desteklemek*, *işleri ve durumunu düzeltmek*, *vurmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَالَةً* vezninde gelmekte olup bu fiil, *ahmak olmak* anlamına gelmektedir.²⁶⁸

(ر-ه-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Keskinleştirmek	رَهَفًا	يَرْهَفُ	رَهَفَ	3. bâb
Kibar olmak	رَهَافَةً-رَهَفًا	يَرْهَفُ	رَهَفَ	5. bâb

Maddeleri ر-ه-ف harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin *فَعَلَ* vezninde tek

²⁶⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 373.

²⁶⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 378.

mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin **فَعَالَةٌ** ve **فَعَلٌ** vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *keskinleştirmek* anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *kibar olmak* anlamına gelmektedir.²⁶⁹

2.1.11. Zêy (ز) Harfi

(ز-أ-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çabuk ölmek Hızlı yemek Korkutmak Soğuk üşütüp titretmek Doğruluğu anlaşılmayan bir söz söylemek	زَامَزُؤَامَزُؤُومًا	يَزَامُ	زَامَ	3. bâb
Çok korkmak	زَامَا	يَزَامُ	زِمَ	4. bâb

Maddeleri ز-أ-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعْلٌ-فُعَالٌ-فُعُولٌ** vezinlerinde üç mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعْلٌ** vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çabuk ölmek*, *hızlı yemek*, *korkutmak*, *soğuk üşütüp titretmek*, *doğruluğu anlaşılmayan bir söz söylemek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çok korkmak* anlamına gelmektedir.²⁷⁰

(ز-خ-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Şiddetle itmek	زَخَمًا	يَزَخِمُ	زَخِمَ	3. bâb
Et vb. kokuşmak	زَخَمًا-زَخَمَةً-اللَّحْمُ وَنَحْوُهُ	يَزَخِمُ	زَخِمَ	4. bâb

Maddeleri ز-خ-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعْلٌ** vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعْلٌ** ve **فَعَلَةٌ** vezinlerinde iki mastarı

²⁶⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 392.

²⁷⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 402.

gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *şiddetle itmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *et vb. kokuşmak* anlamına gelmektedir.²⁷¹

(ز-ع-ج) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Endişelendirmek Yerinden koparmak Kovmak	زَعَجَا	يَزْعَجُ	زَعَجَ	3. bâb
Endişelenmek	زَعَجَا	يَزْعَجُ	زَعَجَ	4. bâb

Maddeleri ز-ع-ج harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *endişelendirmek, yerinden koparmak, kovmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *endişelenmek* anlamına gelmektedir.²⁷²

(ز-ع-ق) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bağırarak Korkutmak Hayvanları kovmak Tencereye çok tuz atmak Rüzgâr toprağı savurmak	زَعَقَا فُلَانًا -الدَّابَّةَ -الْقِدْرَ -الريخ التراب	يَزْعَقُ	زَعَقَ	3. bâb
Korkudan fırlamak	زَعَقَا	يَزْعَقُ	زَعَقَ	4. bâb
(Su veya yemek) yutulamayacak kadar acı olmak	زُعُوقَةً -الماء والطعام	يَزْعُقُ	زَعَقَ	5. bâb

²⁷¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 406.

²⁷² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 409.

Maddeleri ز-ع-ق harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *bağırmaq, korkutmaq, hayvanları kovmaq, tencereye çok tuz atmaq, rüzgâr toprağı savurmaq* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmek olup bu fiil, *korkudan fırlamak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *su veya yemek yutulamayacak kadar acı olmak* anlamına gelmektedir.²⁷³

(م-ع-ز) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Zannetmek İnanmak Söylemek Yalan konuşmak Vaat etmek Yönetici olmak Kefil olmak	زَعَمَ زَعَامَةٌ - عَلَى الْقَوْمِ زَعَمَارَ زَعَامَةٌ	يَزْعُمُ	زَعَمَ	1. bâb
Kefil olmak	زَعَمَارَ زَعَامَةٌ	يَزْعُمُ	زَعَمَ	3. bâb
Tamah etmek	زَعَمَارَ زَعَامَةٌ	يَزْعُمُ	زَعَمَ	4. bâb
Egemen ve reis olmak	زَعَامَةٌ	يَزْعُمُ	زَعَمَ	5. bâb

(قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ جُمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ)²⁷⁴

"Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var" diye cevap verdiler. (İçlerinden biri) "Ben bu söze kefilim" dedi.²⁷⁵

(قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفِ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا)

²⁷³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 409.

²⁷⁴ Burada üçüncü ve dördüncü bâbtan gelen fiillerin sıfat-ı müşebbehesi geçmektedir.

²⁷⁵ Yûsuf 12/109.

*De ki: Allah'ı bırakıp da tanrı olduğunu zannettiklerinize yalvarın! Ama onlar sizin sıkıntınızı ne kaldıracabilir ne de ferahlığa çevirebilirler.*²⁷⁶

Maddeleri م-ع-ز harfleri olup birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere dört ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı sadece فَعَّلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *zannetmek, inanmak, söylemek, yalan konuşmak, vaat etmek* anlamlarına gelirken, sadece فَعَّالٌ vezninde geldiğinde yönetici olmak anlamına gelmektedir. Bu fiilin mastarları فَعَّلَ-فَعَّالٌ vezinlerinde birlikte geldiğinde kefil olmak anlamına gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ-فَعَّالٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *kefil olmak* anlamına gelirken, Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ-فَعَّالٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *tamah etmek* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَّالٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *egemen ve reis olmak* anlamına gelmektedir.²⁷⁷

(ز-ل-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ateş yükselmek Zorla almak Kuyudan su çıkarmak Sopayla vurmak Başını yarmak Derisini ateşle yakmak	زُلُوْعًا -النَّارُ زَلَعًا -الشَّيْءُ -الماء من البئر فُلَانًا -رأسه -جِلْدَهُ بِالنَّارِ	يَزْلَعُ	زَلَعُ	3. bâb
El veya ayak çatlamak Yarası azmak	زَلَعًا -الْقَدَمُ أَوْ الْكَفُّ -جِرَاحَتُهُ	يَزْلَعُ	زَلَعُ	4. bâb

Maddeleri ع-ز-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde *ateş yükselmek* anlamına gelirken, فَعَّلَ vezninde geldiğinde *zorla*

²⁷⁶ Hicr 17/56.

²⁷⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 409.

almak, kuyudan su çıkarmak, sopayla vurmak, başını yarmak, derisini ateşle yakmak anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmekte olup bu fiil, *el veya ayak çatlamak, yarası azmak* anlamlarına gelmektedir.²⁷⁸

(ز-م-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hızlı yürümek	زَمَعًا-زَمَعَانًا	يَزْمَعُ	زَمَعَ	3. bâb
Dehşete kapılmak	زَمَعًا			
Korkmak ve titremek		يَزْمَعُ	زَمَعَ	4. bâb
Fazla parmaklı olmak	زَمَعًا-زَمَاعًا			
Seri olmak				

Maddeleri ز-م-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ-فُعُولُ-فَعَلَانُ** vezinlerinde üç mastarı gelmekte olup bu fiil, *hızlı yürümek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı yalnızca **فَعَلَ** vezninde geldiğinde bu fiil, *dehşete kapılmak, korkmak ve titremek, fazla parmaklı olmak* anlamlarına gelirken, **فَعَلَ** ve **فَعَالُ** vezinlerinde geldiğinde *seri olmak* anlamına gelmektedir.²⁷⁹

(ز-ه-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yüz vb. parlak olmak	زَهْرًا-زُهُورًا-الْوَجْهُ وَنَحْوُهُ			
Rengi berrak olmak	الشَّيْءُ			
Çakmak ateşi parlamak	الزَّيْتُ			
Çiçek açılmak	النَّبَاتُ أَوْ الشَّجَرُ	يَزْهَرُ	زَهَرَ	3. bâb
Güneş bir şeyin rengini değiştirmek	الشَّمْسُ اللَّوْنُ			

²⁷⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 413.

²⁷⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 416.

Beyaz, güzel ve rengi parlak olmak	زَهْرًا زَهْرَةً زُهُورَةً	يَزْهَرُ	زَهَرَ	4. bâb
------------------------------------	----------------------------	----------	--------	--------

Maddeleri ز-ه-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فَعَالَةٌ-فُعُولَةٌ vezinlerinde üç mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, yüz vb. parlak olmak, rengi berrak olmak, çakmak ateşi parlamak, çiçek açılmak, güneş bir şeyin rengini değiştirmek anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, beyaz, güzel ve rengi parlak olmak anlamlarına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden dördüncü bâbın anlamı üçüncü bâbta mündemiçtir.²⁸⁰

(ز-ه-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Zelil olmak Yalan konuşmak Ölümle burun buruna gelmek	زُهْفًا الْمَوْتُ	يَزْهَفُ	زَهَفَ	3. bâb
İleri atılmak Hafif ve hızlı olmak	زَهْفًا الِشْيَاءِ	يَزْهَفُ	زَهَفَ	4. bâb

Maddeleri ز-ه-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, zelil olmak, yalan konuşmak, ölümle burun buruna gelmek anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, ileri atılmak, hafif ve hızlı olmak anlamlarına gelmektedir.²⁸¹

(ز-ه-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

²⁸⁰ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 419-420.

²⁸¹ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 420.

Kalbi mutmain olmak Uzaklaşmak	زَهْلًا	يَزْهَلُ	زَهَلَ	3. bâb
Düzgün ve beyaz olmak	زَهْلًا	يَزْهَلُ	زَهَلَ	4. bâb

Maddeleri ز-ه-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kalbi mutmain olmak*, *uzaklaşmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *düzgün ve beyaz olmak* anlamına gelmektedir.²⁸²

2.1.12. Sîn (س) Harfi

(س-أب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Boğmak Tulumu genişletmek	سَأَبًا -السِّقَاءَ	يَسْأَبُ	سَأَبَ	3. bâb
Ş‘Araba vb. kanmak	سَأَبًا مِنَ الشَّرَابِ	يَسْأَبُ	سَئِبَ	4. bâb

﴿فَأَخَذَ جَبْرِيلُ بِخَلْقِي فَسَأَبَنِي﴾

*Cebrâil boğazımı yakaladı ve beni boğdu.*²⁸³

Maddeleri س-أ-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *boğmak*, *tulumu genişletmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *ş‘Araba vb. kanmak* anlamına gelmektedir.²⁸⁴

(س-أد) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Boğmak	سَادًا	يَسَادُ	سَادَ	3. bâb

²⁸² Komisyon, *el-Mu‘cemu’l-Vasît*, s. 421.

²⁸³ Cemâluddîn Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. ‘Alî b. Muhammed el-Cevzî, *Garîbu’l-Hadîs*, (Tahkik: ‘Abdulmu‘tî Emîn el-Kal‘acî), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1985, C. I, s. 451.

²⁸⁴ Komisyon, *el-Mu‘cemu’l-Vasît*, s. 427.

Yara azmak	سَادًا -الْجَرْحُ	يَسَادُ	سَدَدَ	4. bâb
------------	-------------------	---------	--------	--------

Maddeleri س-أ-د harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *boğmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yara azmak* anlamına gelmektedir.²⁸⁵

(س-أ-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yiyecekten artık bırakmak	سَارًا -مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ	يَسَارُ	سَارَ	3. bâb
Artık kalmak	سَارًا	يَسَارُ	سِيرَ	4. bâb

Maddeleri س-أ-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yiyecekten artık bırakmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *artık kalmak* anlamına gelmektedir.²⁸⁶

(س-ب-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sakin ve dingin olmak	سَبَخًا			
Uzaklaşmak	سَبَخًا -الْقُطْنُ وَنَحْوُهُ	يَسْبِخُ	سَبَخَ	3. bâb
Pamuğu vb. dürmek				
Yer çorak olmak	سَبَخًا -الْأَرْضُ	يَسْبِخُ	سَبَخَ	4. bâb

Maddeleri س-ب-خ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir.

²⁸⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 427.

²⁸⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 427.

Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sakin ve dingin olmak, uzaklaşmak, pamuğu vb. dürmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yer çorak olmak* anlamına gelmektedir.²⁸⁷

(س-ت-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Takip etmek	سَتَّهَا	يَسْتَهُ	سَتَّه	3. bâb
Kalçaları büyük olmak	سَتَّهَا	يَسْتَهُ	سَتَّه	4. bâb

Maddeleri س-ت-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَّلَ** vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَّلَ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *takip etmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kalçaları büyük olmak* anlamına gelmektedir.²⁸⁸

(س-ج-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Üstü kapalı söylemek	سَجَّحَا	يَسْجَحُ	سَجَّحَ	3. bâb
Yanak yumuşak ve mutedil uzunlukta olmak	سَجَّحَا-سَجَّاحَةً	يَسْجَحُ	سَجَّحَ	4. bâb

قَالَ ذُو الرِّمَّةِ: لَهَا أُذُنٌ حَسْرٌ وَذِفْرَى أُسَيْلَةٌ

وَوَجْهٌ كَمِرَاةِ الْغَرِيْبَةِ أُسْجَحُ

Zu'r-Rimme dedi ki: *Onun zarif kulakları ve dümdüz zifrâ²⁸⁹ kemiği,*

*Ve yabancı gelinin aynası gibi yanakları yumuşak, mutedil(güzel) bir yüzü vardır.*²⁹⁰

Maddeleri س-ج-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَّلَ** vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَّلَ** ve **فَعَّالَةٌ** vezinlerinde iki mastarı

²⁸⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 429.

²⁸⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 432.

²⁸⁹ Zifrâ Araplarda kulak kökünden kafa çukuru kadar olan bölgedeki kemiğe verilen isimdir.

²⁹⁰ İsmail b. Hammâd el-Kevserî, *es-Sihâh Tâcu'l-Lügâ ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, (Tahkik: Ahmed 'Abdulğafûr 'Attâr), Dâru'l-'İlim li'l-Melâyîn, Beyrut, İkinci Baskı, 1979, C. I, s.373; İbn-Manzûr, C. IV, s.495.

gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *üstü kapalı söylemek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yanak yumuşak ve mutedil uzunlukta olmak* anlamına gelmektedir.²⁹¹

(س-ح-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sahur yemek	سَحَرًا فَلَانٌ			
Seher vaktinde olmak	سَحَرًا -عَنِ الشَّيْءِ			
Uzaklaşmak	فُلَانًا بِشَيْءٍ			
Kandırmak	بِالطَّعَامِ			
Beslemek	-الشَّيْءِ عَنْ وَجْهِهِ	يَسْحَرُ	سَحَرَ	3. bâb
Yüzünü çevirmek	بِكَذَا			
Aklını çelmek, sihir yapmak	فُلَانًا -الشَّيْءِ			
Göğsünden rahatsız olmak				
İfsat etmek				
Erken kalkmak	سَحَرًا	يَسْحَرُ	سَحَرَ	4. bâb

أَرَانَا مُوَضِّعِينَ لِأَمْرِ غَيْبٍ

وَنُسْحَرُ بِالطَّعَامِ وَبِالشَّرَابِ

Yemek ve içeceklerle sihirlenmiş olarak,

*Sûratle bilinmez bir hal olan ölüme doğru ilerliyoruz.*²⁹²

Maddeleri س-ح-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *sahur yemek, seher vaktinde olmak* anlamlarına gelirken,

²⁹¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 433.

²⁹² İmru'ul-Kays, *Dîvânu İmru'il-Kays*, (Şarih: Abdurrahman el-Mistâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, İkinci Baskı, 2004, s.78; İbn-Manzûr, C. IV, s.510.

فَعْلٌ vezninde geldiğinde *uzaklaşmak, kandırmak, beslemek, yüzünü çevirmek, aklını çelmek, sihir yapmak, göğsünden rahatsız olmak, ifsat etmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmekte olup *erken kalkmak* anlamına gelmektedir.²⁹³

(س-ح-ق) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Şiddetle ezip ufalamak Sert bir şeyi yumuşatmak Helak etmek Saçını tıraş etmek Göz yaş akıtmak Allah birini rahmetinden uzaklaştırmak	سَحَقًا -الشَّيْءَ الشَّدِيدَ -الشَّيْءَ -رَأْسَهُ -الْعَيْنَ الذَّمْعَ -اللَّهُ فُلَانًا	يَسْحَقُ	سَحَقَ	3 bâb
Çok uzak olmak	سُحَقًا-سَحَقًا	يَسْحَقُ	سَحَقَ	4. bâb
Çürümek Çok uzak olmak Hurma uzamak	سَحَاقَةً-سُحُوقَةً -الشَّيْءَ سُحَقًا-سُحَقًا -الشَّيْءَ -النَّخْلَةَ	يَسْحَقُ	سَحَقَ	5. bâb

(فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحِقًا)²⁹⁴ لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ

*Böylece günahlarını itiraf etmiş olurlar. O alevli ateşin mahkûmları artık rahmetten çok uzaktırlar.*²⁹⁵

(حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ)²⁹⁶

²⁹³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 436.

²⁹⁴ Burada dördüncü ve beşinci bâbların mastarı geçmektedir.

²⁹⁵ Mülk 67/11.

²⁹⁶ Hac 22/31.

Bunları, Allah'ın birliğine -şirke sapmadan- iman etmiş olarak yapın. Allah'a ortak koşan kişi, gökten düşüp parçalanan ve kuşların kapıştığı yahut rüzgârın çok uzak bir yere sürüklediği nesnelerden farksızdır.

Maddeleri س-ح-ق harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *şiddetle ezip ufalamak, sert bir şeyi yumuşatmak, helak etmek, saçını tıraş etmek, göz yaş akıtmak, Allah birini rahmetinden uzaklaştırmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّلَ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *çok uzak olmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin فَعْلَةٌ ve فَعْلَةٌ vezinlerinde iki mastarı geldiğinde çürümek anlamına gelirken, فَعْلَ فَعْلَ vezinlerinde geldiğinde *çok uzak olmak, hurma uzamak* anlamlarına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden dördüncü bâbın anlamı beşinci bâbta mündemiçtir.²⁹⁷

(س-خ-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Gemi rüzgârı arkasına almak	سَخَّرَا	يَسَخِّرُ	سَخَّرَ	3. bâb
Zorla yaptırmak	سَخَّرِيَّا			
Alay etmek	سَخَّرَا سَخَّرَا سَخَّرِيَّةً سَخَّرِيَّةً	يَسَخِّرُ	سَخَّرَ	4. bâb

(وَيَصْنَعُ الْفُلَ كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسَخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسَخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسَخَرُونَ)

Nûh (as) gemiyi yaparken, kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız edin bakalım! Ama bilin ki sizin alay ettiğiniz gibi (günü gelecek) biz de sizinle öyle alay edeceğiz!”²⁹⁸

Maddeleri س-خ-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *gemi rüzgârı arkasına almak* anlamına gelirken, فَعَّلَ vezninde geldiğinde *zorla yaptırmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen

²⁹⁷ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 437.

²⁹⁸ Hûd 11/38.

fiilin *فَعَلَ-فَعُلَ-فُعِلَ-فُعِلَ-فُعِلَ* vezinlerinde beş mastarı gelmekte olup bu fiil, *alay etmek* anlamına gelmektedir.²⁹⁹

(س-ر-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Seher vakti çıkmak	سَرَخَ-سُرُوخًا			
Sel yavaşça akmak	-السَّيْلُ			
Hayvan kendi otlamak	-الْمَاشِيَةُ			
Göndermek	-الشَّيْءَ	يَسْرُخُ	سَرَحَ	3. bâb
Kalbindekini ortaya çıkarmak	مَا فِي صَدْرِهِ			
Allah muvaffak kılmak	-اللَّهُ فُلَانًا			
İşlerinde rahata çıkmak	سَرَخًا	يَسْرُخُ	سَرَحَ	4. bâb

Maddeleri س-ر-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin *فَعَلَ* ve *فُعِلَ* vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin *فَعَلَ* vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *seher vakti çıkmak*, *sel yavaşça akmak*, *hayvan kendi otlamak*, *göndermek*, *kalbindekini ortaya çıkarmak*, *Allah muvaffak kılmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *işlerinde rahata çıkmak* anlamına gelmektedir.³⁰⁰

(س-ع-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
At hızlı koşmak	سَعَرَ-أَنَا			
Ateşi harlamak	-الْفَرَسُ			
Kavmi okla yakmak	-النَّارَ	يَسْعُرُ	سَعَرَ	3. bâb
	-الْقَوْمَ بِالنَّبْلِ			

²⁹⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 438.

³⁰⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 442.

Kötülüğü kavme yaymak	-الْقَوْمِ			
Gece binekle gitmek	-الَّيْلَ بِالْمَطِيِّ			
Rengi siyaha çalmak	سَعَرَ-سُعْرَةً	يَسْعُرُ	سَعَرَ	4. bâb

(كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَإِنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ)³⁰¹

*Şeytan hakkında şöyle yazılmıştır: Her kim şeytanı dost edinirse, o da onu yoldan çıkaracak ve alevli ateşin azabına sürükleyecektir.*³⁰²

Maddeleri س-ع-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَّانُ vezninde geldiğinde *at hızlı koşmak* anlamına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *ateşi harlamak, kavmi okla yakmak, kötülüğü kavme yaymak, gece binekle gitmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّلَهُ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *renge siyaha çalmak* anlamına gelmektedir.³⁰³

(س-ع-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birinin ihtiyacını gidermek	سَعَفًا -حَاجَةً فُلَانٍ	يَسْعَفُ	سَعَفَ	3. bâb
Çocukta mantar veya çıban çıkmak	سَعَفًا -الصَّبِيِّ	يَسْعَفُ	سَعَفَ	4. bâb

Maddeleri س-ع-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *birinin ihtiyacını gidermek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çocukta mantar veya çıban çıkmak* anlamına gelmektedir.³⁰⁴

(س-ف-ع) Maddesi

³⁰¹ Burada üçüncü bâbtan gelen fiilin sıfat-ı müşebbehesi gelmiştir.

³⁰² Hac 22/4.

³⁰³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 447.

³⁰⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 448.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir uzvu ile yakalayıp çekmek Güneş vb. yüzünü karartmak Bir şeye işaret koymak	سَفَعًا - يَغْضُو مِنْ أَعْضَائِهِ -الشَّمْسُ وَجْهَهُ -الشَّيْءِ	يَسْفَعُ	سَفَعَ	3. bâb
Rengi koyu kumral olmak	سَفَعًا-سُفَعَةً	يَسْفَعُ	سَفَعَ	4. bâb

(كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعْنِ بِالنَّاصِيَةِ)

*Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka onu perçeminden yakalayıp sürükleriz!*³⁰⁵

Maddeleri س-ف-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فَعَّلَ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bir uzvu ile yakalayıp çekmek, güneş vb. yüzünü karartmak, bir şeye işaret koymak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *renge koyu kumral olmak* anlamına gelmektedir.³⁰⁶

(س-ف-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ahmaklıkta önde olmak	سَفَهَا - صَاحِبُهُ	يَسْفَهُ	سَفَءَ	1. bâb
Kendisini sefiğ görmek	سَفَاهًا - نَفْسُهُ وَرَأْيُهُ	يَسْفَهُ	سَفَءَ	3. bâb
Aklı kıt, cahil ve sefiğ olmak Birinin ahmak olduğunu iddia etmek İçeceği çok içtiği halde kanmamak Payını unutmak	سَفَهَا-سَفَاهًا-سَفَاهَةً سَفَهَا-سَفَاهًا -فُلَانًا سَفَاهًا-سَفَاهَةً -الشَّرَابَ نَصِيْبُهُ	يَسْفَهُ	سَفَءَ	4. bâb

³⁰⁵ Alâk 96/15.

³⁰⁶ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 451.

Aklı kıt, cahil ve sefih olmak	سَفَاهًا-سَفَاهَةً	يَسْفَهُ	سَفَهُ	5. bâb
--------------------------------	--------------------	----------	--------	--------

Maddeleri س-ف-ه harfleri olup birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere dört ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *arkadaşını sefahatte yenmek* anlamına gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *kendisini sefih görmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَالٌ-فَعَالَةٌ vezinlerinde üç mastarı geldiğinde bu fiil, *aklı kıt, cahil ve sefih olmak* anlamına gelirken, فَعَالٌ ve فَعَالٌ vezinlerinde geldiğinde *birinin ahmak olduğunu iddia etmek* anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu fiil, mastarları فَعَالٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı geldiğinde *içeceği çok içtiği halde kanmamak, payını unutmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَالٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *aklı kıt, cahil ve sefih olmak* anlamına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden beşinci bâbın anlamı dördüncü bâbta mündemiçtir ³⁰⁷

(س-ل-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yılan derisini değiştirmek	سَلَوًا -الْحَيَّةُ			
Vakit geçmek				
Ot kuruyken yeşermek	النبات -سَلَا			
Deriyi soyamak	حَيَّابَةً			
Elbisesini çıkarmak	الله -سَلَخَ	يَسْلَخُ	سَلَخَ	3. bâb
Allah geceyi gündüze gündüzü geceye çevirmek	فُلَانًا -فُلَانٌ شَهْرَهُ			
Sözle eziyet etmek	الرَّيْحُ -مَوْضِعُ الْمَاءِ			
Ayın sonuna varmak				

³⁰⁷ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 452.

Rüzgâr sürüklemek				
Sulama kanalı açmak				
Yiyecek ve içecek tatsız olmak	سَلَاخَةً - الطَّعَامُ وَالشَّرَابُ	يَسْلُخُ	سَلَخَ	5. bâb

وَأَيَّةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلُخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلَمُونَ

Gece de onlar için açık bir kanıttır. Gündüzü ondan çekip alırsız da karanlıkta kalıverirler.³⁰⁸

Maddeleri س-ل-خ harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde *yılan derisini değiştirmek, vakit geçmek, ot kuruyken yeşermek* anlamlarına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *deriyi soyarak, elbisesini çıkarmak, Allah geceyi gündüze gündüzü geceye çevirmek, sözle eziyet etmek, ayın sonuna varmak, rüzgâr sürüklemek, sulama kanalı açmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *yiyecek ve içecek tatsız olmak* anlamına gelmektedir.³⁰⁹

(س-ل-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kafasını yarmak	سَلَا - رَأْسُهُ	يَسْلَعُ	سَلَعَ	3. bâb
Yolu açmak	سَلَا - الطَّرِيقَ			
Deri çatlamak	سَلَا - جِلْدُهُ	يَسْلَعُ	سَلَعَ	4. bâb
Abraş hastası olmak	سَلَا - الرَّجُلُ			
Kambur olmak				

Maddeleri س-ل-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kafasını yarmak, yolu açmak* anlamlarına gelirken,

³⁰⁸ Yâsîn 36/37.

³⁰⁹ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 459.

dördüncü bâbtan gelen fiil, *deri çatlamak, abraş hastası olmak, kambur olmak* anlamlarına gelmektedir.³¹⁰

(س-ل-غ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Toynaklı hayvan) beş yaşını doldurmak Havyan yavrusunun azı dişi çıkıp dişleri tamamlanmak	سَلَعًا-سَلَوْغًا وَلَدُ الشَّاةِ أَوْ الْبَقَرِ	يَسْلَعُ	سَلَعَ	3. bâb
Abraş hastası olmak Et çok kızarmak Lanetli ve alçak olmak	سَلَعًا -اللَّحْمُ فُلَانٌ	يَسْلَعُ	سَلَعَ	4. bâb

Maddeleri س-ل-غ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *(toynaklı hayvan) beş yaşını doldurmak, havyan yavrusunun azı dişi çıkıp dişleri tamamlanmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *abraş hastası olmak, et çok kızarmak, lanetli ve alçak olmak* anlamlarına gelmektedir.³¹¹

(س-م-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Odun yumuşak olmak Zorla boyun eğmek Her şartta cömert olmak	سَمَحًا-سَمَاحًا-سَمَاحَةً-الْعُودُ فُلَانٌ	يَسْمَحُ	سَمَحَ	3. bâb
Cömertleşmek	سَمَاحَةً-سَمُوحَةً	يَسْمُحُ	سَمَحَ	5. bâb

³¹⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 461.

³¹¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 461.

Maddeleri س-م-ح harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ-فَعَالٌ-فَعَالَةٌ** vezinlerinde üç mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin **فَعَالَةٌ** ve **فُعُولَةٌ** vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *odun yumuşak olmak, zorla boyun eğmek, her şartta cömert olmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *cömertleşmek* anlamına gelmektedir.³¹²

(س-ن-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sabit ve üstün olmak	سُنُوخًا	يَسْنُخُ	سَنَخَ	3. bâb
Yağ, yemek vb. bozulmak Diş dipleri aşınıp kökleri görünmek Çok yemek	سَنَخًا -الدَّهْنُ وَالطَّعَامُ -أَسْنَنُهُ -مِنَ الطَّعَامِ	يَسْنُخُ	سَنَخَ	4. bâb

Maddeleri س-ن-خ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فُعُولٌ** vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sabit ve üstün olmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yağ, yemek vb. bozulmak, diş dipleri aşınıp kökleri görünmek, çok yemek* anlamlarına gelmektedir.³¹³

(س-ه-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Haykırmak Kurban ölüm anında çabalamak	سَهَفًا-سُهُفًا-سَهِيْفًا -الْقَتِيلُ	يَسْهِفُ	سَهَفَ	3. bâb
Susuzluğu artmak	سَهَفًا-سُهُفًا	يَسْهِفُ	سَهَفَ	4. bâb

Maddeleri س-ه-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ-فَعَالٌ-فَعِيلٌ**

³¹² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 465.

³¹³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 472.

vezinlerinde üç mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فُعِلَ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, haykırmak, kurban ölüm anında çabalamak anlamalarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, susuzluğu artmak anlamına gelmektedir.³¹⁴

(س-ه-ك) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Rüzgâr şiddetli esmek	سَهُوًا -الرَّيْحُ			
Hayvan hızlı koşmak	سَهَكَ -الدَّابَّةُ	يَسْهَكُ	سَهَكَ	3. bâb
Bir şeyi şiddetle ezmek	سَهَكَ -الشَّيْءُ			
Terleyip kötü kokmak	سَهَكَ -فُلَانٌ	يَسْهَكُ	سَهَكَ	4. bâb

Maddeleri س-ه-ك harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعِلَ vezninde geldiğinde bu fiil, rüzgâr şiddetli esmek, hayvan hızlı koşmak anlamalarına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde bir şeyi şiddetle ezmek anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, terleyip kötü kokmak anlamına gelmektedir.³¹⁵

2.1.13. Şîn (ش) Harfi

(ش-ب-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Belli belirsiz görünmek	شَبَّحًا -الشَّيْءُ			
Deri vb.yi iki kazık arasında germek	شَبَّحًا -الْجِلْدَ وَنَحْوَهُ			
Odunu düzlemek	شَبَّحًا -الْعُودَ	يَشَبِّحُ	شَبَّحَ	3. bâb
Dua için elleri kaldırmak	شَبَّحًا -الدَّاعِيَ			

³¹⁴ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 476.

³¹⁵ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 476.

Geniş pazulu olmak	شَبَّاحٌ	شَبَّاحَةٌ	شَبَّاحٌ	5. bâb
--------------------	----------	------------	----------	--------

Maddeleri ش-ب-ح harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *belli belirsiz görünmek, deri vb.yi iki kazık arasında germek, odunu düzlemek, dua için elleri kaldırmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *geniş pazulu olmak* anlamına gelmektedir.³¹⁶

(ش-ح-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yemek ya da ekmeğe yağ koymak Kavme yağ yedirmek	شَحْمًا -الطَّعَامَ وَالْخُبْزَ -الْقَوْمَ	يَشْحُمُ	شَحَّمَ	3. bâb
Kilolu olmak Üzüm suyu az, kabuğu kalın olmak Nar tanelerini ayıran perde kalın olmak Yağa iştahı olmak	شَحْمًا -الْعَنْبُ -الرُّمَّانَةُ -إِلَى الشَّحْمِ	يَشْحُمُ	شَحَّمَ	4. bâb

﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْعِزَّةِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا³¹⁷ إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوْ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ﴾

Yahudilere mahsus olmak üzere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık.

*Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışanlar hariç olmak üzere, sığır ve koyunun ise iç yağlarını onlara haram kıldık. Taşkınlıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık. Biz elbette doğru sözlüyüz.*³¹⁸

Maddeleri ش-ح-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yemek ya da ekmeğe yağ koymak, kavme yağ yedirmek*

³¹⁶ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 489.

³¹⁷ Burada geçen kelime bu fiilden türemiş olan شَحْمٌ kelimesinin çoğuludur.

³¹⁸ En'âm 6/146.

anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kilolu olmak*, *üzüm suyu az*, *kabuğu kalın olmak*, *nar tanelerini ayıran perde kalın olmak*, *yağa iştahı olmak* anlamlarına gelmektedir.³¹⁹

(ش-ح-ن) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Gemi vb.ni doldurmak	شَحْنًا -السَّفِينَةُ وَنَحْوُهُ			
Kabı doldurmak	الْإِنَاءَ	يَشْحَنُ	شَحَنَ	3. bâb
Kovmak	فُلَانًا			
Kin beslemek	شَحْنًا	يَشْحَنُ	شَحِنَ	4. bâb

³²⁰ (فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ)

Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri, o her şeyle dopdolu(doldurulmuş) geminin içinde kurtardık.³²¹

Maddeleri ش-ح-ن harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *gemi vb.ni doldurmak*, *kabı doldurmak*, *kovmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kin beslemek* anlamına gelmektedir.³²²

(ش-خ-ص) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yüksek olmak	شُخُوصًا -الشَّيْءُ			
Uzak görünmek				
Ok hedefin üstünden geçmek	السَّهْمُ	يَشْخَصُ	شَخَصَ	3. bâb
Ülkesinden çıkmak	مِنْ بَلَدِهِ			
	إِلَيْهِ			

³¹⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 493.

³²⁰ Bu ayette üçüncü bâbtan gelen fiil, ismi me'ûl kalıbında gelmiştir.

³²¹ Şu'arâ' 26/119.

³²² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 493.

Dönmek	أَمَامَهُ			
Önünde görmek	فُلَانٌ بَصَرَهُ			
Gözlerini kırpmadan bakakalmak				
İri ve şişman olmak	فُلَانٌ شَخَاصَةً	يَشْخُصُ	شَخُصَ	5. bâb

(وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ)

*Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! O sadece, onların hükmünü (cezasını) gözlerin (korkudan) bakakaldığı bir güne erteliyor.*³²³

Maddeleri ش-خ-ص harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yüksek olmak, uzak görünmek, ok hedefin üstünden geçmek, ülkesinden çıkmak, dönmek, önünde görmek, gözlerini kırpmadan bakakalmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *iri ve şişman olmak* anlamına gelmektedir.³²⁴

(ش-س-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Uzak olmak	شَسُوْعًا - الشَّيْءُ			
Uzaklaştırmak	يَفْلَانِ	يَشْخَعُ	شَخَعُ	3. bâb
Ayakkabıya taban takmak	شَسَعًا - النَّعْلُ			
Ayakkabının tabanını tutan kayışı kopmak	شَسَعًا - النَّعْلُ	يَشْخَعُ	شَخَعُ	4. bâb

Maddeleri ش-س-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ vezninde geldiğinde *uzak olmak, uzaklaştırmak* anlamlarına gelirken, فَعْلٌ vezninde geldiğinde *ayakkabıya taban takmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen

³²³ İbrahim 14/42.

³²⁴ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 494.

fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *ayakkabının tabanını tutan kayışı kopmak* anlamına gelmektedir.³²⁵

(ش-ع-ب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Parçalanmak	شَعَبًا - الشَّيْءُ			
Arzu etmek	إِلَيْهِ	يَشْعَبُ	شَعِبَ	3. bâb
Uzak olmak	عَنْهُ			
Parçalamak	الشَّيْءِ			
Omuzları ya da boynuzları arası açık olmak	شَعَبًا	يَشْعَبُ	شَعِبَ	4. bâb

Maddeleri ش-ع-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *parçalanmak*, *arzu etmek*, *uzak olmak*, *parçalamak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *omuzları ya da boynuzları arası açık olmak* anlamına gelmektedir.³²⁶

(ش-ع-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Üstüne çıkmak	شَعْفًا - الشَّيْءِ	يَشْعَفُ	شَعَفَ	3. bâb
Aşk kalbini yakmak	الْحُبِّ فَلَانًا			
Âşık olmak	شَعْفًا - حَيْه/ها	يَشْعَفُ	شَعِفَ	4. bâb
Bir şey sebebiyle paniğe kapılmak	بِالْأَمْرِ			

Maddeleri ش-ع-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ

³²⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 500.

³²⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 502.

vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *üstüne çıkmak, aşk kalbini yakmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *âşık olmak, bir şey sebebiyle paniğe kapılmak* anlamlarına gelmektedir.³²⁷

(ش-ع-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ateş tutuşmak	شَعَلَ -النَّارُ	يَشْعَلُ	شَعَلَ	3. bâb
Ateşi tutuşturmak	شَعَلَ -النَّارُ	يَشْعَلُ	شَعَلَ	3. bâb
Saçına beyaz karışmak	شَعَلَ	يَشْعَلُ	شَعَلَ	4. bâb

Maddeleri ش-ع-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ateş tutuşmak, ateşi tutuşturmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *saçına beyaz karışmak* anlamına gelmektedir.³²⁸

(ش-غ-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Gönlünü çelmek	شَغَفَا	يَشْغَفُ	شَغَفَ	3. bâb
Âşık olmak	شَغَفَا	يَشْغَفُ	شَغَفَ	4. bâb

(وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرِيهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ)

*Şehirdeki bazı kadınlar, "Aziz'in karısı, hizmetindeki genç ile beraber olmak istiyormuş; (Yûsuf'un) sevdası gönlünü çelmiş! Biz onu gerçekten açık bir sapkınlık içinde görüyoruz" dediler.*³²⁹

Maddeleri ش-غ-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı **فَعَلَ** vezninde

³²⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 505.

³²⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 504.

³²⁹ Yûsuf 12/30.

gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *gönlünü çelmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *âşık olmak* anlamına gelmektedir.³³⁰

(ش-ق-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Uzaklaştırmak Cevizin vb. içini çıkarmak	شَقَّ - الشَّيْءَ -الْجُوزَةَ وَنَحْوَهُ	يَشَقُّ	شَقَّ	3. bâb
Kumral olmak	شَقَّ - شَقَّةً	يَشَقُّ	شَقَّ	4. bâb
Çirkin olmak	شَقَّ - شَقَاحَةً	يَشَقُّ	شَقَّ	5. bâb

Maddeleri ش-ق-ح harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *uzaklaştırmak*, *cevizin vb. içini çıkarmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فُعِّلَ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *kumral olmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *çirkin olmak* anlamına gelmektedir.³³¹

(ش-ن-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Paçavra vb.yi dağıtmak Ayıplayıp sövmek	شَنَّ - الْخَرْقَةَ وَنَحْوَهُ -فُلَانًا	يَشْنُ	شَنَّ	3. bâb
Çirkin bulup reddetmek	شَنَّ - بِهِ	يَشْنُ	شَنَّ	4. bâb
Çirkinliği artmak	شَنَّ - شَنَّاعَةً	يَشْنُ	شَنَّ	5. bâb

Maddeleri ش-ن-ع harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *paçavra vb.yi dağıtmak*, *ayıplayıp sövmek*

³³⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 505.

³³¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 507.

anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmekte olup bu fiil, *çirkin bulup reddetmek* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَالَةً** vezninde gelmekte olup bu fiil ise *çirkinliği artmak* anlamına gelmektedir.³³²

(ش-ه-ب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Rengini değiştirmek Kıtlık kavmin mallarını ziyana uğratmak	شَهَبًا -الْحَرُّ أَوْ الْبَرْدُ -السَّيِّئَةُ الْقَوْمَ	يَشْهَبُ	شَهَبَ	3. bâb
Saçlar ağarmak	شَهَبًا شَهَبَةً	يَشْهَبُ	شَهَبَ	4. bâb

Maddeleri ش-ه-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ** vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü batan gelen fiilin **فَعَلَ** ve **فُعْلَةً** vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan fiil, *rengini değiştirmek, kıtlık kavmin mallarını ziyana uğratmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *saçlar ağarmak* anlamına gelmektedir.³³³

(ش-ه-ق) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bina vb. yüksek olmak	شَهْوَقًا -الْبِنَاءُ وَنَحْوُهُ	يَشْهَقُ	شَهَقَ	3. bâb
Nefesi boğazında uğuldamak Hıçkırmak Havayı göğsüne çekmek	شَهِيْقًا	يَشْهَقُ	شَهَقَ	4. bâb

(إِذَا أَلْقُوا فِيهَا سَمْعُوا لَهَا شَهِيْقًا³³⁴ وَهِيَ تَقُورُ)

*Oraya atıldıklarında, onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler.*³³⁵

³³² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 515.

³³³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 516.

³³⁴ Burada dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı isim olarak geçmektedir.

Maddeleri ش-ه-ق harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعِيلُ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bina vb. yüksek olmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *nefes boğazında uğuldamak, hıçkırmak, havayı göğsüne çekmek* anlamlarına gelmektedir.³³⁶

(ش-ه-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Coşturmak Azarlamak	شَهْمًا-شُهُومًا	يَشْتَهُمُ	شَهَمَ	3. bâb
Zeki olmak	شَهَامَةٌ	يَشْتَهُمُ	شَهَمَ	5. bâb

Maddeleri ش-ه-م harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فُعُولُ ve فَعْلٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَالَةٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *coşturmak, azarlamak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *zeki olmak* anlamına gelmektedir.³³⁷

2.1.14. Sâd (ص) Harfi

(ص-ب-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sabahleyin gelmek Sabah süt vb.ni içirmek Kavme sabah saldırmak Suyu sabah getirmek	صَبَحًا -الْقَوْمِ	يَصْبِحُ	صَبَحَ	3. bâb
Beyaz saça kızılık karışmak Demir parlamak	صَبَحًا-صَبْحَةً -الشَّعْرُ -الحديدُ	يَصْبِحُ	صَبَحَ	4. bâb

³³⁵ Mülk 67/7.

³³⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 517.

³³⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 517.

Yüz parlak ve güzel olmak	صَبَّاحَةٌ -الْوَجْهَ	يَصْبُحُ	صَبَحَ	5. bâb
---------------------------	-----------------------	----------	--------	--------

Maddeleri ح-ب-ص harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmekte olup bu fiil, *sabahleyin gelmek, sabah süt vb.ni içirmek, kavme sabah saldırmak, suyu sabah getirmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ** ve **فُعْلَةُ** vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *beyaz saça kızılık karışmak, demir parlamak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise **فَعَالَةٌ** vezninde gelmekte olup bu fiil, *yüz parlak ve güzel olmak* anlamına gelmektedir.³³⁸

(ص-ح-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yemek pişirmek	صَحْرًا -الطَّعَامَ	يَصْحُرُ	صَحَرَ	3. bâb
Güneş başına vurmak	الشَّمْسُ فُلَانًا			
Rengi kıızıla çalmak	صَحْرًا-صُحْرَةً	يَصْحُرُ	صَحِرَ	4. bâb

Maddeleri ح-ر-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ** vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ** ve **فُعْلَةُ** vezninde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yemek pişirmek, güneş başına vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *renge kıızıla çalmak* anlamına gelmektedir.³³⁹

(ص-ر-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Açıklamak	صَرَحًا	يَصْرُحُ	صَرَحَ	3. bâb
Açık olmak	صَرَاحَةً-صُرُوحَةً	يَصْرُحُ	صَرَحَ	5. bâb

³³⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 524.

³³⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 527.

Maddeleri ص-ر-ح harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَالَةٌ ve فُعُولَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *açıklamak* anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *açık olmak* anlamına gelmektedir.³⁴⁰

(ص-ع-ق) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Şimşek çakmak Kavme yıldırım çarpmak Elektrik çarpmak	صَعَقًا -السَّمَاءُ -الصَّاعِقَةُ الْقَوْمَ -الْكَهْرَبَاءُ الرَّجُلَ	يَصْعَقُ	صَعَقَ	3. bâb
Hayvan çok bağırmak Kişiye yıldırım çarpmak Bayılmak Helak olmak	صَعَقًا-صَعَقًا-صُعَاقًا -الْحَيَوَانُ -الرَّجُلَ	يَصْعَقُ	صَعِقَ	4. bâb

﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾

(O gün) sûra üflenecek, ardından -Allah'ın diledikleri dışında- göklerde ve yerde bulunanların hepsi helak olacak (ölecek). Sonra sûra yeniden üflenecek ve onlar birden ayağa kalkmış, etrafa bakıyor olacaklar.³⁴¹

Maddeleri ص-ع-ق harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ-فَعُلَ-فُعَالٌ vezinlerinde üç mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *şimşek çakmak*, *kavme yıldırım çarpmak*, *elektrik çarpmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *hayvan çok*

³⁴⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 531.

³⁴¹ Zümer 39/68.

bağırarak, kişiye yıldırım çarpmak, bayılmak, helak olmak anlamlarına gelmektedir.³⁴²

(ص-ح-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yüz çevirmek Suçu affetmek İsteğini reddetmek Topluma tek tek sunmak Sayfa sayfa bakmak Genişletmek Kılıcı yan yapıp vurmak	صَفَّحًا - عَنْهُ - عَنْ ذَنْبِهِ فُلَانًا عَنْ حَاجَتِهِ - الْقَوْمَ - وَرَقَ الْكِتَابِ - الشَّيْءِ فُلَانًا بِالسَّيْفِ	يَصَفِّحُ	صَفَّحَ	3. bâb
Alnı çok geniş olmak	صَفَّحًا - جَبْهَتُهُ	يَصَفِّحُ	صَفَّحَ	4. bâb

Maddeleri ح-ف-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yüz çevirmek, suçu affetmek, isteğini reddetmek, topluma tek tek sunmak, sayfa sayfa bakmak, genişletmek, kılıcı yan yapıp vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *alnı çok geniş olmak* anlamına gelmektedir.³⁴³

(ص-ق-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Gitmek Bir bölgeye yönelmek	صَفَّحًا - فِي الْبِلَادِ - صَفَّعَ كَذَا فُلَانًا	يَصَفِّعُ	صَفَّعَ	3. bâb

³⁴² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 534.

³⁴³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 535.

Vurmak	بِهِ الْأَرْضَ			
Yere sermek	فُلَانًا بِكَيِّ			
Ütüyle dağlamak	صَقِيعًا صُقَاعًا -الذِّيكُ وَنَحْوُهُ			
Horoz vb. ötmek				
Ayaza yakalanmak	صَقَعًا	يَصْقَعُ	صَقِعَ	4. bâb

Maddeleri ع-ص-ق harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *gitmek, bir bölgeye yönelmek, vurmak, yere sermek, ütüyle dağlamak* anlamlarına gelirken, فَعِيلٌ ve فُعَالٌ vezinlerinde geldiğinde *horoz vb. ötmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *ayaza yakalanmak* anlamına gelmektedir.³⁴⁴

(ص-ن-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yapmak	صَنَعًا-صُنْعًا -الشَّيْءَ			
Kötülük yapmak	بِهِ			
İyilik yapmak	لَهُ مَعْرُوفًا	يَصْنَعُ	صَنَعَ	3. bâb
İyi yetiştirmek	فَرَسَهُ وَنَحْوُهُ			
İşte mahir olmak	صَنَعًا	يَصْنَعُ	صَنَعَ	4. bâb

(أَنْ أَقْذِفِيهِ فِي النَّابُوتِ فَأَقْذِفِيهِ فِي النَّيْمِ فَلْيُلْقِهِ النَّيْمُ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَالْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةٌ مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي)

“Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezâretim altında büyütülüp yetiştirilesin.”³⁴⁵

³⁴⁴ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 538.

³⁴⁵ Tâhâ 20/39.

﴿وَاصْنَعِ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ﴾

“Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!”³⁴⁶

Maddeleri ع-ن-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعْلٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yapmak, kötülük yapmak, iyilik yapmak, iyi yetiştirmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *işte mahir olmak* anlamına gelmektedir.³⁴⁷

2.1.15. Dâd (ض) Harfi

(ض-ب-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
At vb. ön ayaklarını yayarak hızlı koşmak Zulmetmek Birine vurmak için kolunu uzatmak Birine dua etmek Sırtlan hayvanı yemek	ضَبَعًا-ضَبُّوْا-ضَبَعَانًا-الْفَرَسُ فُلَانٌ فُلَانًا -عَلَى فُلَانٍ -الضَّبْعُ الْحَيَوَانُ	يَضْبَعُ	ضَبَعَ	3. bâb
Hayvan şehvetli olmak	ضَبَعًا-الدَّابَّةُ	يَضْبَعُ	ضَبَعَ	4. bâb

Maddeleri ع-ب-ض harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ-فُعُولٌ-فَعْلَانٌ vezinlerinde üç mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *at vb. ön ayaklarını yayarak hızlı koşmak, zulmetmek, birine vurmak için kolunu uzatmak, birine dua etmek, sırtlan hayvanı yemek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *hayvan şehvetli olmak* anlamına gelmektedir.³⁴⁸

³⁴⁶ Hûd 11/37.

³⁴⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 545.

³⁴⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 553.

(ض-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Bebek) emmek Güneş batmaya yüz tutmak Hayvan sıska olmak	ضُرُوْعًا -الرَّضِيعُ -الشَّمْسُ -الْحَيَوَانُ	يَضْرَعُ	ضَرَعَ	3. bâb
Zayıf olmak	ضَرَعَاعًا	يَضْرَعُ	ضَرَعَ	4. bâb

Maddeleri ض-ر-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فُعُولُ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, (bebek) *emmek*, güneş batmaya yüz tutmak, hayvan sıska olmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, zayıf olmak anlamına gelmektedir.³⁴⁹

(ض-ع-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir şeye mislini ilave etmek Sayılarını artırmak	ضَعْفًا -الشَّيْءُ -الْقَوْمُ	يَضْعِفُ	ضَعَفَ	3. bâb
Zayıf olmak Artmak	ضَعْفًا-ضُعْفًا -الشَّيْءُ	يَضْعِفُ	ضَعَفَ	5. bâb

﴿وَكَايْنٍ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رِثْبُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾

Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allah erleri savaştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, zayıflık göstermediler ve boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever.³⁵⁰

³⁴⁹ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasî, s. 558.

³⁵⁰ Âli 'İmrân 3/146.

Maddeleri ض-ع-ف harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعُلَ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeye mislini ilave etmek, sayılarını artırmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *kuvvetsiz olmak, artmak* anlamlarına gelmektedir.³⁵¹

(ض-ل-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Meyletmek Haktan sapmak Zulüm ve tecavüz etmek Hayvanın eğesini kırmak	ضَلَعًا -عَنِ الْحَقِّ -عَلَيْهِ -الْحَيَوَانُ	يَضْلَعُ	ضَلَعَ	3. bâb
Meyletmek Karnın tok olmak	ضَلَعًا	يَضْلَعُ	ضَلَعَ	4. bâb
Kuvvetli olmak Ağzı büyük olmak	ضَلَاةً -قَمُهُ	يَضْلَعُ	ضَلَعَ	5. bâb

Maddeleri ض-ل-ع harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *meyletmek, haktan sapmak, zulüm ve tecavüz etmek, hayvanın eğesini kırmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *meyletmek, karnı tok olmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَّالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *kuvvetli olmak, ağzı büyük olmak* anlamlarına gelmektedir. Üçüncü bâb ile dördüncü bâbın ilk anlamları aynı iken alt anlamları açısından bu bâblar farklılık arz etmektedir.³⁵²

³⁵¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 560.

³⁵² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 562.

2.1.16. Tâ (ط) Harfi

(ط-ب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Biçimlendirmek (Allah) yaratmak Alıştırmak Kitap basmak Mühürlemek Kilitlemek Hayvana aşırı yük yüklemek Kırletmek	طَبَعَ-طِبَاعَةٌ -الشَّيْءَ -اللهُ الْخُلُقَ فُلَانًا -الْكِتَابَ -الشَّيْءَ عَلَيْهِ -الدَّابَّةَ	يَطْبَعُ	طَبَعَ	3. bâb
Kirlenmek	طَبَعًا	يَطْبَعُ	طَبَعَ	4. bâb

{أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ}

Bunlar, Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir; gaflette olanlar da işte bunlardır.³⁵³

Maddeleri ط-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, biçimlendirmek, (Allah) yaratmak, alıştırmak, kitap basmak, mühürlemek, kilitlemek, aşırı yük yüklemek, kırletmek anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, kirlenmek anlamına gelmektedir.³⁵⁴

(ط-ح-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

³⁵³ Nahl 16/108.

³⁵⁴ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasîl, s. 569.

Dalağından rahatsız olmak	طَحَلَا	يَطْحَلُ	طَحَلَ	3. bâb
Dalağı büyük olmak	طَحَلَا			
Rengi dalak rengi olmak				
Su vb. bulanık olmak	الماء وَغَيْرُهُ			
Yosun tutmak		يَطْحَلُ	طَحَلَ	4. bâb
Yosunu çok olmak				
Sinirden vb. rengi değişmek				

Maddeleri ط-ح-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *dalağından hasta olmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *dalağı büyük olmak, rengi dalak rengi olmak, su vb. bulanık olmak, yosun tutmak, yosunu çok olmak, sinirden vb. rengi değişmek* anlamlarına gelmektedir.³⁵⁵

(ط-ر-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Meydana gelmek	طَرَأَ-طُرُوْءًا	يَطْرَأُ	طَرَأَ	3. bâb
Aniden çıkmak				
Parlak olmak	طَرَأَ-طُرَاءَةٌ	يَطْرُؤُ	طَرُؤَ	5. bâb

Maddeleri ط-ر-أ harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فُعُولٌ veznlerinde iki mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin ise فَعَالٌ ve فَعَالَةٌ veznlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *meydana gelmek,*

³⁵⁵ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 572.

aniden çıkmak anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *parlak olmak* anlamına gelmektedir.³⁵⁶

(ط-ر-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Atmak Sayıdan sayıyı çıkarmak Uzaklaştırmak	طَرَحًا -الشَّيْءَ -عَدَدًا مِنْ عَدَدٍ -عَنْهُ	يَطْرَحُ	طَرَحَ	3. bâb
Uzak olmak	طَرَحًا	يَطْرَحُ	طَرَحَ	4. bâb

Maddeleri ط-ر-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, atmak, sayıdan sayıyı çıkarmak, uzaklaştırmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, uzak olmak anlamına gelmektedir.³⁵⁷

(ط-ل-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yürümekten yorulmak Bozuk-fasık olmak Deve vb.yi yormak	طَلَحًا-طَلَحًا فُلَانٌ -الْبُعِيرِ وَنَحْوَهُ	يَطْلُحُ	طَلَحَ	3. bâb
(Bir yerde) Çok muz ağacı olmak (Deve) çok muz yemekten midesi bozulmak Devenin ağzı boş kalmak	طَلَحًا -الْمَكَانُ -الْإِبِلُ -الْبُعِيرُ	يَطْلُحُ	طَلَحَ	4. bâb

³⁵⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 572.

³⁵⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 573.

Maddeleri ط-ل-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّلَ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yürümekten yorulmak, bozuk-fasık olmak, deve vb.ni yormak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *(bir yerde) çok muz ağacı olmak, (deve) çok muz yemekten midesi bozulmak, deve ağzı boş kalmak* anlamlarına gelmektedir.³⁵⁸

(ط-ن-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Utanmak Zina etmek	طَنَّا-طُنُوْا	يُطْنَأُ	طَنَّا	3. bâb
Utandığı şeyi gizlemek Dalağı midesine yapışmak Dalağı büyük olmak	طَنَّا-فَلَانٌ -الْحَيَوَانُ	يُطْنَأُ	طَنَّى	4. bâb

Maddesi ط-ن-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّلَ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *utanmak, zina etmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *utandığı şeyi gizlemek, dalağı midesine yapışmak, dalağı büyük olmak* anlamlarına gelmektedir.³⁵⁹

2.1.17. Zâ (ظ) Harfi

(ظ-ه-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ortaya çıkmak Duvara vb. çıkmak	ظَهَرَا-الشَّيْءُ -عَلَى الْحَائِطِ وَنَحْوَهُ	يَظْهَرُ	ظَهَرَ	3. bâb

³⁵⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 581.

³⁵⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 587.

Bir işi kavramak	- عَلَى الْأَمْرِ			
Düşmanına galip gelmek	- عَلَى عَدُوِّهِ			
Gitmek	- عَنْهُ الْعَارُ			
Kuş başka bir yere uçmak	- الطَّيْرُ			
Bir şeyle övünmek	- بِالشَّيْءِ			
Beline vurmak	ظَهَرَ ظَلَمًا			
Belinden şikâyet etmek	ظَهَرَ	يُظْهِرُ	ظَهَرَ	4. bâb

﴿لَقَدْ ابْتِغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ﴾

Aslında onlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve senin işlerini altüst etmeye çalışmışlardı. Nihayet onlar istemeseler de hak yerini buldu ve Allah'ın iradesi galip geldi.³⁶⁰

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ﴾

De ki: "Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."³⁶¹

Maddeleri ظ-ه-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولُ vezninde geldiğinde bu fiil, *ortaya çıkmak, duvara vb. çıkmak, bir işi kavramak, galip gelmek, gitmek, kuş başka bir yere uçmak, bir şeyle övünmek* anlamlarına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *beline vurmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâban gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *belinden şikâyet etmek* anlamına gelmektedir.³⁶²

2.1.18. Fâ (ف) Harfi

(ف-أ-د) Maddesi

³⁶⁰ Tevbe 9/48.

³⁶¹ A'râf 7/33.

³⁶² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 599.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yüreğine dokunmak Ekmeği veya eti külde pişirmek	فَادًا -الْخُبْزُ أَوْ اللَّحْمُ	يَفَادُ	فَادَ	3. bâb
Kalp rahatsızlığı bulunmak	فَادًا	يَفَادُ	فَدِنَ	4. bâb

Maddeleri ف-أد harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yüreğine dokunmak, ekmeği veya eti külde pişirmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kalp rahatsızlığı bulunmak* anlamına gelmektedir.³⁶³

(ف-أر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Fare çukuru kazmak Yere gömüp gizlemek	فَارًا -فَلَانٌ -الشَّيْءُ	يَفَارُ	فَارَ	3. bâb
Bir yerde fare çok olmak Yiyecek veya içeceğe fare düşmek	فَارًا -الْمَكَانُ -الطَّعَامُ أَوْ الشَّرَابُ	يَفَارُ	فَنَرَ	4. bâb

Maddeleri ف-أر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *fare çukuru kazmak, yere gömüp gizlemek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *bir yerde fare çok olmak, yiyecek veya içeceğe fare düşmek* anlamlarına gelmektedir.³⁶⁴

(ف-أق) Maddesi

³⁶³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 694.

³⁶⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 694.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hıçkırık tutmak	فَوَّاقًا	يَفْقُقُ	فَاقَ	3. bâb
Üst omurga ağrısından şikâyet etmek	فَاقًا	يَفْقُقُ	فَنِقَ	4. bâb

Maddeleri ف-أ-ق harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *hıçkırık tutmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *üst omurga ağrısından şikâyet etmek* anlamına gelmektedir.³⁶⁵

(ف-ت-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bükmek	فَتَّخًا	يَفْتَحُ	فَتَحَ	3. bâb
Yumuşak olmak El ve ayak esnek, uzun ve geniş olmak Ayaklar uzun, zayıf olmak	الْكَفُّ وَالْقَدَمُ الزَّجْلَانُ	يَفْتَحُ	فَتَحَ	4. bâb

Maddeleri ف-ت-خ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bükmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yumuşak olmak, el ve ayak esnek, uzun ve geniş olmak, ayaklar uzun, zayıf olmak* anlamlarına gelmektedir.³⁶⁶

(ف-ث-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kaynamak	الْلَبْنُ فَتَنَّا-فُتُوًا	يَفْتِنُ	فَتَنَ	3. bâb

³⁶⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 694.

³⁶⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 696.

Ateşin kızgınlığını azaltmak	-الْحَارَّ			
Su vb. ile tencerenin ısınıpını azaltmak	-الْفِدْرَ			
Öfkesini dindirmek	-غَضَبَهُ			
Soğuğu ısıtıcıyla kırmak	-الْبَارِدَ			
Siniri yatışmak	-الرَّجُلُ	فَنَّا	يَفْنَى	فَنَى 4. bâb

Maddeleri ف-ث-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kaynamak, ateşin kızgınlığını azaltmak, su vb. ile tencerenin ısınıpını azaltmak, öfkesini dindirmek, soğuğu ısıtıcıyla kırmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *siniri yatışmak* anlamına gelmektedir.³⁶⁷

(ف-خ-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birine fazilette üstün gelmek	فَخْرًا -الرَّجُلُ	يَفْخُرُ	فَخَرَ	1. bâb
Bir özelliğiyle övünmek Kibirlenmek	فَخْرًا فَخْرًا فَخْرَةً -الرَّجُلُ	يَفْخَرُ	فَخَرَ	3. bâb
Küçümsemek	فَخْرًا	يَفْخَرُ	فَخَرَ	4. bâb

Maddeleri ف-خ-ر harfleri olup birinci, üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden birinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *birine fazilette üstün gelmek* anlamına gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فَعَالٌ-فَعَالَةٌ vezinlerinde üç mastarı gelmekte olup bu fiil, *bir özelliğiyle övünmek, kibirlenmek* anlamlarına gelmektedir.

³⁶⁷ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 698.

Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *küçümsemek* anlamına gelmektedir.³⁶⁸

(ف-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yükselmek Yükseltmek Bir yerde dolaşmak Atı zaptetmek	فَرَاعَةً -الشَّيْءُ فَرَاعًا-فُرُوْعًا -الشَّيْءُ -الأَرْضَ -فَرَسَهُ	يَفْرَعُ	فَرَعَ	3. bâb
Kılı çok olmak	فَرَاعًا	يَفْرَعُ	فَرَعَ	4. bâb

Maddeleri ف-ر-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَالَةً vezninde tek mastarı geldiğinde *yükselmek* anlamına gelirken, فَعَلَ ve فُعُولُ vezinlerinde iki mastarı geldiğinde *yükseltmek*, *bir yerde dolaşmak*, *atı zaptetmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *kılı çok olmak* anlamına gelmektedir.³⁶⁹

(ف-ز-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çok korkup kaçmak Kavme yardım etmek	فَزَعًا -فَلَانٌ -الْقَوْمَ	يَفْزَعُ	فَزَعَ	3. bâb
Dehşete kapılmak Yardım istemek Uyanmak Kavme yardım etmek	فَزَعًا -إِلَيْهِ -مِنْ نَوْمِهِ -الْقَوْمَ	يَفْزَعُ	فَزَعَ	4. bâb

﴿وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَيَذَرُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوُهُ دَاخِرِينَ﴾

³⁶⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 700.

³⁶⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 708.

*Sûrun üflendiği gün, Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır, hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.*³⁷⁰

Maddeleri ف-ز-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çok korkup kaçmak, kavme yardım etmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *dehşete kapılmak, yardım istemek, uyanmak, kavme yardım etmek* anlamlarına gelmektedir. Bu iki bâb anlam bakımından benzerlik göstermektedir.³⁷¹

(ف-س-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Elbiseyi paralamak Menetmek	فَسَأَ -التَّوْبَ فُلَانًا	يَفْسَأُ	فَسَأَ	3. bâb
Göğsü çıkık olmak	فَسَأَ	يَفْسَأُ	فَسِئَ	4. bâb

Maddeleri ف-س-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *elbiseyi paralamak, menetmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göğsü çıkık olmak* anlamına gelmektedir.³⁷²

(ف-س-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birine bir mecliste yer açmak Amir birine izin vermek Yaymak	فَسَحًا -لَهُ فِي الْمَجْلِسِ -لَهُ الْأَمِيرُ فِي السَّفَرِ -الشَّيْءَ	يَفْسَحُ	فَسَحَ	3. bâb

³⁷⁰ Neml 27/87.

³⁷¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 711.

³⁷² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 712.

Yer geniş olmak	فَسَاحَةً - الْمَكَانَ	يَفْسُحُ	فَسَحَ	5. bâb
-----------------	------------------------	----------	--------	--------

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)

*Ey iman edenler! Size, bulunduğunuz toplantılarda "Yer açın" dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. "Davranıp kalkın" dendiğinde de kalkın ki Allah içinizden (gerçekten) iman etmiş olanları ve ilme kavuşmuş olanları yüksek derecelere çıkarsın. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır.*³⁷³

Maddeleri ف-س-ح harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةً vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, birine bir mecliste yer açmak, amir birine izin vermek, yaymak anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, yer geniş olmak anlamına gelmektedir.³⁷⁴

(ف-ش-غ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yayılmak	فَشَعًا - الشَّيْءُ	يَفْشَعُ	فَشَعَ	3. bâb
Kamçıyla vurmak	فَشَعًا - السَّوْطِ	يَفْشَعُ	فَشَعَ	3. bâb
Ön diş çıkıntılı olmak	فَشَعًا - النَّيَّةُ	يَفْشَعُ	فَشَعَ	4. bâb
Ön dişleri düşmek	فَشَعًا - الرَّجُلُ	يَفْشَعُ	فَشَعَ	4. bâb

Maddeleri ف-ش-غ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, yayılmak, kamçıyla vurmak anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, ön diş çıkıntılı yapmak, ön dişleri düşmek anlamlarına gelmektedir.³⁷⁵

(ف-ص-ح) Maddesi

³⁷³ Mücadele 58/11.

³⁷⁴ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 712.

³⁷⁵ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 714.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Tan yeri ağarıp sabah olmak	فَصَحَّ -الصُّبْحُ	يَفْصَحُ	فَصَحَّ	3. bâb
Süt köpüksüz ve arı olmak	فَصَحَّ -اللَّبَنُ	يَفْصَحُ	فَصَحَّ	5. bâb
Açık ve düzgün konuşmak	فَصَحَّ -الرَّجُلُ			

(وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ³⁷⁶ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلَهُ مَعِيَ رَدًّا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ)

“Kardeşim Hârûn benden daha açık ve düzgün konuşur. Onu da beni onaylayan bir yardımcı olarak yanımda gönder. Zira beni yalancılıkla itham etmelerinden endişe ediyorum.”³⁷⁷

Maddeleri ح-ص-ف harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فَعَالَةً vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *tan yeri ağarıp sabah olmak* anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *süt köpüksüz ve arı olmak, açık ve düzgün konuşmak* anlamlarına gelmektedir.³⁷⁸

(ف-ط-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Görüşünden vazgeçirmek	فَطَّنَا -بِهِ عَنْ رَأْيِهِ			
Bir şeyi kullanılmaz hale getirmek	فَطَّنَا -الشَّيْءَ			
El içiyle birinin sırtına vurmak	فَطَّنَا -الرَّجُلَ			
Yere yıkmak	فَطَّنَا -بِهِ الْأَرْضَ	يَفْطَأُ	فَطَأَ	3. bâb
Kavme sevmedikleri bir işi yüklemek	فَطَّنَا -الْقَوْمَ			
Beline çok ağır yük	فَطَّنَا -ظَهْرَهُ			

³⁷⁶ Burada beşinci bâbtan gelen fiilin ismi tafdili geçmektedir.

³⁷⁷ Kasas 28/34.

³⁷⁸ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 714.

yüklemek				
Göğsü çıkık olmak	قَطَأَ -الرَّجُلُ			
Yassı burunlu olmak		يَقْطَأُ	قَطِئَ	4. bâb
Devenin beli bükülmek	الْبَعِيرُ			

Maddeleri ف-ط-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *görüşünden vazgeçirmek, bir şeyi kullanılmaz hale getirmek, el içiyle birinin sırtına vurmak, yere yıkmak,, kavme sevmedikleri bir işi yüklemek, beline çok ağır yük yükelemek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göğsü çıkık olmak, yassı burunlu olmak, devenin beli bükülmek* anlamlarına gelmektedir. İki fiilin de son anlamları benzerlik arz etmektedir.³⁷⁹

(ف-ط-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çocuğu hemen doğurmak	قَطَحَا -الْمَرْأَةُ بِالْوَلَدِ			
Genişletmek	الشَّيْءِ	يَقْطَحُ	قَطَحَ	3. bâb
Sopayla vurmak	قُلَانًا بِالْعَصَا			
Genişlemek	قَطَحَا	يَقْطَحُ	قَطَحَ	4. bâb
(Hurma) aşılı olmak	النَّخْلُ			

Maddeleri ح-ط-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çocuğu hemen doğurmak, genişletmek, sopayla vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *genişlemek, hurma aşılı olmak* anlamlarına gelmektedir.³⁸⁰

³⁷⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 718.

³⁸⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 718.

(ف-ع-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kabı aşırı doldurmak	الإثاء - فَعَمًا	يَفْعَمُ	فَعَمَ	3. bâb
Burna koku dolmak	الطيب - فَعَمًا	يَفْعَمُ	فَعَمَ	4. bâb

Maddeleri ف-ع-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kabı aşırı doldurmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *burna koku dolmak* anlamına gelmektedir.³⁸¹

(ف-غ-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çiçek açmak Koku nezleyi yok etmek	النور - فَعَمًا-فُعُومًا	يَفْعَمُ	فَعَمَ	3. bâb
Bir şeye çok düşkün olmak Bir yerde ikamet etmek	بالشيء - فَعَمًا بالمكان	يَفْعَمُ	فَعَمَ	4. bâb

Maddeleri ف-غ-م harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فُعُولُ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çiçek açmak*, *koku nezleyi yok etmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeye çok düşkün olmak*, *bir yerde ikamet etmek* anlamlarına gelmektedir.³⁸²

(ف-ل-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Arzusuna ulaşmak	فَالَحًا فَالَحَةً - بِالْقَوْمِ	يَفْلُحُ	فَلَحَ	3. bâb

³⁸¹Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 720.

³⁸² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 720.

Ticarette aracılık yapmak	فَلَحًا			
Yarmak				
Alt dudağı yarılmak	فَلَحًا	يَفْلَحُ	فَلَحَ	4. bâb

Maddeleri ف-ل-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالٌ vezninde geldiğinde *arzusuna ulaşmak*, فَعَالَةٌ vezninde geldiğinde *ticarette aracılık yapmak* ve فَعَلَ vezninde geldiğinde ise *yarmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *alt dudağı yarılmak* anlamına gelmektedir.³⁸³

(ف-ه-د) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birinin işini gıyabında güzelce yapmak	لِفُلَانٍ	فَهَّدَا	يَفْهَدُ	3. bâb
Uykusu çok olmak	الرَّجُلُ	فَهَّدَا	يَفْهَدُ	4. bâb
İşinde gevşek davranmak	عَنِ الْأَمْرِ		فَهَّدَ	
Bir işten gafil olmak				

Maddeleri ف-ه-د harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *birinin işini gıyabında güzelce yapmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *uykusu çok olmak, işinde gevşek davranmak, bir işten gafil olmak* anlamlarına gelmektedir.³⁸⁴

2.1.19. Kâf (ق) Harfi

(ق-ب-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

³⁸³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 724.

³⁸⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 728.

Allah birini her türlü hayırdan uzaklaştırmak	قَبَحًا قُبُوحًا -اللهُ فَلَانًا			
Allah yüzünü kara çıkarmak	لَهُ وَجْهَهُ	يَقْبَحُ	قَبَحَ	3. bâb
Bir şeyi içindekini çıkarmak için kırmak	الشَّيْءِ			
Çirkin olmak	قَبَحًا قَبَاحَةً -الشَّيْءِ	يَقْبَحُ	قَبَحَ	5. bâb

﴿وَأَنْبَغْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ﴾³⁸⁵

*Bu dünyada onların peşine lâneti taktık, kıyamet gününde de bunlar çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklar.*³⁸⁶

Maddeleri ق-ب-ح harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *Allah birini her türlü hayırdan uzaklaştırmak, Allah yüzünü kara çıkarmak, bir şeyi içindekini çıkarmak için kırmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *çirkin olmak* anlamına gelmektedir.³⁸⁷

(ق-د-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Koşmak	قَدَّعًا -الْفَرَسُ			
Hayvanı döndürmek için burnuna vurmak	الْفَحْلَ			
Durması için atın gemini çekmek	الْفَرَسَ	يَقْدَعُ	قَدَعَ	3. bâb
Gemiye suya indirmek	السَّيْفِينَةَ			
Engel olmak	قَدَّعًا -الرَّجُلُ وَغَيْرُهُ			
Çok ağlamaktan gözü zayıflamak	لَهُ خَمْسُونَ	يَقْدَعُ	قَدَعَ	4. bâb

³⁸⁵ Burada beşinci bâbtan gelen fiilin ism-i mef'ûlû geçmektedir.

³⁸⁶ Kasas 28/42.

³⁸⁷ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 735.

Yaş elliye yaklaşmak				
----------------------	--	--	--	--

Maddeleri ق-د-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *koşmak, hayvanı döndürmek için burnuna vurmak, durması için atın gemini çekmek, gemiyi suya indirmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *engel olmak, çok ağlamaktan gözü zayıflamak, yaş elliye yaklaşmak* anlamlarına gelmektedir.³⁸⁸

(ق-ر-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yaralamak Birini hak ile karşılamak	قَرَحًا -قُلَانًا بِالْحَقِّ	يَقْرَحُ	قَرَحَ	3. bâb
Silah yaraları vb. görünmek Hayvanın alnında çıban çıkmak Beş yaşını doldurup dişleri tamamlanmak Üzülme Bahçenin ortasında beyaz çiçek bulunmak	قَرَحًا -الْخَيْرَانِ قُرْحَةً -الرَّوْضَةَ	يَقْرَحُ	قَرَحَ	4. bâb

Maddeleri ق-ر-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *yaralamak, birini hak ile karşılamak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *silah yaraları vb. görünmek, hayvanın alnında çıban çıkmak, beş yaşını doldurup dişleri tamamlanmak, üzülme* anlamlarına gelirken, فُعِّلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *bahçenin ortasında beyaz çiçek bulunmak* anlamına gelmektedir.³⁸⁹

(ق-ر-ع) Maddesi

³⁸⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 745.

³⁸⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 750.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Vurmak	قَرَعَ - الشَّيْءَ			
Çağ zorluklarla dolmak	الدَّهْرُ يَقْوَارِيهِ			
Ansızın gelmek	فُلَانًا أَمْرٌ			
Birine mızrak atmak	فُلَانًا بِالرَّمْحِ			
Hayvanı iple zapetmek	الدَّابَّةَ بِلِجَامِهَا			
Hakkı hedeflemek	فُلَانًا بِالْحَقِّ	يَقْرَعُ	قَرَعَ	3. bâb
Bir işte azmetmek	سَاقَهُ لِلْأَمْرِ			
Sopayla uyarmak	لَهُ الْعَصَا			
Pişmanlıktan dişlerini gıcırdatmak	عَلَيْهِ سِنَّهُ			
Kura ile seçmek	الشَّيْءَ			
Avlu تنها olmak	قَرَعَ - الْفَنَاءَ			
Kuyu suyu bitmek	مَاءُ الْبُئْرِ			
Kel olmak	فُلَانٌ			
Deve kuşu yaşlılıktan kel olmak	النَّعَامَةُ	يَقْرَعُ	قَرَعَ	4. bâb
Boyun ve ayaklarda çıban çıkarak kılları dökmek	الْفَصِيلُ			

فِي الْمَثَلِ: إِنَّ الْعَصَا قُرِعَتْ لِذِي الْجُلْمِ

Atasözünde şöyle söylenmektedir: “Gerçekten akıl sahipleri sopayla uyarılmıştır.”³⁹⁰

Uyarıldığında uyarıyı dinleyen kimse için söylenen bir atasözüdür.

كَذَّبْتُ ثَمُودَ وَغَادًّا بِالْقَارِعَةِ³⁹¹

³⁹⁰ Seyyit Muhammed Murtazâ el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs Min Cevâhîri'l-Kâmûs*, (Tahkik: 'Abdul'Alîm et-Tahâvî), et-Turâsu'l-'İlmî, Kuveyt, 1. Baskı, 2000, C.XXXI, s.528; el-Fîrûzâbâdî, s.749; Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s.854.

Semûd ve Âd, yüreklerini hoplatacak olan büyük felaketi (Kıyâmeti) yalan saymışlardı.³⁹²

Maddeleri ع-ق-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *vurmak, çağ zorluklarla dolmak, ansızın gelmek, birine mızrak atmak, hayvanı iple zapetmek, hakkı hedeflemek, bir işte azmetmek, sopayla uyarmak, pişmanlıktan dişlerini gıcırdatmak, kura ile seçmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *avlu تنها olmak, kuyu suyu bitmek, kel olmak, deve kuşu yaşlılıktan kel olmak, boyun ve ayaklarda çıban çıkarak kılları dökmek* anlamlarına gelmektedir.³⁹³

(ق-ز-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Deve vb. çok hızlı koşmak	قَرَعَ-قَرَوْعًا-الْبَعِيرُ وَنَحْوُهُ	يَقْرَعُ	قَرَعَ	3. bâb
Koçun vb. tüylerinin bir kısmı dökülmek Çocuk saçının bir kısmını traş etmek	قَرَعَ-الْكَبْشُ وَنَحْوُهُ -الصَّبِيُّ	يَقْرَعُ	قَرَعَ	4. bâb

Maddeleri ع-ق-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فُعُولُ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *deve vb. çok hızlı koşmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *koçun vb. tüylerinin bir kısmı dökülmek, çocuk saçının bir kısmını traş etmek* anlamlarına gelmektedir.³⁹⁴

(ق-ط-ع) Maddesi

³⁹¹ Burada geçen kelime قَرَعَ fiilinin ism-i fail kalıbında gelmiş bir isim olup Kur'an-ı Kerim'de Kıyâmet için kullanılan özel isimlerden biridir. Detaylı bilgi için bkz: Numan Çakır, “Kur'an'da Kıyâmet İsimleri”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, Denizli, 2018, s.19.

³⁹² Hâkka 69/4.

³⁹³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 735.

³⁹⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 760.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Kuş) göç etmek	قَطَوْعًا -الطَّيْرُ			
İple boğulmak	قَطْعًا -الرَّجُلُ بِحَبْلِ			
Karar vermek	حِرَافَةٍ -الشيء			
Kesmek	النَّخْلَةَ -النَّخْلَةُ			
Hurma toplamak	النَّخْلَةَ -النَّخْلَةُ			
Meyveyi koparmak	النَّخْلَةَ مِنَ الدَّقِيقِ -الصَّدِيقِ			
Unu kepeğinden ayırmak	النَّخْلَةَ -الصَّلَاةِ	يَقْطَعُ	قَطَعَ	3. bâb
Dostunu terketmek	النَّهْرَ -فُلَانًا بِالْحَجَّةِ			
Konuşarak namazı bozmak	الطَّرِيقَ -فُلَانًا			
Nehri geçmek				
Delille susturmak				
Pusu ile yolcuyu korkutmak				
Helak etmek				
Sıla-i rahmi terketmek				
Eli kesik ya da hasta gözükmek	قَطْعًا -يَدُهُ	يَقْطَعُ	قَطَعَ	4. bâb
Konuşamamak	قَطَاعَةً -الرَّجُلُ	يَقْطَعُ	قَطَعَ	5. bâb

﴿فَقَطَّعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

Sonunda zulmeden kavmin kökü kesildi. Her türlü övgü, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.³⁹⁵

﴿فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ﴾

³⁹⁵ En'âm 6/45.

Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalan sayıp
da iman etmeyenleri helak ettik.³⁹⁶

Maddeleri ق-ط-ع harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *kuş göç etmek* anlamına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *iple boğulmak, karar vermek, kesmek, hurma toplamak, meyveyi koparmak, unu kepeğinden ayırmak, dostunu terketmek, konuşarak namazı bozmak, nehrin geçmek, delille susturmak, pusu ile yolcuyla korkutmak, helak etmek, sıla-i rahmi terketmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *eli kesik veya hasta gözükme* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *konusamamak* anlamına gelmektedir.³⁹⁷

(ق-ع-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Koyun yavrusunu düşürmek Kuyunun dibine ulaşmak Ağacı kökünden sökmek Kaptakini dibine kadar içmek Yere devirmek	فَعْرًا -النَّشَاءُ -الْبَيْزُ -الشَّجَرَةَ -الْإِنَاءَ فُعْلَانًا	يَفْعُرُ	فَعَرَ	3. bâb
Kuyu derin olmak	فَعَارَةً -الْبَيْزُ وَنَحْوُهُ	يَفْعُرُ	فَعَرَ	5. bâb

Maddeleri ر-ع-ق harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *koyun yavrusunu düşürmek, kuyunun dibine ulaşmak, ağacı*

³⁹⁶ A'râf 7/72.

³⁹⁷ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasî, s. 772.

kökünden sökmek, kaptakini dibine kadar içmek, yere devirmek anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *kuyu derin olmak* anlamına gelmektedir.³⁹⁸

(ق-ع-س) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Geri kalmak Bir şeye meyletmek	قَعَسًا - الشَّيْءُ قَعَسًا - الشَّيْءُ	يَقْعَسُ	قَعَسَ	3. bâb
Doğuştan kambur olmak Güçlü ve değerli olmak	قَعَسًا قُلَانٌ	يَقْعَسُ	قَعَسَ	4. bâb

Maddeleri ق-ع-س harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *geri kalmak*, *bir şeye meyletmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *doğuştan kambur olmak*, *güçlü ve değerli olmak* anlamlarına gelmektedir.³⁹⁹

(ق-ع-ص) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Mızrakla hızlı bir şekilde yaralamak Birini yerinde öldürmek	قَعَصًا	يَقْعَصُ	قَعَصَ	3. bâb
Hayvan kuas hastalığına yakalanmak	قَعَصًا - الدَّابَّةُ	يَقْعَصُ	قَعَصَ	4. bâb

Maddeleri ق-ع-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *mızrakla hızlı bir şekilde yaralamak*, *birini yerinde*

³⁹⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 776.

³⁹⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 776.

öldürmek anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *hayvan kuas hastalığına yakalanmak* anlamına gelmektedir.⁴⁰⁰

(ق-ع-ط) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kurumak	قَطَا -الشَّيْءُ			
Acıkmak	قُلَانٌ			
Çok bağırmak	عَلَى غَرِيمِهِ			
Borçluya baskı uygulamak	الشَّيْءِ			
Keşfetmek		يَقْطُ	قَطَ	3. bâb
Zaptetmek	وَنَاقَهُ			
Bağı kuvvetlendirmek	قُلَانًا			
Kovmak	الدَّابَّةَ			
Hayvana sert davranmak				
Zelil kılmak	قَطَا	يَقْطُ	قَطَ	4. bâb

Maddeleri ق-ع-ط harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kurumak, acıkmak, çok bağırmak, borçluya baskı uygulamak, keşfetmek, zaptetmek, bağı kuvvetlendirmek, kovmak, hayvana sert davranmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *zelil kılmak* anlamına gelmektedir.⁴⁰¹

(ق-ع-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

⁴⁰⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 777.

⁴⁰¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 777.

Kökünden sökmek	قَعَفًا			
Yağmur taşları sürüklemek	الْمَطَرُ الْجَارَةُ	يَقْعَفُ	قَعَفَ	3. bâb
Kabtakinin tümünü içmek	مَا فِي الْإِنَاءِ			
Hayvan ayağıyla toprağa sert basmak	الدَّابَّةُ التُّرَابَ			
Düşmek	قَعَفًا	يَقْعَفُ	قَعِفَ	4. bâb

Maddeleri ق-ع-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kökünden sökmek, yağmur taşları sürüklemek, kabtakinin tümünü içmek, hayvan ayağıyla toprağa sert basmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *düşmek* anlamına gelmektedir.⁴⁰²

(ق-ف-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İşkence aletiyle vurmak	قَعَفًا	يَقْعَفُ	قَعَفَ	3. bâb
Menetmek	قَالَانَا عَنْ كَذَا			
Ölene kadar başı öne eğik olmak	قَعَفًا			
Kulak kıvrık olmak	قَالَانَا			
Ayak parmakları ayağa doğru kıvrık olmak	قَالَانَا	يَقْعَفُ	قَعَفَ	4. bâb
Koç vb. kuyruğu kısa olmak	قَالَانَا			

Maddeleri ق-ف-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *işkence aletiyle vurmak, menetmek* anlamlarına gelirken,

⁴⁰² Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 777.

dördüncü bâbtan gelen fiil, *ölene kadar başı öne eğik olmak, kulak kıvrık olmak, ayak parmakları ayağa doğru kıvrık olmak, koç vb. kuyruğu kısa olmak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁰³

(ق-ل-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yerinden sökmek	قَلَعًا	يَقْلَعُ	قَلَعَ	3. bâb
Binici eğerde sabit oturmamak	قَلَعًا -الرَّكِبُ	يَقْلَعُ	قَلَعَ	4. bâb
Güreşçi güreşte sabit durmamak	قَلَعًا -المُصَارِعُ			

Maddeleri ق-ل-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَلَعَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَلَعَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *yerinden sökmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *binici eğerde sabit oturmamak, güreşçi güreşte sabit durmamak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁰⁴

(ق-م-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hayvan semiz olmak	قَمَوًا-قَمُوَّةٌ -الْمَاشِيَّةُ	يَقْمَأُ	قَمَأَ	3. bâb
İkamet etmek	قَمَأًا -الرَّجُلُ بِالْمَكَانِ			
Zelil ve hakir olmak	قَمَاءًا-قَمَاءَةٌ -الرَّجُلُ	يَقْمُو	قَمَوْ	5. bâb

Maddeleri ق-م-أ harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı قَمُوَّةٌ ve قَمَوٌ vezinlerinde geldiğinde bu fiil, *hayvan semiz olmak* anlamına gelirken, قَمَأٌ vezninde geldiğinde *ikamet etmek* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı قَمَاءَةٌ ve قَمَاءٌ vezinlerinde geldiğinde bu fiil, *zelil ve hakir olmak* anlamına gelmektedir.

⁴⁰³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 779.

⁴⁰⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 782.

vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *zelil ve hakir olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁰⁵

(ق-م-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Doyup ya da içmek istemeyip başını sudan kaldırmak	فَمَوْحًا -عَنِ الْمَاءِ	يَفْمَحُ	فَمَحَ	3. bâb
Buğdayı vb. dökülmemesi için başını kaldırarak yemek İçmek istememek	فَمَحًا -الْحَبِّ وَنَحْوَهُ -الشَّرَابِ	يَفْمَحُ	فَمَحَ	4. bâb

Maddeleri ق-م-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *doyup ya da içmek istemeyip başını sudan kaldırmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *buğdayı vb. dökülmemesi için başını kaldırarak yemek, içmek istememek* anlamlarına gelmektedir. Bu iki fiil anlamları birbirine benzerlik göstermektedir.⁴⁰⁶

(ق-م-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İçecek boğazdan geçmek Eve koşarak girmek Kamçı ile vurmak Başın üst kısmına vurmak İstediği şeyden alıkoymak Kahru perişan etmek	فَمَعًا -الشَّرَابُ -فِي الْبَيْتِ وَنَحْوَهُ -فُلَانًا -الْبُرْدُ النَّبَاتِ -الْإِنَاءِ	يَفْمَعُ	فَمَعَ	3. bâb

⁴⁰⁵ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 785.

⁴⁰⁶ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 785.

Soğuk otları yakmak	-الْقَرْبَةَ			
Akıtacak kaba huni koymak	-سَمْعَهُ لِفُلَانٍ			
Kırbanın ağzını dışa katlamak	-مَا فِي الْإِنَاءِ			
Dinlemek	-الْبُسْرَةَ			
Kaptaki şeyi içmek veya almak				
Yaş hurmanın başını sökmek				
Göz akıntısından zayıflamak	قَمَعًا - عَيْبُهُ			
At korkmak	-الْفَرَسُ			
Atın arka ayaklarından biri kalın olmak	-الْفَصِيلُ	يَقْمَعُ	قَمَعَ	4. bâb
Deve yavrusu üzerinde yağ bağliken kalkmak				

Maddeleri ق-م-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *içecek boğazdan geçmek, eve koşarak girmek, kamçı ile vurmak, başın üst kısmına vurmak, istediği şeyden alıkoymak, kahru perişan etmek, soğuk otları yakmak, akıtacak kaba huni koymak, kırbanın ağzını dışa katlamak, dinlemek, kaptaki şeyi içmek veya almak, yaş hurmanın başını sökmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göz akıntısından zayıflamak, at korkmak, atın arka ayaklarından biri kalın olmak, deve yavrusu üzerinde yağ bağliken kalkmak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁰⁷

(ق-م-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Başını kaldırıp suyu içmemek	قَمَوْهَا - التَّبَعِيرُ	يَقْمَهُ	قَمَهُ	3. bâb

⁴⁰⁷ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 787.

Bir şey suya dalıp çıkmak	-الشَّيْءُ فِي الْمَاءِ			
İştahı azalmak	قَمَّهَا	يَقْمُهُ	قَمِيَ	4. bâb

Maddeleri ق-م-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *başını kaldırıp suyu içmemek, bir şey suya dalıp çıkmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *iştahı azalmak* anlamına gelmektedir.⁴⁰⁸

(ق-ن-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kırmızılığı artmak	قُوَّءًا -الشَّيْءُ			
Sakal siyahlaşmak	الْحَيَّةُ			
Kına ile çok kızarmak	أَطْرَافُ الْجَارِيَةِ بِالْحَنَاءِ			
Tabaklanmak	الْجِلْدُ	يَقْنَأُ	قَنَأَ	3. bâb
Sakalı kınayla siyahlaştırmak	لِحْيَتُهُ قَنَأَ			
Süte su karıştırmak	اللَّبَنُ			
Deri bozulmak	قُوَّءًا -الْأَدِيمُ	يَقْنَأُ	قَنَى	4. bâb
Ölmek	فُلَانٌ			

Maddeleri ق-ن-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولُ vezninde geldiğinde bu fiil, *kırmızılığı artmak, sakal siyahlaşmak, kına ile çok kızarmak, tabaklanmak* anlamlarına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *sakalı kına ile siyahlaştırmak, süte su karıştırmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen

⁴⁰⁸ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 788.

fiilin mastarı فُعُولُ vezninde gelmekte olup bu fiil, *deri bozulmak, ölmek* anlamlarına gelmektedir.⁴⁰⁹

(ق-ن-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Deve vb. ahıra yönelmek Koyunun memesi karnına çekilmek Payına razı olmak Boyun eğmek	فَنَعًا -الْإِبِلُ وَنَحْوُهُ -الشَّاةُ فُنُوعًا -فُلَانٌ -لِفُلَانٍ	يَفْنَعُ	فَنَعَ	3. bâb
Kanaatkâr olmak	فَنَعًا-فَنَاعَةً	يَفْنَعُ	فَنَعَ	4. bâb

﴿وَالْبَدَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ⁴¹⁰ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

*Biz o büyükbaş hayvanları da Allah'ın size nişânelerinden kıldık; sizin için onlarda nice yararlar vardır. Onlar (kesim için) sıraya dizildiklerinde üzerlerine Allah'ın adını anın, cansız halde yere serildiklerinde ise onlardan hem kendiniz yiyin hem de kanaatkâr olup istemeyen ve isteyen yoksulları doyurun. İşte onları şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik.*⁴¹¹

Maddeleri ع-ق-ن harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *deve vb. ahıra yönelmek, koyunun memesi karnına çekilmek* anlamlarına gelirken, فُعُولُ vezninde geldiğinde ise *payına razı olmak, boyun eğmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *kanaatkâr olmak* anlamına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden dördüncü bâbın anlamı üçüncü bâbta mündemiçtir.⁴¹²

2.1.20. Kêf (ك) Harfi

(ك-ح-ل) Maddesi

⁴⁰⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 788.

⁴¹⁰ Burada geçen kelime dördüncü bâbtan gelen fiilin ism-i failidir.

⁴¹¹ Hacc 22/36.

⁴¹² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 790.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Göze sürme sürmek	كَحَلَ - الْعَيْنُ	يَكْحَلُ	كَحَلَ	3. bâb
Göz yaratılıştan sürmeli olmak	كَحَلَ - الْعَيْنُ	يَكْحَلُ	كَحَلَ	4. bâb

Maddeleri ك-ح-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *göze sürme sürmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göz yaratılıştan sürmeli olmak* anlamına gelmektedir.⁴¹³

(ك-س-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Evi süpürmek	كَسَحَا - التَّيْتِ			
Rüzgâr toprağı aşındırmak	الرَّيْحِ الْأَرْضِ -	يَكْسَحُ	كَسَحَ	3. bâb
Kuyuyu veya nehri arıtmak	النَّهْرِ أَوْ النَّهْرِ -			
İki el veya ayak kötürüm olmak	كَسَحَا - كَسَاخًا - كَسَاخَةً	يَكْسَحُ	كَسَحَ	4. bâb

Maddeleri ك-س-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ - فُعَالٌ - فُعَالَةً vezinlerinde üç mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *evi süpürmek*, *rüzgâr toprağı aşındırmak*, *kuyuyu veya nehri arıtmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *iki el veya ayak kötürüm olmak* anlamına gelmektedir.⁴¹⁴

(ك-ش-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Eti kuruyana kadar kızartmak	كَشَّنَا - اللَّحْمِ	يَكْشِنُ	كَشَّنَا	3. bâb

⁴¹³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 807.

⁴¹⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 816.

Yemeği salatalık yer gibi gacur gucur yemek Kabuğunu soymak	-الطَّعَامُ -الشَّيْءُ			
Çok yiyip doymak Elin derisi kalın ve büzüşük olmak Tulumun iç kısmındaki ince zarı görünmek	كَثَا-كَثَاءٌ مِنَ الطَّعَامِ يَذُهُ -السَّقَاءُ	يَكْثَا	كَثَى	4. bâb

Maddeleri ك-ش-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فَعَّالٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *eti kuruyana kadar kızartmak, yemeği salatalık yer gibi gacur gucur yemek, kabuğunu soymak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çok yiyip doymak, elin derisi kalın ve büzüşük olmak, tulumun iç kısmındaki ince zarı görünmek* anlamlarına gelmektedir.⁴¹⁵

(ك-ش-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kavim suya rağbet etmemek Kuş hemen doğmak Düşmanlık beslemek Kuyruğunu iki bacağı arasına sokmak Kavmi kovmak Devenin böğrünü dağılayıp iz bırakmak Sırtından bıçaklamak Odunun kabuğunu soymak	كَشَحَا -الْقَوْمُ عَنِ الْمَاءِ -الطَّائِرُ -لِفُلَانٍ بِالْعَدَاوَةِ -الذَّابَّةُ -الْقَوْمُ -الْبَعِيرُ -فُلَانًا -الْعُودَ	يَكْشَحُ	كَشَحَ	3. bâb

⁴¹⁵ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 817.

Göğsünden şikâyet etmek	كَشَحَ	يَكْشَحُ	كَشَحَ	4. bâb
-------------------------	--------	----------	--------	--------

Maddeleri ك-ش-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kavim suya rağbet etmemek, kuş hemen doğmak, düşmanlık beslemek, kuyruğunu iki bacağı arasına sokmak, kavmi kovmak, devenin böğrünü dağlayıp iz bırakmak, sırtından bıçaklamak, odunun kabuğunu soymak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göğsünden şikâyet etmek* anlamına gelmektedir.⁴¹⁶

(ك-ف-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir şeyin örtüsünü açmak Yüz yüze gelmek Hayvanı durdurmak için yularını çekmek	كَفَّحَ - الشَّيْءَ فُلَانًا لِحَاجِمِ الدَّابَّةِ	يَكْفَحُ	كَفَحَ	3. bâb
Korkmak	كَفَّحَ - عَنَّهُ	يَكْفَحُ	كَفَحَ	4. bâb

Maddeleri ك-ف-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeyin örtüsünü açmak, yüz yüze gelmek, hayvanı durdurmak için yularını çekmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *korkmak* anlamına gelmektedir.⁴¹⁷

(ك-م-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kavme mantar yedirmek	كَمَأَ - الْقَوْمَ	يَكْمَأُ	كَمَأَ	3. bâb

⁴¹⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 818.

⁴¹⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 821.

Yalın ayak yürümek El ve ayak soğuktan vb. çatlamak Haberlerden gafil olmak	كَمَا يَذُّهُ وَلِرَجْلُهُ مِنَ الْبَرْدِ -عَنِ الْأَخْبَارِ	يَكْمَأُ	كَمِئَ	4. bâb
--	--	----------	--------	--------

Maddeleri ك-م-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kavme mantar yedirmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yalın ayak yürümek, el ve ayak soğuktan vb. çatlamak, haberlerden gafil olmak* anlamlarına gelmektedir.⁴¹⁸

(ك-ه-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Savaşta oyalanmak Kılıç körelmek Zorluklar kişiyi korkak yapmak	كَهَامَةٌ -الرَّجُلِ -السَّيْفِ -الشَّدَائِدُ الرَّجُلِ كَهَمًا	يَكْهَمُ	كَهَمَ	3. bâb
Göz zayıf olmak Dil dönmemek	كَهَامَةٌ -بَصَرُهُ -لِسَانُهُ	يَكْهَمُ	كَهَمَ	4. bâb

Maddeleri ك-ه-م harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *savaşta oyalanmak, kılıç körelmek* anlamlarına gelirken, فَعَّلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *zorluklar kişiyi korkak yapmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *göz zayıf olmak, dil dönmemek* anlamlarına gelmektedir.⁴¹⁹

(ك-ه-ن) Maddesi

⁴¹⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 827.

⁴¹⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 833.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Gaipten haber vermek	كَهَّانَةً لَهُ	يَكْهِنُ	كَهَّنَ	3. bâb
Kâhin olmak	كَهَّانَةً	يَكْهِنُ	كَهَّنَ	5. bâb

Maddeleri ك-ه-ن harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *gaipten haber vermek* anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *kâhin olmak* anlamına gelmektedir. Aralarında bâb farklılığı olan bu fiillerden beşinci bâbın anlamı üçüncü bâbta mündemiçtir ⁴²⁰

2.1.21. Lâm (ل) Harfi

(ل-أ-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birini alçaklıkla itham etmek	لَأْمًا			
Islah etmek	الشَّيْءِ - الْجُرْحَ وَالصَّدْعَ	يَلَامُ	لَامَ	3. bâb
Yarayı sarmak				
Asaletsiz ve alçak olmak	لَوْمًا - لَأْمَةً - فَلَانٌ	يَلُومُ	لَوَّمَ	5. bâb

Maddeleri ل-أ-م harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ vezninde tek mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ ve فَاعَلٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *birine alçaklıkla itham etmek*, *ıslah etmek*, *yarayı sarmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *asaletsiz ve alçak olmak* anlamına gelmektedir. ⁴²¹

(ل-ح-ب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Yol açık olmak	لُحُوبًا - الطَّرِيقُ	يَلْحَبُ	لَحَبَ	3. bâb

⁴²⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 833.

⁴²¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 841.

Direk geçmek	فَلَانٌ			
Yolu açmak ve belli etmek	لَحَبًا			
Bir şeyde iz bırakmak	الطَّرِيقَ			
	الشَّيْءَ			
Yaşlılık ve zayıflık bitkin hale getirmek	فَلَانٌ	لَحَبًا	يَلْحَبُ	لَحَبَ 4. bâb

Maddeleri ل-ح-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *yol açık olmak, direk geçmek* anlamlarına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *yolu açmak ve belli etmek, bir şeyde iz bırakmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *yaşlılık ve zayıflık bitkin hale getirmek* anlamına gelmektedir.⁴²²

(ل-ح-ج) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sığınmak	لَحَجًا	يَلْحَجُ	لَحَجَ	3. bâb
Kılıç vb. kınına yapışıp çıkmamak	لَحَجًا			
Dar olmak	السَّيْفِ وَغَيْرُهُ			
Çene kemiği yamulmak	الشَّيْءِ	يَلْحَجُ	لَحَجَ	4. bâb
	اللَّحْيِ			

Maddeleri ل-ح-ج harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sığınmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kılıç vb. kınına yapışıp çıkmamak, dar olmak, çene kemiği yamulmak* anlamlarına gelmektedir.⁴²³

(ل-ح-ز) Maddesi

⁴²² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 848.

⁴²³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 848.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Israr etmek	لَحَزًا	يَلْحِزُ	لَحَزَ	3. bâb
Cimri olmak Canı sıkılmak	لَحَزًا - فَلَانٌ	يُلْحِزُ	لَحِزَ	4. bâb

Maddeleri ل-ح-ز harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ısrar etmek* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *cimri olmak*, *canı sıkılmak* anlamlarına gelmektedir.⁴²⁴

(ل-ح-ص) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir şeyde takılmak Menetmek	لَحَصًا - فِي الْأَمْرِ فُلَانًا عَنْ كَذَا	يُلْحِصُ	لَحَصَ	3. bâb
Göz kapakları çapaktan dolayı yapışmak Gözün üst kapağı yarı kapalı olmak	لَحَصًا - عَيْنُهُ	يُلْحِصُ	لَحِصَ	4. bâb

Maddeleri ل-ح-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeyde takılmak*, *menetmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *göz kapakları çapaktan dolayı yapışmak*, *gözün üst kapağı yarı kapalı olmak* anlamlarına gelmektedir.⁴²⁵

(ل-ح-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

⁴²⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 849.

⁴²⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 849.

Lehimlemek Sağlamlaştırmak	لَحَمًا -الشَّيْءِ -الْأَمْرَ	يَلْحُمُ	لَحَمَ	1. bâb
Kemiği etten sökmek Kavme et yedirmek	لَحَمًا -العَظْمَ -الْقَوْمَ	يَلْحَمُ	لَحَمَ	3. bâb
Bir yerde kalmak Et arzulayıp kemik kemirmek Çok et yiyip şişmek Birinin etine vurmak Birine yapışacak kadar yaklaşmak	لَحَمًا -بِالْمَكَانِ -الرَّجُلُ -الرَّجُلُ	يَلْحَمُ	لَحَمَ	4. bâb
Kilolu olmak	لَحَامَةً -فُلَانٌ	يَلْحُمُ	لَحَمَ	5. bâb

Maddeleri ل-ح-م harfleri olup birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere dört ayrı heyette gelen fiillerden birinci ve üçüncü bâbların mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup birinci bâbtan gelen fiil, *lehimlemek*, *sağlamlaştırmak* anlamlarına gelirken, üçüncü bâbtan gelen fiil, *kemiği etten sıyırmak*, *kavme et yedirmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَالَةً vezninde gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiil, *bir yerde kalmak*, *et arzulayıp kemik kemirmek*, *çok et yiyip şişmek*, *birinin etine vurmak*, *birine yapışacak kadar yaklaşmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *kilolu olmak* anlamına gelmektedir.⁴²⁶

(ل-ح-ن) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Dil kurallarına aykırı konuşmak Kendi dilinde konuşmak	لَحْنًا -فِي كَلَامِهِ -الرَّجُلُ	يَلْحَنُ	لَحَنَ	3. bâb

⁴²⁶ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 850.

Biriyle şifreli konuşmak	لَهُ			
Meyletmek	إِلَيْهِ			
Sağlam delil sahibi ve zeki olmak	لَحْنًا فَلَانُ	يَلْحَنُ	لَحْنًا	4. bâb
Sözü anlamak	قَوْلُهُ			

Maddeleri ل-ح-ن harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *dil kurallarına aykırı konuşmak, kendi dilinde konuşmak, biriyle şifreli konuşmak, meyletmek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *sağlam delil sahibi ve zeki olmak* anlamına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *sözü anlamak* anlamına gelmektedir.⁴²⁷

(ل-ع-ب) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çocuğun tükürüğü akmak	لُعْبًا -الصَّبِيُّ	يَلْعَبُ	لَعَبَ	3. bâb
Oyun oynamak	لُعْبًا لِعَبًا			
Bir şeyi oyuncak edinmek	بِالشَّيْءِ			
Din ile alay etmek	فِي الدِّينِ	يَلْعَبُ	لَعَبَ	4. bâb
Faydasız iş yapmak	الرَّيْحُ بِالْمَنْزِلِ			
Rüzgâr evi yok etmek				

﴿أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

“Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin içsin, oynasın; onu mutlaka koruruz.”⁴²⁸

﴿قَدَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ﴾

⁴²⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 851.

⁴²⁸ Yûsuf 12/12.

*Kendilerine haber verilen güne ulaşınca kadar bırak onları dünyaya dalıp
eğlensinler!*⁴²⁹

Maddeleri ل-ع-ب harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعِلَ ve فَعْلٌ vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çocuğun tükürüğü akmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *oyun oynamak, bir şeyi oyuncak edinmek, din ile alay etmek, faydasız iş yapmak, rüzgâr evi yok etmek* anlamlarına gelmektedir.⁴³⁰

(ل-غ-ف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Zalim olmak	لَغَا - فُلَانٌ	يَلْغَفُ	لَغَفَ	3. bâb
Gözünü dikerek bakmak	الْإِنَاءَ			
Kabı yalamak				
Kabı yalamak	لَغَا - مَا فِي الْإِنَاءِ	يَلْغَفُ	لَغَفَ	4. bâb
Yemeği çabuk yemek	الطَّعَامَ			

Maddeleri ل-غ-ف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerin her ikisinin de mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *zalim olmak, gözünü dikerek bakmak, kabı yalamak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kabı yalamak, yemeği çabuk yemek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbın ilk anlamıyla üçüncü bâbın ilk anlamı ve mastarları aynı olup bu iki bâb diğer anlamlarda farklılık göstermektedir.⁴³¹

(ل-ف-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

⁴²⁹ Zuhrûf 43/83.

⁴³⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 859.

⁴³¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 862.

Odunu vb. soymak	لَفَّاءُ-لَفَاءٌ-الْعُودَ			
Rüzgâr bulutları dağıtmak	الزَّيْحُ السَّحَابَ			
Birini çekiştirmek	فُلَانًا	يَلْفَأُ	لَفَأَ	3. bâb
İsteğini reddetmek	فُلَانًا حَقَّهُ			
Tüm hakkını vermek	فُلَانًا بِالْعَصَا			
Bastonla vurmak				
Kalmak	لَفَأَ-الشَّيْءُ	يَلْفَأُ	لَفِئَ	4. bâb

Maddeleri ل-ف-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ ve فَعَّلٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *odunu vb. soymak, rüzgâr bulutları dağıtmak, birini çekiştirmek, isteğini reddetmek, tüm hakkını vermek, bastonla vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kalmak* anlamına gelmektedir.⁴³²

(ل-ك-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kırbaçla vurmak	لَكَّنَا-بِالسَّوْطِ	يَلْكَأُ	لَكَأَ	3. bâb
Tüm hakkını vermek	فُلَانًا			
İkamet etmek	لَكَأَ-بِالْمَكَانِ	يَلْكَأُ	لَكِئَ	4. bâb

Maddeleri ل-ك-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kırbaçla vurmak, tüm hakkını vermek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *ikamet etmek* anlamına gelmektedir.⁴³³

⁴³² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 863.

⁴³³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 868.

2.1.22. Mîm (م) Harfi

(م-أر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kavmin arasını bozmak	مَارًا -بَيْنَ الْقَوْمِ	يَأْمُرُ	مَارَ	3. bâb
Yara azmak	مَارًا -الْجُرْحُ	يَأْمُرُ	مَيْرَ	4. bâb

Maddeleri م-أر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلُ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kavmin arasını bozmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yara azmak* anlamına gelmektedir.⁴³⁴

(م-ت-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İyiliğin zirvesine ulaşmak	مُنْعَا -الشَّيْءُ			
Uzamak	السَّرَابِ -			
Serap sabahın ilk anında yükselmek	فُلَانٍ -			
Zarif olmak	الْحَبْلُ -	يَمْتَعُ	مَتَعَ	3. bâb
İp sağlam olmak	النَّبِيذُ -			
Ş'Arab çok kırmızı olmak	مُنْعَا-مُنْعَةً -بِالشَّيْءِ			
Bir şeyi götürmek	اللَّهُ فُلَانًا بِكَذَا -			
Allah birine nimet vermek				
Güzel olmak	مَتَاعَةً -الشَّيْءُ	يَمْتَعُ	مَتَعَ	4. bâb

Maddeleri م-ت-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فُعُولُ vezninde

⁴³⁴ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 884.

tek mastarı geldiğinde bu fiil, *iyiliğin zirvesine ulaşmak, uzamak, serap sabahın ilk anında yükselmek, zarif olmak, ip sağlam olmak, ş'Arab çok kırmızı olmak* anlamlarına gelirken, فَعَّلٌ ve فَعَّلَةٌ vezinlerinde geldiğinde bu fiil, *bir şeyi götürmek, Allah birine nimet vermek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *güzel olmak* anlamına gelmektedir.⁴³⁵

(م-ج-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Süt ve hurma ile yapılan bir yemek yemek	مَجْعًا	يَمْجَعُ	مَجَعٌ	3. bâb
Laubali olmak	مَجَاعَةٌ	يَمْجَعُ	مَجَعٌ	4. bâb
Laubali olmak	مَجَاعَةٌ	يَمْجَعُ	مَجَعٌ	5. bâb

Maddeleri م-ج-ع harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *süt ve hurma ile yapılan bir yemek yemek* anlamına gelmektedir. Dördüncü ve beşinci bâblardan gelen fiillerin mastarları فَعَّالَةٌ vezninde gelmekte olup her iki fiil de *laubali olmak* anlamına gelmektedir. Her ikisi anlam ve mastar yönünden aynı olmakla birlikte üçüncü bâbtan gelen fiilden mastar ve anlam yönünden farklılık arz etmektedir.⁴³⁶

(م-ح-ت) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birini sinirlendirmek	مَحْتًا	يَمَحْتُ	مَحْتُ	3. bâb
Gün çok sıcak olmak	مَحَاتَةٌ -الْيَوْمُ	يَمَحْتُ	مَحْتُ	5. bâb

Maddeleri م-ح-ت harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü

⁴³⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 885.

⁴³⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 888.

bâbtan gelen fiil, *birini çok sinirlendirmek* anlamına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *gün çok sıcak olmak* anlamına gelmektedir.⁴³⁷

(م-ح-ض) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Saf süt ikram etmek Hâlisâne sevgi beslemek	حَمَضًا - فَلَانًا حَمَضًا - فَلَانًا الْوَدَّ	يَمْحَضُ	مَحَضَ	3. bâb
Saf süt içmek	حَمَضًا	يَمْحَضُ	مَحَضَ	4. bâb
Soyu tertemiz olmak	حُمُوضَةً - فَلَانٌ فِي نَسَبِهِ	يَمْحَضُ	مَحَضَ	5. bâb

Maddeleri م-ح-ض harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَلَ* vezninde gelmekte olup bu fiil, *saf süt ikram etmek*, *hâlisâne sevgi beslemek* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَلَ* vezninde gelmekte olup bu fiil, *saf süt içmek* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı *فُعُولَةٌ* vezninde gelmekte olup bu fiil, *soyu tertemiz olmak* anlamına gelmektedir.⁴³⁸

(م-ح-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Entrika çevirmek Yer kurak olmak	مَحَلًا - بِالْأَمْرِ - الْمَكَانَ	يَمْحَلُ	مَحَلَ	3. bâb
Sultana sözle iftira atmak Yer kurak olmak	مَحَلًا - إِلَى ذِي السُّلْطَانِ - الْمَكَانَ	يَمْحَلُ	مَحَلَ	4. bâb
Yer kurak olmak	مَحَالَةً - الْمَكَانَ	يَمْحَلُ	مَحَلَ	5. bâb

Maddeleri م-ح-ل harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâbların mastarları *فَعَلَ* vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı *فَعَالَةٌ* vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *entrika çevirmek*, *yer kurak olmak*

⁴³⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s.889.

⁴³⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 889.

anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *sultana sözle iftira atmak, yer kurak olmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiil ise, *yer kurak olmak* anlamına gelmektedir. Üçüncü ve dördüncü bâbtan gelen fiillerin ilk anlamları farklı olup her iki fiil de alt anlamları açısından beşinci bâbla aynı anlama gelmektedir.⁴³⁹

(م-ر-خ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bedenini yağlamak	مَرَحًا -جَسَدُهُ	يَمْرَحُ	مَرَحَ	3. bâb
Ma'rec ağacının yaprakları hoş, çalıları uzun olmak	مَرَحًا -الْعَرْجُجُ	يَمْرَحُ	مَرَحَ	4. bâb

Maddeleri م-ر-خ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bedenini yağlamak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *ma'rec ağacının yaprakları hoş, çalıları uzun olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁴⁰

(م-ر-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Saçı yağlamak	مَرَعًا -رَأْسُهُ بِالذَّهْنِ	يَمْرَعُ	مَرَعَ	3. bâb
Çok otlar bereketli olmak Bolluk içinde olmak	مَرَعًا -الْمَكَانُ وَالْوَادِي مَرَاعَةً	يَمْرَعُ	مَرَعَ	4. bâb

Maddeleri م-ر-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *saçı yağlamak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *çok otlar bereketli olmak*

⁴³⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 889-890.

⁴⁴⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 895.

anlamına gelirken, فَعَالَةٌ vezninde geldiğinde bolluk içinde olmak anlamına gelmektedir.⁴⁴¹

(م-ر-غ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hayvan ot yemek	مَرَعًا - السَّائِمَةُ الْعُشْبَ	يَمْرَعُ	مَرَعُ	3. bâb
Namusu kirlenmek	مَرَعًا - عَرَضُهُ	يَمْرَعُ	مَرَعُ	4. bâb
Saçı yağlı olmak	شَعْرُهُ			

Maddeleri م-ر-غ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, hayvan ot yemek anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, namusu kirlenmek, saçı yağlı olmak anlamlarına gelmektedir.⁴⁴²

(م-س-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir yere gitmek	مُسُوْحًا - فِي الْأَرْضِ			
Bulaşığı vb. el ile silmek	مَسَحًا - الشَّيْءَ الْمَتَلَطِّحَ			
Su vb. ile meshetmek	عَلَى الشَّيْءِ بِالْمَاءِ			
Allah şifa vermek	اللَّهُ الْعِلَّةَ عَنِ الْعَلِيلِ			
Güzel sözle kandırmak	فُلَانًا بِالْقَوْلِ	يَمَسِّحُ	مَسَحَ	3. bâb
Kavmin yanından geçmek	القَوْمَ			
Hacerü'l-Esved'e el sürmek	الحَجَرَ الْأَسْوَدَ			
Saçı taramak	شَعْرَهُ			
	فُلَانًا بِالسَّيْفِ			
	الْإِبِلَ			

⁴⁴¹ Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 898.

⁴⁴² Komisyon, el-Mu'cemu'l-Vasît, s. 898.

Birini kılıçtan geçirmek Develeri yorup zayıflatmak Yeri ölçmek	مَسَحًا-مَسَاحًا-الْمَسَاحُ الْأَرْضَ			
Sert elbiseden dolayı dizleri pişik olmak Baldırın içi birbirine sürtüp çatlamak Kadının bacağında et az olmak Memeleri küçük olmak Düztaban olmak	مَسَحًا-الْأَرْضَ -الْمَرْأَةَ	يَمْسَحُ	مَسَحَ	4. bâb

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ)

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın).”⁴⁴³

Maddeleri م-س-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, bir yere gitmek; فَعَلَ vezninde geldiğinde bulaşığı vb. el ile silmek, su vb. ile meshetmek, Allah hastaya şifa vermek, güzel sözle kandırmak, kavmin yanından geçmek, Hacerü'l-Esved'e el sürmek, saç taramak, birini kılıçtan geçirmek, develeri yorup zayıflatmak; فَعَلَ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde geldiğinde yeri ölçmek anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, sert elbiseden dolayı dizleri pişik olmak, baldırın içi birbirine sürtüp çatlamak, kadının bacağında et az olmak, memeleri küçük olmak, düztaban olmak anlamlarına gelmektedir.⁴⁴⁴

(م-ع-ز) Maddesi

⁴⁴³ Mâide 5/6.

⁴⁴⁴ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 902.

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çoban keçiyi koyundan ayırmak	مَعَزَا -الرَّاعِي الْمَعَزَ	يَمْعَزُ	مَعَزَ	3. bâb
Çok keçisi olmak Yer sert olmak	مَعَزَا -فُلَانٌ -الْمَكَانَ	يَمْعَزُ	مَعَزَ	4. bâb

Maddeleri م-ع-ز harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çoban keçiyi koyundan ayırmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çok keçisi olmak, yer sert olmak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁴⁵

(م-ع-ط) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Elini yaya uzatmak Kadın doğum yapmak Bir şeyi uzatmak Birin hakkını geciktirmek Kılıcı çekmek Yün veya saç yolmak	مَعْطَا -فِي الْقَوْسِ -الْمَرْأَةُ بَوْلِدَهَا -الشَّيْءَ -فُلَانًا -السَّيْفَ -الشَّعْرَ وَالصُّوفَ	يَمْعَطُ	مَعْطَا	3. bâb
Vücudu kılsız olmak Hırsızın yanında bir şey olmamak	مَعْطَا -الْلِّصُّ	يَمْعَطُ	مَعْطَا	4. bâb

Maddeleri م-ع-ط harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir.

⁴⁴⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 912.

Üçüncü bâbtan gelen fiil, *elini yaya uzatmak, kadın doğum yapmak, bir şeyi uzatmak, birinin hakkını geciktirmek, kılıcı çekmek, yün veya saç yolmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *vücudu kılsız olmak, hırsızın yanında bir şey olmamak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁴⁶

(م-ع-ك) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Deriyi vb. toprakta sertçe ovmak Birini mağlup etmek Birinin alacağını geciktirmek	مَعَا -الْأَدِيمَ وَنَحْوَهُ فِي التَّرَابِ فُلَانًا فِي الْحَرْبِ فُلَانًا دَيْنَهُ	يَمْعَكُ	مَعَكَ	3. bâb
Ahmak olmak	مَعَاكَةً	يَمْعَكُ	مَعَكَ	5. bâb

Maddeleri م-ع-ك harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *deriyi vb. toprakta sertçe ovmak, birini mağlup etmek, birinin alacağını geciktirmek* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *ahmak olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁴⁷

(م-ع-ن) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hakkı ikrar etmek At koşudan uzaklaşmak Su akmak Vadide su çok olmak Yağmur peşpeşe yağıp yeri doyurmak	مَعْنًا -بِالْحَقِّ -الْفَرَسِ -الْمَاءِ -الْوَادِي -الْمَطَرُ الْأَرْضَ	يَمْعَنُ	مَعَنَ	3. bâb

⁴⁴⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 912.

⁴⁴⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 913.

Yer suya kanmak	مَعْنًا -المَوْضِعُ	يَمَعْنُ	مَعِنَ	4. bâb
-----------------	---------------------	----------	--------	--------

(قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ)⁴⁴⁸

Bir de şunu sor: “Suyunuz çekilirse size akan bir su kim getirebilir?”⁴⁴⁹

Maddeleri م-ع-ن harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *hakki ikrar etmek, at koşudan uzaklaşmak, su akmak, vadide su çok olmak, yağmur peşpeşe yağıp yeri doyurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yer suya kanmak* anlamına gelmektedir.⁴⁵⁰

(م-غ-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birini ihbar etmek	مَغَالًا -مَغَالَةً -الرَّجُلُ			
Hain ve hilekâr olmak	مَغَالَةً -فُلَانٌ	يَمْعَلُ	مَعَلَ	3. bâb
Hayvan toprak yiyerek sancı olmak	مَغَالًا -الدَّابَّةُ			
Hamile kadın çocuğunu emzirmek	مَغَالًا -الْحَامِلُ بَوْلِدِهَا			
Gözü bozulmak	مَغَالًا -عَيْنُهُ	يَمْعَلُ	مَعَلَ	4. bâb
Hayvan toprak yiyerek sancı olmak	مَغَالًا -الدَّابَّةُ			

Maddeleri م-غ-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ ve فَعَالَةً veznlerinde birlikte geldiğinde bu fiil, *birini ihbar etmek*; sadece فَعَالَةً vezninde geldiğinde *hain ve hilekâr olmak*; sadece فَعَلَ vezninde geldiğinde *hayvan toprak yiyerek sancı olmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *hamile kadın çocuğunu emzirmek, gözü bozulmak,*

⁴⁴⁸ Burada üçüncü bâbtan gelen fiilin sıfat-ı müşebbehesi geçmektedir.

⁴⁴⁹ Mülk 67/30.

⁴⁵⁰ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 913.

Hayvan ayağından hasta olmak	-الْحَيَوَانُ -الْكَبْشُ			
Koç siyah beyaz olmak				
Su tuzlu olmak	مُلُوْحَةٌ-مَلَاَحَةٌ -الماء	يَمْلُحُ	مَلَحَ	5. bâb
Bir şey güzel görünmek	مَلَاَحَةٌ -الشَّيْءُ			

Maddeleri ح-ل-م harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *kuş kanatlarını hızlı çırpma, birini emzirmek, tencereye ölçülü tuz atmak, hayvana tuz yedirmek, koyunun yününi suda kaynatıp almak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *beyaza çalan mavi olmak, hayvan ayağından hasta olmak, koç siyah beyaz olmak* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin فُعُولَةٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı birlikte geldiğinde bu fiil, *su tuzlu olmak* anlamına gelirken, sadece فَعَالَةٌ vezninde tek mastarı geldiğinde *bir şey güzel görünmek* anlamına gelmektedir.⁴⁵³

(م-ل-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çok hızlı yürümek	مَلَحًا -فُلَانٌ			
Kötü işlerle meşgul olmak	-فِي الْبَاطِلِ -الْفَرَسُ			
(At) oynamak	-الطَّعَامُ	يَمْلُحُ	مَلَحَ	3. bâb
Yemek bozulmak	فُلَانٌ			
Kırtarak yürümek	-الشَّيْءُ			
Pençe ile veya ısırarak çekmek				
Bir şey tatsız olmak	مَلَاَحَةٌ -الشَّيْءُ	يَمْلُحُ	مَلَحَ	5. bâb

⁴⁵³ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 918.

Maddeleri م-ل-خ harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *çok hızlı yürümek, kötü işlerle meşgul olmak, (at) oynamak, yemek bozulmak, kırılarak yürümek, pençe ile veya ısırarak çekmek* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *bir şey tatsız olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁵⁴

(م-ن-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Men etmek Komşuyu korumak	مَنْعًا -الشَّيْءَ -الْجَارَ	يَمْنَعُ	مَنَعَ	3. bâb
Ulaşılmaz olmak Kuvvetli olmak	مَنْعًا -فُلَانٌ -الشَّيْءَ	يَمْنَعُ	مَنَعَ	5. bâb

Maddeleri م-ن-ع harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّالٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *men etmek, komşuyu korumak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *ulaşılmaz olmak, kuvvetli olmak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁵⁵

(م-ه-ك) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir şeyi ezmek Bir şeyi düzlemek Hızlı yürümek	مَهَكًا -الشَّيْءَ -فِي الْمَشْيِ	يَمْهَكُ	مَهَكَ	3. bâb
Sülbü zayıf olmak	مَهَكًا -صُلْبُهُ	يَمْهَكُ	مَهَكَ	4. bâb

⁴⁵⁴ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 919.

⁴⁵⁵ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 924.

Maddeleri م-ه-ك harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeyi ezmek, bir şeyi düzlemek, hızlı yürümek anlamlarına* gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *sülbü zayıf olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁵⁶

(م-ه-ن) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İşini icra etmek	مَهْنًا-مَهْنَةً-مِهْنَةً-الرَّجُلُ			
Biriyle mücadele etmek	فَلَانًا	يَمْهِنُ	مَهَنَ	3. bâb
Elbiseyi kötü kullanmak	التَّوْبَ			
Zayıf olmak	مَهَانَةً	يَمْهِنُ	مَهَنَ	5. bâb

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ⁴⁵⁷ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ

“Ayrıca ben bu değersiz, neredeyse söylediğini anlatmaktan aciz olan zayıf adamdan daha iyi değil miyim?”⁴⁵⁸

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ⁴⁵⁹

“Sizi zayıf bir sudan yaratmadık mı?”⁴⁶⁰

Maddeleri م-ه-ن harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ-فَعَّلَ-فَعَّلَ veznlerinde üç mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَّالٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *işini icra etmek, birini yorup zora sokmak, elbiseyi kötü kullanmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *zayıf olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 926.

⁴⁵⁷ Burada beşinci bâbtan gelen fiilin sıfat-ı müşebbehesi geçmektedir.

⁴⁵⁸ Zührûf 43/52.

⁴⁵⁹ Burada beşinci bâbtan gelen fiilin sıfat-ı müşebbehesi geçmektedir.

⁴⁶⁰ Murselât 77/20.

⁴⁶¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 926.

2.1.23. Nûn (ن) Harfi

(ن-أف) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Ciddi olmak	نَافَا	يَنَافُ	نَافَ	3. bâb
Yemeğin iyi kısmını yemek	نَافَا -الطَّعَامُ	يَنَافُ	نَافَ	4. bâb
İçeceğe kanmak	مِنَ الشَّرَابِ			

Maddeleri ن-أف harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *ciddi olmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yemeğin iyi kısmını yemek, içeceğe kanmak* anlamlarına gelmektedir.⁴⁶²

(ن-ح-ز) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İtmek	نَحَرَا -الشَّيْءُ			
Havanda ufalamak	فِي صَدْرِهِ	يُنَحِّرُ	نَحَرَ	3. bâb
Göğsüne vurmak				
Öksürmek	نَحَرَا	يُنَحِّرُ	نَحَرَ	4. bâb

Maddeleri ن-ح-ز harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *itmek, havanda ufalamak, göğsüne vurmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *öksürmek* anlamına gelmektedir.⁴⁶³

(ن-ح-س) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
-------	--------	--------	------	-----

⁴⁶² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 932.

⁴⁶³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 944.

Sıkıntıya sokmak	نَحَسًا	يَنْحَسُ	نَحَسَ	3. bâb
Uğursuz olmak	نَحَسًا	يَنْحَسُ	نَحَسَ	4. bâb
Uğursuzluk isabet etmek	نَحَسًا-نُحُوسَةً	يَنْحَسُ	نَحَسَ	5. bâb

Maddeleri ن-ح-س harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *sıkıntıya sokmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *uğursuz olmak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin ise فَعَلَ ve فُعُولَةً vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *uğursuzluk isabet etmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâb ile beşinci bâbın anlamları benzerlik arz etmektedir.⁴⁶⁴

(ن-ح-ض) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Eti az olmak	أَخْمُهُ	يُخَضُّ	نَحَضَ	3. bâb
Bir şeyi soymak	نَحَضًا-الشَّيْءِ	يُخَضُّ	نَحَضَ	3. bâb
Eti sıkı ve çok olmak	نَحَاضَةً	يُخَضُّ	نَحَضَ	5. bâb

Maddeleri ن-ح-ض harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *eti az olmak* anlamına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *bir şeyi soymak* anlamına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *eti sıkı ve çok olmak* anlamına gelmektedir. Üçüncü bâbın ilk anlamı ile beşinci bâbın anlamı zıt anlamlara gelmektedir.⁴⁶⁵

(ن-خ-ش) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Zayıf olmak	نَخَسًا-الرَّجُلُ	يَنْحَسُ	نَحَسَ	3. bâb
	فُلَانًا	يَنْحَسُ	نَحَسَ	3. bâb

⁴⁶⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 944.

⁴⁶⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 944.

Eziyet etmek	-الشَّيْءُ			
Tahrik etmek				
Bir şeyi soymak				
Bir şeyin altı çürümek	-الشَّيْءُ	نَحَسًا	يَنْحَسُّ	نَحَشَ 4. bâb

Maddeleri ن-خ-ش harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *zayıf olmak, eziyet etmek, tahrik etmek, bir şeyi soymak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeyin altı çürümek* anlamına gelmektedir.⁴⁶⁶

(ن-خ-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Hakkı ikrar etmek	نَحْوَعًا -بِالْحَقِّ	يَنْحَعُ	نَحَعَ	3. bâb
Hayvanı keserken aşırıya kaçıp can damarını kesmek	نَحَعًا -الدَّبِيحَةَ			
Su odunu sürüklemek	نَحَعًا -الْعُودُ	يَنْحَعُ	نَحَعَ	4. bâb

Maddeleri ن-خ-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *hakkı ikrar etmek* anlamına gelirken, فَعَلَ vezninde geldiğinde *hayvanı keserken aşırıya kaçıp can damarını kesmek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *su odunu sürüklemek* anlamına gelmektedir.⁴⁶⁷

(ن-س-ح) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Toprağı kaldırıp savurmak	نَسَحًا -التَّرَابَ	يَنْسَحُ	نَسَحَ	3. bâb

⁴⁶⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 947.

⁴⁶⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 947.

Tamahkâr olmak	نَسَا	يَنْسَحُ	نَسَحَ	4. bâb
----------------	-------	----------	--------	--------

Maddeleri ن-س-ح harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *toprağı kaldırıp savurmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *tamahkâr olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁶⁸

(ن-ع-ز) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Genizden konuşmak	نَعَرَ النِّعِيرَ النُّعَارًا			
Asi olup muhalefet etmek	فُلَانٌ	يَنْعُرُ	نَعَرَ	3. bâb
Bir beldeye gitmek	فِي الْبِلَادِ			
Burnuna at sineği kaçmak	نَعَرًا - الْحِمَارُ وَنَحْوُهُ	يَنْعُرُ	نَعَرَ	4. bâb

Maddeleri ن-ع-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فَعِيلٌ-فُعَالٌ vezinlerinde üç mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *genizden konuşmak*, *asi olup muhalefet etmek*, *bir beldeye gitmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *burnuna at sineği kaçmak* anlamına gelmektedir.⁴⁶⁹

(ن-ع-ل) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birine ayakkabı giydirmek	نَعَلًا - فُلَانًا	يَنْعُلُ	نَعَلَ	3. bâb
Hayvana nal takmak	الدَّابَّةَ			
Ayakkabı giymek	نَعَلًا	يَنْعُلُ	نَعَلَ	4. bâb

Maddeleri ن-ع-ل harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعْلٌ

⁴⁶⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 955.

⁴⁶⁹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 972.

vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *birine ayakkabı giydirmek, hayvana nal takmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *ayakkabı giymek* anlamına gelmektedir.⁴⁷⁰

(ن-غ-ص) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bulandırmak Sudaki payını vermemek	نَعَصًا - عَلَيْهِ فُلَانًا	يُنَعِّصُ	نَعَصَ	3. bâb
İş tamamlanmamak İçmeyi tamamlamamak Muradı gerçekleşmemek	نَعَصًا - الْأَمْرُ - الشَّارِبُ - الرَّجُلُ	يُنَعِّصُ	نَعِصَ	4. bâb

Maddeleri ن-غ-ص harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلٌ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bulandırmak, sudaki payını vermemek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *iş tamamlanmamak, içmeyi tamamlamamak, muradı gerçekleşmemek* anlamlarına gelmektedir.⁴⁷¹

(ن-ف-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kalbi zayıf ve korkak olmak Hayvan inattan sonra boyun eğmek	نُفُوهاً - الْحَيَوَانُ	يُنْفَهُ	نَفَهُ	3. bâb
Yorulup dermansız kalmak	نَفَسٌ فُلَانٍ نَفَهَا	يُنْفَهُ	نَفَهُ	4. bâb

Maddeleri ن-ف-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ

⁴⁷⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 973.

⁴⁷¹ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 975.

vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı **فَعَلَ** vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kalbi zayıf ve korkak olmak, hayvan inattan sonra boyun eğmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yorulup dermansız kalmak* anlamına gelmektedir.⁴⁷²

(ن-ك-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İşi reddetmek Ayağın üstüyle vurmak Sütünü sağmak Birine hakkını vermemek Bir şeyden alıkoymak	نَكَعَا فُلَانٌ عَنِ الْأَمْرِ فُلَانًا بَطْهَرِ قَدَمِهِ -الْمَاشِيَةِ فُلَانًا حَقَّهُ -عَنِ الشَّيْءِ	يَنْكَعُ	نَكَعَ	3. bâb
Kızarıp derisi soyulmak	نَكَعَا نَكْعَةً	يَنْكَعُ	نَكَعَ	4. bâb

Maddeleri ع-ك-ن harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü batan gelen fiilin **فَعَلَ** vezninde tek mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin **فَعَلَ** ve **فَعَلَهُ** vezinlerinde iki mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *işi reddetmek, ayağın üstüyle vurmak, sütünü sağmak, birine hakkını vermemek, bir şeyden alıkoymak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *kızarıp derisi soyulmak* anlamına gelmektedir.⁴⁷³

(ن-ه-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Dolmak Eti iyi pişirmemek	نَهَأَ -اللَّحْمَ نُهْوًا	يَنْهَأُ	نَهَأَ	3. bâb
Et çiğ kalmak	نَهَأَ-نَهَاءَةً-نُهْوَةً -اللَّحْمَ	يَنْهَأُ	نَهَى	4. bâb

⁴⁷² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 982.

⁴⁷³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 992.

Maddeleri ن-ه-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde geldiğinde bu fiil, *dolmak* anlamına gelirken, فُعُولٌ vezninde geldiğinde *eti iyi pişirmemek* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فَعَالَةٌ-فُعُولَةٌ vezinlerinde üç mastarı gelmekte olup bu fiil, *et çiğ kalmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbın anlamı üçüncü bâbın ikinci anlamında mündemiçtir.⁴⁷⁴

(ن-ه-د) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Meme büyüyüp görünmek Kap dolmaya yakın olmak Kalkmak Düşmanına saldırmak	نُهُودًا -النَّدِي -الِنَاء فُلَانٌ نُهُدًا-نَهْدًا	يَنْهَدُ	نَهَدَ	3. bâb
Yüce olmak	نُهُودَةً	يَنْهَدُ	نَهَدَ	4. bâb

Maddeleri ن-ه-د harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فُعُولٌ vezninde tek mastarı geldiğinde bu fiil, *meme büyüyüp görünmek, kap dolmaya yakın olmak, kalkmak* anlamlarına gelirken, فَعْلٌ ve فَعْلٌ vezinlerinde iki mastarı geldiğinde *düşmanına saldırmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولَةٌ vezninde gelmekte olup bu fiil, *yüce olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁷⁵

(ن-ه-ر) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kuvvetli akmak Su akıp yolunu açmak Kazıcı suyu bulmak	نَهْرًا -الماء -الحَفَارُ -الأَرْضِ	يَنْهَرُ	نَهَرَ	3. bâb

⁴⁷⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 996.

⁴⁷⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 996.

Yeri yarmak	فَلَانًا			
Azarlamak	النَّهْرَ			
Nehri kazmak				
Çok ve bol olmak	نَهْرًا -الشَّيْءُ	يَنْهَرُ	نَهَرَ	4. bâb

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾

Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne bâbanıza iyi davranmanızı emretti.

Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları

*azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle.*⁴⁷⁶

Maddeleri ن-ه-ر harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *kuvvetli akmak, su akıp yolunu açmak, kazıcı suyu bulmak, yeri yarmak, azarlamak, nehri kazmak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *çok ve bol olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁷⁷

(ن-ه-ك) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
İş birine ağır gelmek	نَهَكَ-نَهَاكَةً -الْأَمْرُ فَلَانًا	يَنْهَكُ	نَهَكَ	3. bâb
Bir şeyi abartmak	-الشَّيْءُ			
Cesur olmak	نَهَاكَةً	يَنْهَكُ	نَهَكَ	5. bâb

Maddeleri ن-ه-ك harfleri olup üçüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَلَ ve فَعَالَةً vezinlerinde iki mastarı gelirken, beşinci bâbtan gelen fiilin فَعَالَةً vezninde tek mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *iş birine ağır gelmek, bir şeyi abartmak* anlamlarına gelirken, beşinci bâbtan gelen fiil, *cesur olmak* anlamına gelmektedir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ İsrâ 17/23.

⁴⁷⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 997.

⁴⁷⁸ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 998-999.

(ن-ه-م) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Aslan veya fil ses çıkarmak İnlemek Hayvan daha hızlı yürüsün diye bağırmak	نَهِيْمًا -الْأَسَدُ أَوْ الْفِيلُ فُلَانٌ نَهْمًا-نَهِيْمًا -الدَّابَّةُ	يَنْهَمُ	نَهَمَ	2. bâb
Hayvan daha hızlı yürüsün diye bağırmak	نَهْمًا-نَهِيْمًا -الدَّابَّةُ	يَنْهَمُ	نَهَمَ	3. bâb
Bir şeyi çok arzulamak	نَهْمًا-نَهَامَةً -فِي الشَّيْءِ	يَنْهَمُ	نَهَمَ	4. bâb

Maddeleri ن-ه-م harfleri olup ikinci, üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden ikinci bâbtan gelen fiilin فَعِيلٌ vezninde tek mastarı geldiğinde bu fiil, *aslan veya fil ses çıkarmak, inlemek* anlamlarına gelirken, فَعْلٌ ve فَعِيلٌ vezinlerinde iki mastarı geldiğinde *hayvan daha hızlı yürüsün diye bağırmak* anlamına gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فَعِيلٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil de, *hayvan daha hızlı yürüsün diye bağırmak* anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *bir şeyi çok arzulamak* anlamına gelmektedir. Üçüncü bâb ikinci bâbın son anlamıyla aynı manaya gelmektedir.⁴⁷⁹

(ن-ه-ي) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Bir şey birine ulaşmak Haram kılmak, alıkoymak	نَهْيًا -الشَّيْءُ إِلَيْهِ -عَنِ الشَّيْءِ	يَنْهَى	نَهَى	3. bâb
Bir şeyden aldığıyla yetinmek	نَهَى -مِنَ الشَّيْءِ	يَنْهَى	نَهَى	4. bâb

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

⁴⁷⁹ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 999.

*Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı haram kılar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor.*⁴⁸⁰

﴿أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾

*Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir.*⁴⁸¹

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ﴾

*Gördün mü, bir kulu namaz kılarken alıkoyan o adamı?*⁴⁸²

Maddeleri ن-ه-ي harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *bir şey birine ulaşmak, haram kılmak, alıkoymak* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *bir şeyden aldığıyla yetinmek* anlamına gelmektedir.⁴⁸³

2.1.24. He (هـ) Harfi

(ه-ت-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Vurmak	هَتَأَ	يَهْتَأُ	هَتَأَ	3. bâb
Yaşlılık, hastalıktan vb. beli bükülmek	هَتَأَ	يَهْتَأُ	هَتَيْ	4. bâb

Maddeleri ه-ت-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir.

⁴⁸⁰ Nahl 16/ 90.

⁴⁸¹ Ankebût 29/45.

⁴⁸² 'Alak 96/9-10.

⁴⁸³ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 999.

Üçüncü bâbtan gelen fiil, *vurmak* anlamına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *yaşlılık, hastalıktan vb. beli bükülmek* anlamına gelmektedir.⁴⁸⁴

(أ-ج-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Kesilmek	هَجَأَ - هَجُوءًا - السَّيْءُ			
Yemeğin tümünü yemek	هَجَأَ - الطَّعَامَ	يَهْجَأُ	هَجَأَ	3. bâb
Yemek karnını doldurmak	الطَّعَامَ			
Çok acıkmak	هَجَأَ	يَهْجَأُ	هَجِئَ	4. bâb

Maddeleri أ-ج-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı geldiğinde bu fiil, *kesilmek* anlamına gelirken, sadece فَعَّلَ vezninde geldiğinde ise *yemeğin tümünü yemek, yemek karnını doldurmak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *çok acıkmak* anlamına gelmektedir.⁴⁸⁵

(أ-د-ه) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Sakinleşmek	هَدَأَ - هُدُوءًا	يَهْدَأُ	هَدَأَ	3. bâb
Bir yerde ikamet etmek	بِالْمَكَانِ أَوْ فِيهِ			
Eğilmek	هَدَأَ			
Kamburlaşmak	الْبُعْبُورُ	يَهْدَأُ	هَدِئَ	4. bâb
Devenin hörgücü küçülmek				

Maddeleri أ-د-ه harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ ve فُعُولٌ vezinlerinde iki mastarı gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعَّلَ vezninde tek

⁴⁸⁴ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 1011.

⁴⁸⁵ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, s. 1012.

mastarı gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *sakinleşmek, bir yerde ikamet etmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *eğilmek, kamburlaşmak, devenin hörgücü küçülmek* anlamlarına gelmektedir.⁴⁸⁶

(هـ-ذ-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
At vb. Yorgunluktan çökmek Bir şeyi hızlıca kesmek Konuşurken çok hata yapmak Düşmanlarını yok etmek Birine istemediği bir söz dinletmek	هَذَا -الْخَيْلُ -الشَّيْءَ -الْكَلَامَ فُلَانٌ الْعَدُوَّ فُلَانًا بِلِسَانِهِ	يَهْذُو	هَذَا	3. bâb
Soğuktan ölmek	هَذَا -مِنَ الْبَرْدِ	يَهْذُو	هَذِي	4. bâb

Maddeleri هـ-ذ-أ harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلُ vezninde gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلُ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *at vb. yorgunluktan çökmek, bir şeyi hızlıca kesmek, konuşurken çok hata yapmak, düşmanlarını yok etmek, birine istemediği bir söz dinletmek* anlamlarına gelirken, dördüncü bâbtan gelen fiil, *soğuktan ölmek* anlamına gelmektedir.⁴⁸⁷

(هـ-ر-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Çok hatalı konuşmak Rüzgâr çok soğuk olmak (Soğuk) birini öldürmek	هَرَاءُ -فُلَانٌ فِي مَنْطِقِهِ -الرَّيْحُ هَرَاءُ-هَرَاءَةً -الْبَرْدُ فُلَانًا فُلَانٌ اللَّحْمَ	يَهْرَأُ	هَرَأَ	3. bâb

⁴⁸⁶ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 1016.

⁴⁸⁷ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 1019.

Eti güzel pişirmek				
Et çok iyi pişmek	هَرَاءٌ-هَرَاءٌ-هَرُوءًا-الْحُمُّ	يَهْرَأُ	هَرَأَ	4. bâb

Maddeleri مرأ- harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı sadece فَعْلٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *çok hatalı konuşmak, rüzgâr çok soğuk olmak* anlamlarına gelirken, فَعْلٌ ve فَعَالَةٌ vezinlerinde birlikte geldiğinde (*soğuk*) birini öldürmek, eti güzel pişirmek anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin فَعْلٌ-فُعْلٌ-فُعُولٌ vezinlerinde üç mastarı gelmekte olup bu fiil, *et çok iyi pişmek* anlamına gelmektedir.⁴⁸⁸

(ه-ك-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Rahat ve sakin olmak İnek vb. sıcakta ağacın altında gölgelenmek Akşamdan sonra kavme varmak Yere düşmek Kemik kaynadıktan sonra tekrar kırılmak Oturarak uyumak	هُكُّوعًا -الْبَقَرُ تَحْتَ الشَّجَرِ -فُلَانٌ إِلَى الْقَوْمِ -إِلَى الْأَرْضِ -الْعَظْمِ هُكَّعًا -فُلَانٌ	يَهْكُعُ	هَكَّعَ	3. bâb
Sabırsız ve telaşlı olmak Hüzün veya sinirden başını öne eğmek	هُكَّعًا -الرَّجُلُ	يَهْكُعُ	هَكَّعَ	4. bâb

Maddeleri ه-ك-ع harfleri olup üçüncü ve dördüncü sülâsî mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فُعُولٌ vezninde geldiğinde bu fiil, *rahat ve sakin olmak, inek vb. sıcakta ağacın altında gölgelenmek, akşamdan sonra kavme varmak, yere düşmek, kemik kaynadıktan sonra tekrar kırılmak* anlamlarına gelirken, فَعْلٌ vezninde geldiğinde *oturarak uyumak*

⁴⁸⁸ Komisyon, el-Mu 'cemu 'l-Vasît, s. 1020.

anlamına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *sabırsız ve telaşlı olmak, hüzüün veya sinirden başını öne eğmek* anlamlarına gelmektedir.⁴⁸⁹

(ه-ن-أ) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
Birine yemek vb. vermek Kavmin geçimini sağlamak Yemeği temiz yapmak Yemek leziz ve faydalı olmak Başkasına yardım etmek Sevindirmek Kutlamak Develeri katranla boyamak	هَنَأَ - فَلَانًا - الْقَوْمَ - الطَّعَامَ - الطَّعَامَ الرَّجُلَ - الرَّجُلَ غَيْرَهُ - بِالْأَمْرِ - الْإِيلَ	يَهْنَأُ	هَنَأَ	3. bâb
Yemek leziz ve faydalı olmak Doymak Sevinmek	هَنَأَ - هَنَاءَةً لَّهُ الطَّعَامَ - مِّنَ الطَّعَامِ - بِالشَّيْءِ	يَهْنَأُ	هَنَى	4. bâb
Kolay ve zahmetsiz olmak	هَنَأَ - هَنَاءَةً - الشَّيْءِ	يَهْنُؤُ	هَنَوُ	5. bâb

Maddeleri ه-ن-أ harfleri olup üçüncü, dördüncü ve beşinci sülâsî mücerret bâblar olmak üzere üç ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَلَ vezninde gelmekte olup bu fiil, *birine yemek vb. vermek, kavmin geçimini sağlamak, yemeği temiz yapmak, yemek leziz ve faydalı olmak, başkasına yardım etmek, sevindirmek, kutlamak, develeri katranla boyamak* anlamlarına gelmektedir. Dördüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَالَةً ve فَعَلَ vezinlerinde iki mastarı gelmekte olup bu fiil, *yemek leziz ve faydalı olmak, doymak, sevinmek* anlamlarına gelmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiilin mastarı ise فَعَالَةً vezninde gelmekte olup bu fiil de *kolay ve*

⁴⁸⁹ Komisyon, *el-Mu 'cemu 'l-Vasît*, s. 1031.

zahmetsiz olmak anlamına gelmektedir. Dördüncü bâb üçüncü bâbın alt anlamlarından biri ile aynı manaya gelmektedir.⁴⁹⁰

2.1.25. Vâv (و) Harfi

(و-س-ع) Maddesi

Anlam	Mastar	Muzari	Mazi	Bâb
(Allah) birinin rızkını genişletmek	وَسَّعًا -اللَّهُ عَلَيْهِ رِزْقُهُ	يُوسِّعُ	وَسَّعَ	3. bâb
Geniş olmak	سِعَةً ⁴⁹¹ -الشَّيْءُ			
Genişletmek	-الشَّيْءُ	يَسَّعُ ⁴⁹²	وَسَّعَ	6. bâb
Mal borcun tümünü kapatacak kadar olmak	-الْمَالُ الدَّيْنِ			

Maddeleri و-س-ع harfleri olup üçüncü ve altıncı sülasi mücerret bâblar olmak üzere iki ayrı heyette gelen fiillerden üçüncü bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelirken altıncı bâbtan gelen fiilin mastarı فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Üçüncü bâbtan gelen fiil, *(Allah) birinin rızkını genişletmek* anlamına gelirken, altıncı bâbtan gelen fiil, *geniş olmak genişletmek, mal borcun tümünü kapatacak kadar olmak* anlamlarına gelmektedir. Üçüncü bâbın anlamı dördüncü bâbın anlamında mündemiçtir.⁴⁹³

⁴⁹⁰ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 1038.

⁴⁹¹ Altıncı bâbtan gelen fiilin mastarı aslı itibarıyla فَعَّلَ vezninde gelmektedir. Muzaride يُفَعِّلُ vezninde gelen misâl fiillerin fâu'l-fiil olan ilk harfleri fetha ile kesra arasında kaldığı zaman illet harfi olmasından dolayı düştüğü gibi فَعَّلَ vezninde gelen mastarlarındaki fâu'l-fiil de düşmektedir. Bu harfin harekesi olan kesra sonra gelen aynu'l-fiile verilmektedir. Altıncı bâbtan gelen fiilin mastarı aslen وَسَّعَ olmakla birlikte bu i'lâl kuralı uygulandıktan sonra سِعَةً şeklini almaktadır. Detaylı bilgi için bkz: “et-Taftazânî, s. 152-153.”

⁴⁹² Misâl fiillerde fâu'l-fiil illet harfidir. Muzari fiilde fâu'l-fiil olarak gelen illet harfi fetha ile kesra arasında kaldığında düşmektedir. بِسَرَيسِرُ fiilinde olduğu gibi. Ancak yukarıdaki fiil sureten dördüncü bâbtan gelmiş gibi görünmekle birlikte altıncı bâbtan gelmektedir. Sureten böyle görünmesinin, yani يَسَّعَ şeklinde değil de, وَسَّعَ şeklinde görünmesinin sebebi kesradan boğaz harfine geçişin dile ağır gelmesidir. Bu sebeple aynu'l-fiil aslı itibarıyla kesralı iken fethalı kılınmıştır. Çünkü fethadan boğaz harfine geçiş Araplar tarafından daha kolay görülmüştür. Detaylı bilgi için bkz: “et-Taftazânî, s. 152-153; el-Hamelâvî s. 104.”

⁴⁹³ Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasîl*, s. 1074.

SONUÇ

Sarf ilmi diğer bütün Arap dil ilimlerinin temelini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle nahivden belagat ilimlerine, nesirden ârûza bütün Arap dil ilimlerini öğrenebilmek için ilk önce sarf ilmini öğrenmek gerekmektedir.

Fiiller de sarf ilminin önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Öyle ki Basra Ekolü mastarı asıl kabul ederken Kûfe Ekolü âlimleri fiilin asıl olduğunu kabul ederek sarf ilmindeki önemini daha da artırmışlardır.

Bir diğer açıdan bakılacak olursa Arap dil ilimlerinin temelini sarf oluştururken sarf ilminin temelini de fiiller oluşturmaktadır. Sarf kitaplarına baktığımızda genel olarak bu ilme fiillerden başlanmış, daha sonra diğer alt konulara geçilmiştir. Yapılan bu çalışmanın da sarf ilmiyle alakalı olduğundan ve daha önce bu tür çalışmaların pek olmayışından dolayı önem arz ettiği düşünülmektedir.

Üçüncü bâb *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te aynı kök harfli sülâsî fiillerin farklı bâblardaki anlam değişimleri üzerine yapılan bu çalışmanın sonunda şu verilere ulaşılmıştır:

“Elif” harfinden 3, “bâ” harfinden 12, “tâ” harfinden 3, “sâ” harfinden 2, “cîm” harfinden 17, “hâ” harfinden 3, “hı” harfinden 4, “dâl” harfinden 9, “zâl” harfinden 4, “râ” harfinden 15, “zêy” harfinden 10, “sîn” harfinden 21, “şîn”

harfinden 14, “sâd” harfinden 7, “dâd” harfinden 4, “tâ” harfinden 6, “zâ” harfinden 1, “fâ” harfinden 18, “kâf” harfinden 19, “kêf” harfinden 8, “lâm” harfinden 11, “mîm” harfinden 21, “nûn” harfinden 18, “he” harfinden 7, “vâv” harfinden 1 olmak üzere toplamda yapılan tablo sayısı 238’dir. Şu durumda “ayn”, “ğayn” ve “yâ” harflerinden araştırma konusu olacak herhangi bir fiil grubu bulunmamıştır.

Araştırma konusu üçüncü bâb özelinde maddeleri (kök harfleri) aynı olup bu bâbla birlikte gelen bâbların anlam ve mastar farklılıkları olduğu için üçüncü bâbla diğer bâbların sayısal istatistikleri ise şu şekildedir:

- 1- **İkili Fiiller:** Üçüncü-birinci bâblardan 1, üçüncü-dördüncü bâblardan 181, üçüncü-beşinci bâblardan 30 ve üçüncü-altıncı bâblardan 1 olmak üzere ikili tablo sayısı 213’tür. Bu tablolarda bulunan toplam fiil sayısı ise 426’dır. Şu durumda üçüncü bâbla birlikte ikinci bâbtan anlamları farklı, maddeleri aynı olan fiil bulunmamıştır.
- 2- **Üçlü Fiiller:** Üçüncü-birinci-dördüncü bâblardan 1, üçüncü-ikinci-dördüncü bâblardan 1 ve üçüncü-dördüncü-beşinci bâblardan 19 olmak üzere üçlü tablo sayısı 21’dir. Bu tablolarda bulunan fiil sayısı ise 63’tür.
- 3- **Dörtlü fiiller:** Üçüncü-birinci-dördüncü-beşinci bâblardan olmak üzere dörtlü tablo sayısı ise 4’tür. Bu tablolarda bulunan fiil sayısı da 16’dır.

Şu durumda genel toplamda bu çalışmanın konusu olan toplam fiil sayısı 505’tir.

İkinci bâbın bulunduğu tablo sadece üçlü fiil gruplarından üçüncü-ikinci-dördüncü fiil grubudur.

Üçüncü bâbın aynu’l-fiil veya lâmu’l-fiilinin altı tane olan hurûfu’l-halktan (boğaz harfleri) biri olması gerekmektedir. Araştırma boyunca tezin konusuna giren fiiller içinde bu kurala aykırı olan “أ-ب-ي” maddesi ile “ث-ل-م” maddesinin aynu’l-fiili de lâmu’l-fiili de boğaz harfi değildir.

Bazı fiillerde bâb ve mastar farklılığı olmasına karşın anlam itibarıyla herhangi bir farklılık olmayabilmekte veya bu fiiller benzer anlamlar taşıyabilmektedir. Bazı fiiller “ش-ع-ب” maddesinin üçüncü bâbında olduğu gibi aynı bâbta oldukları halde hem lâzımî/geçişsiz hem de müteaddî/geçişli olarak gelmektedir. Bazı fiil gruplarında “ذ-ر-أ” maddesinde olduğu gibi iki bâbın birinci anlamları aynı olup alt anlamlarda farklılık gözlenebilmektedir. Bazı fiil gruplarında

ise “م-غ-ل” maddesinde olduğu gibi ilk anlamları farklı alt anlamları birbirleriyle aynı olabilmektedir. Bir diğer açıdan bakılacak olursa “ر-غ-م” maddesinde olduğu gibi iki bâbın birinci anlamları farklı olup alt anlamlardan biri diğer bâbın ilk anlamıyla aynı olabilmektedir.

Ayrıca en fazla tablonun bulunduğu bâb grubu üçüncü-dördüncü bâblardan gelen fiillere bakıldığında genel olarak üçüncü bâbtan gelen fiillerin müteaddî, dördüncü bâbtan gelen fiillerin de lâzımî olduğu görülmektedir. Beşinci bâbtan gelen fiillerin kural gereği lâzımî olarak gelmeleri gerekli olduğundan bu bâb geldiği tüm tablolarda lâzımî olarak gelmektedir. Anlam açısından müteaddî olduğu yerlerde aslı itibarıyla lâzımî olup harf-i cerli eklemeler geldiği için müteaddî olmaktadır.

Üçlü fiil gruplarında bazılarının “س-ح-ق” ve “ض-ل-ع” maddelerinde olduğu gibi iki bâbın anlamalarından biri aynı olarak gelmekteyken bazılarının da “ق-ط-ع” maddesinde olduğu gibi üç bâbı da anlam yönüyle birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Bu çalışma boyunca zıt anlamlar ihtiva eden fiil grubu “ن-ح-ض” maddesinde gelen fiillerdir. Bu tabloda gelen üçüncü ve beşinci bâblar ilk anlamları itibarıyla zıt anlamlar içermektedir.

Dörtlü fiil gruplarında bazılarının “س-ف-ه” maddesinde olduğu gibi iki bâbı aynı anlama gelmekteyken bazılarının da “ذ-ر-ع” ve “ل-ح-م” maddelerinde olduğu gibi dört bâbı da farklı anlamlara gelmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda bulunan fiillere bakıldığında bâblar arası farklılıklar genellikle Arap kabileleri arasındaki farklılıklardan dolayı oluşmuştur. Bulunan fiillerin büyük çoğunluğu Arap toplumu tarafından ya kullanılmamakta ya da sadece bir bâbı kullanılmaktadır. Geriye kalan bâblar genel olarak mahalli düzeyde kullanılmaktadır.

Tüm tablolarda bâblar arası anlam benzerlikleri olanlar tabloların alt kısımlardaki açıklamalarda çeşitli yönleriyle açıklanmıştır.

Bu çalışmanın bundan sonra ister sülâsî ister rubâî olsun anlam farklılığı üzerine yapılmak istenen çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir. *el-Mu'cemu'l-Vasît*'te üçüncü bâb özelinde yapılan bu çalışma tüm bâbları

kapsamadığından dolayı diğer bâblar göz önünde bulundurularak çalışmamızı tamamlayacak nitelikte benzer çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

_____. *Kitabu'l-Binâ' fi's-Sarf*. Diyarbakır: Şifa Yayınevi, 2016.

el-Afğânî, Saîd. *mi'n-Târîhi'n-Nahv*. Suriye: Dâru'l-Fıkr, tarih yok.

Albayrak, Nurettin. *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.

Alp, Mustafa. “*Şematik Sarf İlmi*”. İslami İlimler Eğitim Akademisi İlim Dergisi
Aralık-Mayıs (2014): Sayı: 7, s. 15-23.

Altıkulaç, Tayyar. “*el-Kisâî*”. DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
C. XXVI, s. 69-70.

‘Attâr, Ahmed ‘Abdulğafûr. *Mukaddimetu's-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-‘İlm li'l-Melâyîn,
1979.

el-Bağdâdî, Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsılî. *el-Munsıf*. Kahire: İdâretu
İhyâ'u't-Turâsi'l-Kadîm, 1954.

el-Bâtılî, Ahmed b. Abdullah. *el-Me'âcimu'l-Luğa ve Turuku Tertîbihâ*. Riyâd:
Dâru'r-Râyeti, 1992.

el-Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin. *Delâ'ilü'n-Nübüvveti ve Ma'rifeti Ahvâli Sâhibi's-Şerî'ati*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

Bolelli, Nusrettin. *Arapça Sarf İlmî*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), 2014.

el-Câmî, Nûreddîn b. 'Abdurrahmân b. Ahmed. *el-Fevâ'idu'd-Diyâiyye el-Meşhûr bi Molla Câmî*. Midyat: Müessesetü Muhammed Nuri Nas, 1948.

el-Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1990.

el-Cevzî, Cemâluddîn Ebu'l-Ferec 'Abdurrahman b. 'Alî b. Muhammed. *Garîbu'l-Hadîs*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1985.

el-Cezerî, Ebu's-Se'âdât Mecduddîn el-Mübârek b. Esîruddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*. Cidde: Dâru İbni'l-Cevzî, 2000.

el-Cudey', 'Abdullah b. Yusuf. *el-Minhâcu'l-Muhtasar fî 'İlmeyi's-Sarf ve'n-Nahv*. Beyrut: Müessesetu'r-Reyyânî, 2007.

el-Cumâhî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sellâm b. 'Ubeydullâh b. Sâlim el-Basrî. *Tabakâtu Fuhûli's-Şu'arâ'*. Cidde: Dâru'l-Medenî, tarih yok.

el-Cürcânî, 'Abdulkahir. *el-Miftâh fî's-Sarf*. Umman: Daru'l-Emel, 1987.

Çakır, Numan. *"Kur'an'da Kıyamet İsimleri"*. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (2018): Sayı:9, s. 9-53.

Cerrahoğlu, İsmail. “*Garîbu’l-Kur’ân*”. DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996. C. XIII, s. 279-280.

Charif, Shaban. *Sekkâkî’nin Sarftaki Metodu* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Çıkar, Mehmet Şirin. *Kıyas Bir Nahiv Usul İlmi Kaynağı*. Ahenk Yayınevi, 2007.

—. *Nahivciler ve Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi Nahiv*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), 2011.

Dayf, Şevki. *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî el-‘Asru’l-Câhilî*. Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, tarih yok.

Dede, Halis. *Sarf İlminde el-Mazinî ve et-Tasrîf Adlı eseri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, YYÜ Sosyal Bilimler Enst.). Van, 2016.

Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyat Tarihi-I Cahiliye Dönemi*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2012.

—. *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*. İstanbul: Candaş Yayınları, 2016.

Dervîş, Abdullah. *el-Me‘âcimu’l-‘Arabiyye me’a İ’tiâin Hâssin bi-Mu‘cemi’l-‘Ayn li’l-Halîl b. Ahmed*. Umman: Mektebetu’s-Şebâb, tarih yok.

Durmuş, İsmail. “*Nahiv*”. Ankara: DİA, Diyanet Vakfı Yayınları, 2006. C. XXXII, s.300-306.

Elmalı, Hüseyin. “*Mufaddal ed-Dabbî*”. DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005. C. XXX, s. 364.

el-Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. ‘Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *et-Tezyîl ve’t-Tekmîl fî Şerhi Kitâbi’t-Teshîl*. Suriye: Dâru’l-Kalem, tarih yok.

el-Ensârî, Ebû Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yusuf b. Ahmed b. ‘Abdullah b. Hişâm. *Evzahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn-Mâlik*. Beyrut: Dâru’l-Fikr li’t-Tabâ’ati ve’n-Neşri ve’t-Tevzî’, tarih yok.

Eren, Cüneyt. “*Arapça Sözlükleri Kullanma Usûlü*”. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi (2009): Sayı: 4, s. 149-163.

el-Esedî, Bişr b. Ebî Hâzım. *Dîvânu Bişr b. Ebî Hâzım el-Esedî*. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1994.

el-Esmer, Râcî. *el-Mu’cemu’l-Mufasssal*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1997.

el-Esterâbâdî, Radiyüddîn Muhammed b. Hasan. *Şerhu Şâfiyeti İbn-Hâcib*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1982.

el-Fârisî, Ebû ‘Alî Hasan b. Ahmed. *et-Tekmile el-Cüz’ü’s-Sânî mine’l-İdâhi’l-‘Adudî*. Riyad: Câmi‘atu’r-Riyâd, 1981.

el-Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kub b. Muhammed. *el-Kâmûsu’l-Muhît*. Beyrut: Müessesetu’r-Risâle, 2005.

Gündüzöz, Soner. “*Nahiv ve Sarf İlimlerinin Doğuşu Üzerine*”. On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (1997): Sayı:9, s. 283-300.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.

el-Ğalâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-Durûsu'l-'Arabiyye*. Suriye: Muessetu'r-Risâleti Nâşirûn, 2012.

el-Hamelâvî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Şaze'l-'Arf fî Fenni's-Sarf*. Riyad: Dâru'l-Kiyân, tarih yok.

Hanbel, Ahmed b. *Müsnedü Ahmed bin Hanbel*. Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1999.

el-Hatîb, 'Abdullatîf Muhammed. *el-Mustaksâ fî 'İlmi's-Sarf*. Kuveyt: Dâru'l-'Urûbeti li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2003.

el-Hemedânî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî. *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*. Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 1979.

el-Hindî, 'Ala'u'd-dîn 'Ali bin Husâmu'd-dîn el-Muttakî. *Kenzu'l-'Ummâl fî Süneni'l-Ahvâl ve'l-Ef'âl*. Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1981.

Hüseyn Günday, vd. *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım, 2016.

el-İsfehânî, Râğîb. *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*. Suriye: Dâru'l-Kalem, 2009.

İbn-Cinnî, Ebu'l-Feth Osman. *Sırru Sinâ'ati'l-İ'râb*. Suriye: Dâru'l-Kalem, 1993.

İbn-Hâcib, Cemâluddîn Osman b. Ali b. Ebubekir. *el-Kâfiye fî 'İlmi'n-Nahv ve's-Şâfiye fî 'İlmi't-Tasrîf ve'l-Hatt*. Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, tarih yok.

İbn-Hişâm, Cemâluddîn el-Ensârî. *el-İ'râb 'a'n-Kavâ'idî'l-İ'râb*. İstanbul: Dâru's-Şifâ, 2018.

İbn-Manzur. *Lisânu'l-'Arab*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2003.

İbn-İyyaz. *Şerhu't-Ta'rif bi Zaruriyi't-Tasrîf*. Umman: Daru'l-Fikr li't-Tibâ'ati Ve'n-Neşri Ve't-Tevzî', 2002.

İkbal, Ahmed Şerkâvî. *Mu'cemu'l-Me'âcim*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1987.

İmer, Kâmile, vd. *Dil Bilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.

İmru'ul-Kays. *Dîvânu İmru'il-Kays*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004.

Kandemir, M. Yaşar. "Garîbu'l-Hadis". DİA, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996. C. XIII, s. 376-378.

Karaarslan, Nasuhi Ünal. "İbn Dureyd". DİA, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1999. C. XIX, s. 416-419.

Karaman, Hayrettin. "Fıkıh". DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996. C. XIII, s. 1-14

Kaş, Özcan. *Osmanlı Döneminde Arapça Sözlük Çalışmaları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul, 2007.

el-Kazvînî, Ebu'l-Me'âlî Celâluddîn el-Hatîb Muhammed b. 'Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed. *Telhîsu'l-Miftâh*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017.

el-Kevserî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-Lüğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.

Kılıç, Hulusi. “Ahterî” . DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989. C. II, s. 184-185.

—. “Belagat”. DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992. C.V, s.380-383.

—. “Sarf”. DİA, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009. C. XXXVI, s. 136-137.

Komisyon. *Nedratu’-Na’îm fî Mekârimi Ahlâki’r-Rasûli’l-Kerîm*. Cidde: Dâru’l-Vesîle lin-Neşr ve’t-Tevzî’, tarih yok.

Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (TDK), 1992.

el-Kurtubî, Ebû Bekr Muhammed b. Ömer b. Abdilazîz b. İbrâhîm el-Endelüsî el-İşbîlî. *Kitâbu’l-Ef’âl*. Kahire: Mektebetu Hâneçî, tarih yok.

Maksudoğlu, Mehmet. *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.

Mehmet Doğan, . *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları, 2014.

el-Mervezî, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedu’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1995.

Mes’ûd, Ahmed b. ‘Alî b. *Merâhu’l-Ervâh me’a Hâşiyetihî el-Hakîmu’l-Fâdîl*. Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-Turâsi’l-‘Arabî, 2009.

el-Meylânî, Muhammed b. Abdurrahim. *Şerhu’l-Muğnî fi’n-Nahv*. Diyarbakır: Mektebetu’s-Seyda, 2015.

en-Nedîm, Ebu’l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya’kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1985.

Ni'met, Fuâd. *Mulahhasu Kavâ'idî'l-Luġati'l-'Arabiyye*. İskenderiye: Dâru'l-
'Âlemiyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2015.

Özçelik, Adem. "Beş Soruda Sarf İlmi". İslami İlimler Eğitim Akademisi İlim
Dergisi Aralık-Mayıs (2014): Sayı:7, s. 24-29.

Râcihî, Abduh. *et-Tatbîku's-Sarfî*. Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-'Arabiyye, 2014.

er-Remlî, Şihâbuddîn Ebu'l-'Abbas Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Rislân el-Makdîsî.
Şerhu Süneni Ebî Dâvûd. Mısır: Dâru'l-Felâh li'l-Bahsi'l-'İlmî, 2016.

es-Sâmirî, Muhammed Fâzıl. *es-Sarfu'l-'Arabiyyu Ahkâmun ve Me'ânin*. Beyrut:
Dâru İbni Kesîr, 2013.

es-San'ânî, Ebubekir 'Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî el-Yemânî. *el-
Musannef*. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, h.1403(m.1982-1983).

es-Sıkıllî, Ebu'l-Kâsım 'Alî b. Ca'fer b. 'Alî b. Muhammed. *Ebniyetu'l-Esmâ' ve'l-
Ef'âl ve'l-Mesâdir*. Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye bi'l-Kahire,
1999.

Sîbeveyhî, Ebu Bişr 'Amr b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*. Riyad: Dâru'r-Rıfâ'î, 1982.

es-Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as bin İshâk. *Sünen-u Ebî Dâvûd*. Beyrut:
Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, tarih yok.

es-Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. 'Abdullâh b. Merzübân. *Şerhu Kitâbi Sîbeveyh*.
Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2008.

es-Süheylî, Ebu'l-Kâsım 'Abdurrahmân b. 'Abdullâh b. Ahmed el-Has'amî.
Netâ'icu'l-Fiker fi'n-Nahv. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1992.

es-Suyûtî, Celâluddîn. *el-İktirâh fî Usûli'n-Nahv*. Beyrut: Daru'l-Beyrûtî, 2016.

Şirin, Mehmet Musa. “*Nahiv İlmi ve Ekolleri*”. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (tarih yok): Sayı:1, s. 185-196.

et-Taftazânî, Sadettin Mes'ûd b. 'Amr. *Şerhu't-Taftazânî 'alâ Tasrîfi'z-Zencânî me'a Hâşiyetihi'l-Ma'rûfeti bi-Tedrîci'l-Edânî ilâ Kırâ'eti Şerhu't-Taftazânî*. İstanbul: Haşemi Yayınevi, 2016.

et-Tâî, 'Abdul'azîz Kâsım Muhammed. *Mebâdi'u'l-Luğati'l-'Arabiyye Kavâ'idu ve Ahkâmun 'İlmî en-Nahv ve's-Sarf*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2013.

et-Tantâvî, Muhammed. *Neş'etü'n-Nahv ve Târîhu Eşheri'n-Nuhât*. Kahire: Daru'l-Me'ârif, tarih yok.

Temiz, Bilal, Vecihi Uzunoğlu ve Cüneyt Eren. *Adım Adım Arapça 2 Sarf*. İstanbul: Cantaş Yayınevi, 2010.

et-Tirmizî, Muhammed b. Îsâ Ebû Îsâ. *el-Câmi'u's-Sahîh Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru ihyâ'i't-Turâsî, tarih yok.

Türk Dil Kurumu (TDK). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu , 2011.

Udayme, Muhammed 'Abdulhâlik. *el-Muğnî fî Tasrîfi'l-Ef'âl*. Kahire: Daru'l-Hadîs, 1999.

Ürün, Ahmet Kazım. *Klasik Arap Edebiyatı*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002.

Ya'kûb, Emîl. *el-Me'âcimu'l-Lügaviyyetu'l-'Arabiyye Bidâyetuhâ ve Tetavvuruhâ*.

Beyrut: Dâru'l-'İlm lil-Melâyîn, 1985.

Yıldız, Hakkı Dursun. "Arap-Tarih". DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

1991. C. III, s. 272-276.

Yurtbaşı, Metin. *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing,

2013.

ez-Zebîdî, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan. *Tabakâtu'n-Nahviyyîn ve'l-Luğaviyyîn*.

Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1984.

ez-Zebîdî, Seyyit Muhammed Murtazâ el-Hüseynî. *Tâcu'l-'Arûs Min Cevâhiri'l-*

Kâmûs. Kuveyt: et-Turâsu'l-'İlmî, 2000.

ez-Zencânî, Ebu'l-Me'âlî 'İzzuddîn 'Abdulvehhâb b. İbrahim b. 'Abdulvehhâb. *el-*

'Izzî fî't-Tasrîf. Diyarbakır: Şifa Yayınevi, 2015.

ez-Zerkeşî, Bedruddîn. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Medîne: Dâru't-Turâs, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhammed İbrahim ERDEN
Doğum Yeri ve Tarihi	AĞRI-08/08/1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü-2012 AİÇÜ İslami İlimler Fakültesi-2018
Y. Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Arapça/ 82,5
Bilimsel Faaliyetler	Arap Dilinde Aynı Kök Harflerin Farklı Bablardaki Anlam Değişimleri Ağrı İslami İlimler Dergisi sayı: 6 Yıl: 2020 Ortak Özgün Makale
İş Deneyimi	
Stajlar	Öğretmenlik stajı
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı 2007-2019 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi 2020-
İletişim	
E-Posta Adresi	mierden@agri.edu.tr
Tarih	

